

Smernice za upotrebu Globalnog standarda IUCN-a za Rešenja zasnovana na prirodi

Jednostavan okvir za ocenjivanje, planiranje i unapređenje
Rešenja zasnovanih na prirodi (RZP)

Prvo izdanje

MEĐUNARODNA UNIJA ZA ZAŠTITU PRIRODE

IUCN

Međunarodna unija za zaštitu prirode (IUCN) jeste Unija čije članstvo čine kako državne institucije tako i organizacije civilnog društva. Ona pruža javnim, privatnim i nevladinim organizacijama znanje i alate potrebne za zajedničko ostvarenje ljudskog napretka, ekonomskog razvoja i očuvanja prirode.

Osnovana 1948. godine, IUCN je danas najveća i najraznovrsnija ekološka mreža u svetu, koja povezuje znanje i resurse više od 1.400 organizacija članica i oko 15.000 stručnjaka koji su okupljeni oko nje. IUCN je vodeća organizacija za obezbeđivanje podataka, procena i analiza koje se tiču očuvanja prirode. Zahvaljujući svom brojnom članstvu, IUCN može da ima ulogu inkubatora i pouzdane baze najboljih praksi, alata i međunarodnih standarda.

IUCN pruža neutralan prostor u kojem različiti akteri – vlade, NVO, naučnici, kompanije, lokalne zajednice, organizacije starosedelačkih naroda i drugi – mogu da sarađuju na osmišljavanju i primeni rešenja za ekološke izazove, kao i na postizanju ciljeva održivog razvoja.

Radeći s mnogobrojnim partnerima i pristalicama, IUCN sprovodi obiman i raznolik portfolio projekata konzervacije širom sveta. Kombinujući najnovija naučna dostignuća s tradicionalnim znanjem lokalnih zajednica, projekti imaju za cilj da zaustave gubitak prirodnih staništa, obnove ekosisteme i unaprede ljudsko blagostanje.

www.iucn.org
<https://twitter.com/IUCN/>

Smernice za upotrebu Globalnog standarda IUCN-a za Rešenja zasnovana na prirodi

Jednostavan okvir za ocenjivanje, planiranje i unapređenje
Rešenja zasnovanih na prirodi (RZP)

Prvo izdanje

Oznake geografskih celina i prezentacija materijala u ovoj knjizi ne podrazumevaju izražavanje bilo kakvog stava IUCN-a ili drugih organizacija članica u vezi s pravnim statusom bilo koje države, teritorije ili oblasti, ili njenih vlasti, ili stava koji se odnosi na razgraničenje njenih granica ili međa.

Stavovi izraženi u ovoj publikaciji ne odražavaju nužno stavove IUCN-a ili drugih organizacija članica.

IUCN je zahvalan na podršci svojim okvirnim partnerima koji obezbeđuju osnovna sredstva: Ministarstvu spoljnih poslova Finske; vladi Francuske i Francuskoj agenciji za razvoj (AFD); Ministarstvu životne sredine Republike Koreje; Norveškoj agenciji za razvojnu saradnju (Norad); Švedskoj agenciji za međunarodnu razvojnu saradnju (Sida); Švajcarskoj agenciji za razvoj i saradnju (SDC) i Stejt departmentu Sjedinjenih Američkih Država.

Na srpski prevela Mirjana Milenkovski. IUCN ne preuzima odgovornost za moguće greške i propuste koji se mogu pojaviti u prevodu ili odstupanja od originalne verzije publikacije. U slučaju odstupanja, pogledajte originalnu verziju. Naslov originalne verzije publikacije: *IUCN (2020). Guidance for using the IUCN Global Standard for Nature-based Solutions : a user-friendly framework for the verification, design and scaling up of Nature-based Solutions*. First edition. Objavio: IUCN. DOI: <https://doi.org/10.2305/IUCN.CH.2020.09.en>

Smernice za korišćenje Globalnog standarda za Rešenja zasnovana na prirodi prate Globalni Standard za Rešenja zasnovana na prirodi (<https://doi.org/10.2305/IUCN.CH.2020.08.sr>), koje predstavljaju naučnu osnovu i smernice za korisnike.

Izdavanje publikacije delom je omogućeno iz sredstava Francuske agencije za razvoj (AFD), kroz Partnerstvo za prirodu i razvoj, IUCN – Francuska.

Izdavač:	IUCN, Gland, Švajcarska
Autorska prava:	© 2020 IUCN, International Union for Conservation of Nature and Natural Resources © 2021 Regionalna kancelarija za Istočnu Evropu i Centralnu Aziju Međunarodne unije za očuvanje prirode (IUCN) za srpski prevod Reprodukcija publikacije u obrazovne i druge nekomercijalne svrhe dozvoljena je bez prethodnog pismenog odobrenja vlasnika autorskih prava, pod uslovom da je izvor naveden u potpunosti. Reprodukcija publikacije za preprodaju ili u druge komercijalne svrhe zabranjena je bez prethodnog pismenog odobrenja vlasnika autorskih prava.
Naziv originala:	IUCN (2021). <i>Smernice za upotrebu Globalnog standarda IUCN-a za Rešenja zasnovana na prirodi. Jednostavan okvir za ocenjivanje, planiranje i unapređenje Rešenja zasnovanih na prirodi (RZP)</i> . Prvo izdanje. Gland, Švajcarska: IUCN.
ISBN:	978-2-8317-2120-0 (PDF) 978-2-8317-2121-7 (print)
DOI:	https://doi.org/10.2305/IUCN.CH.2020.09.sr
Prevod:	Mirjana Milenkovski
Ilustracija na koricama:	Definisanje Rešenja zasnovanih na prirodi © IUCN
Grafičko rešenje:	Imre Sebestyén jr / Unit Graphics
Štampano:	GRAFIK CENTAR d.o.o.
Dostupno kod:	IUCN, International Union for Conservation of Nature Nature-based Solutions Group Rue Mauverney 28 1196 Gland, Švajcarska NbSStandard@iucn.org www.iucn.org/resources/publications

Tekst ove knjige štampan je na papiru napravljenom od drvenih vlakana iz šuma kojima se održivo upravljalo i koji je sertifikovan u skladu s pravilima Saveta za upravljanje šumama (FSC).

Sadržaj

Istorija dokumenta	vi
Izvršni rezime	vii
Izrazi zahvalnosti	ix
Glavni saradnici	x
Spisak akronima	xi
1. Uvod	1
1.1 Razvoj od početnog koncepta do globalnog pristupa	1
1.2 Rešenja zasnovana na prirodi kao krovni okvir za rešavanje društvenih izazova	3
1.3 RZP u kontekstu krize biodiverziteta	4
1.4 RZP u kontekstu klimatske krize	5
1.5 RZP u kontekstu krize inkluzivnosti	8
2. Predstavljamo Globalni standard IUCN-a za RZP	10
2.1 Potreba za Globalnim standardom	10
2.2 Obim Standarda	10
2.3 Upotreba i ciljna javnost	11
3. Saradnja na izradi Globalnog standarda	13
3.1 Osnov za RZP u definicijama IUCN-a	13
3.2 Prikaz procesa zajedničke izrade	14
3.3 Međunarodni kodeks za standarde održivosti	14
4. Vodič kroz kriterijume	16
4.1 Sažetak	16
Kriterijum 1: RZP delotvorno rešavaju društvene izazove	17
K-1.1 Društveni izazovi koji su najhitniji sa stanovišta nosilaca prava i korisnika imaju prioritet	17
K-1.2 Društveni izazovi koji se rešavaju jasno su shvaćeni i dokumentovani	18
K-1.3 Prepoznati su ciljevi ljudskog blagostanja koji proističu iz primene RZP, a merila napretka su definisana i periodično se procenjuju	18
Kriterijum 2: Planiranje RZP zavisi od razmere intervencije	19
K-2.1 Planiranje RZP prepoznaje i odgovara na međusobne odnose između privrede, društva i ekosistema	19
K-2.2 Planiranje RZP je integrisano s drugim komplementarnim intervencijama i teži uspostavljanju sinergije između različitih sektora	20
K-2.3 Planiranje RZP uključuje prepoznavanje rizika i upravljanje rizicima van lokacije intervencije	20
Kriterijum 3: Primena RZP dovodi do neto dobiti za biodiverzitet i integritet ekosistema	22

K-3.1 Aktivnosti na RZP su direktan odgovor na procenu postojećeg stanja ekosistema koja je zasnovana na pokazateljima i glavnim uzročnicima degradacije i nestanka.....	22
K-3.2 Jasni i merljivi rezultati koji se odnose na očuvanje biodiverziteta su prepoznati, označeni i podležu periodičnim procenama	23
K-3.3 Praćenje uključuje periodične procene neželjenih negativnih posledica na prirodu koje nastaju kao rezultat primene RZP	24
K-3.4 Mogućnosti za povezivanje i povećanje integriteta ekosistema su prepoznate i uvrštene u strategiju RZP	24
Kriterijum 4: RZP su ekonomski održiva	26
K-4.1 Identifikovane su i dokumentovane direktne i indirektne koristi i troškovi primene RZP – ko plaća a ko ima koristi	27
K-4.2 Izrađena je studija isplativosti kojom se argumentuje izbor RZP i koja uključuje procenu uticaja relevantnih zakona i subvencija.....	27
K-4.3 Delotvornost plana RZP je opravdana u odnosu na raspoloživa alternativna rešenja, uzimajući u obzir sve povezane spoljne uticaje	27
K-4.4 Planiranje RZP uzima u obzir čitav niz opcija za obezbeđenje resursa, poput tržišta, javnog sektora, dobrovoljnih davanja i aktivnosti koje podstiču usklađivanje s regulativom.....	27
Kriterijum 5: RZP se zasnivaju na sveobuhvatnim, transparentnim i osnažujućim procesima upravljanja	29
K-5.1 Mehanizam dobijanja povratnih informacija i rešavanja žalbi u potpunosti je definisan i dogovoren, te dostupan svim interesnim grupama pre početka intervencije RZP	30
K-5.2 Učešće je zasnovano na međusobnom poštovanju i jednakosti, bez obzira na pol, starost i društveni status, i podržava pravo starosedelačkih naroda na dobrovoljnu, prethodnu i informisanu saglasnost (FPIC)	30
K-5.3 Identifikovane su sve interesne grupe koje su direktno ili indirektno pogođene intervencijom RZP i uključene su u sve korake sprovođenja intervencije.....	30
K-5.4 Procesi odlučivanja dokumentuju i odgovaraju na prava i interese svih interesnih grupa koje učestvuju i koje mogu osetiti posledice intervencije RZP	31
K-5.5 U slučajevima kada obim RZP prelazi granice nadležnosti, definišu se mehanizmi zajedničkog odlučivanja svih aktera u datim nadležnostima ..	31
Kriterijum 6: RZP pravično prave kompromise između postizanja primarnog cilja(eva) i daljeg ostvarivanja višestrukih koristi.	32
K-6.1 Potencijalni troškovi i koristi kompromisa pri intervencijama RZP jasno su prepoznati, a mere zaštite i sve druge odgovarajuće korektivne mere definisane su na osnovu tako dobijenih informacija	32
K-6.2 Prepoznata su i poštovana prava, korišćenje i pristup zemlji i resursima, kao i odgovornosti različitih interesnih grupa	33
K-6.3 Definisane mere zaštite se periodično pregledaju da bi se osiguralo poštovanje granice zajednički dogovorenih kompromisa i izbeglo narušavanje čitavog RZP	33
Kriterijum 7: Upravljanje RZP je prilagodljivo i zasniva se na pokazateljima.....	34
K-7.1 Strategija RZP je definisana i koristi se kao osnova za redovno praćenje i	

ocenu intervencije.....	34
K-7.2 Plan praćenja i ocene je definisan i sprovodi se tokom čitavog životnog veka intervencije	35
K-7.3 Okvir za učenje ponavljanjem, koji omogućava primenu prilagodljivog upravljanja, primenjuje se tokom čitavog životnog veka intervencije.....	35
Kriterijum 8: RZP su održiva i ugrađena u odgovarajući regulatorni okvir.....	36
K-8.1 Planiranje RZP, sprovođenje i dobijene pouke dele se u cilju pokretanja transformativnih promena	36
K-8.2 RZP pruža informacije i olakšava razvoj strateških i regulatornih okvira koji podržavaju prihvatanje i institucionalizaciju RZP.....	37
K-8.3 Tamo gde je moguće, RZP doprinose nacionalnim i globalnim ciljevima ljudskog blagostanja, klimatskim promenama, biodiverzitetu i ljudskim pravima, kao i Deklaraciji Ujedinjenih nacija o pravima starosedećih naroda (UNDRIP).....	37
5. Kako koristiti Standard	38
5.1 Kako vršiti samoprocenu	39
Glosar definicija	41
Reference.....	60

Istorija dokumenta

Smernice za korišćenje Globalnog standarda IUCN-a za Rešenja zasnovana na prirodi	
Izdanje	1.0
Izvorni jezik	Engleski. Zvanični prevodi dostupni.
Odgovorna jedinica	Program upravljanja globalnim ekosistemom; Komisija IUCN-a za upravljanje ekosistemom
Autori	Grupa IUCN-a za Rešenja zasnovana na prirodi; Komisija IUCN-a za upravljanje ekosistemom
Predmet (taksonomija)	Rešenja zasnovana na prirodi; standard; efikasnost upravljanja; osiguranje
Datum odobrenja	Februar 2020.
Odobrio	Odbor IUCN-a
Cilj	Pružiti smernice i globalni okvir za ocenjivanje, planiranje i unapređenje Rešenja zasnovanih na prirodi. Standard sadrži kriterijume i pokazatelje za merenje uspešnosti intervencija, usklađene na globalnom nivou, koji su zasnovani na principima za Rešenja zasnovana na prirodi.
Deo su	Grupe IUCN-a za Rešenja zasnovana na prirodi
U skladu sa	Sistemom IUCN-a za ekološko i društveno upravljanje (ESMS) Kodeksom ISEAL-a za definisanje standarda dobre prakse
Povezani dokumenti	Osnovni dokument IUCN-a: Globalni standard za Rešenja zasnovana na prirodi
Distribucija	IUCN COMPASS; portal i internet stranica unije IUCN-a

Istorija dokumenta		Prvo izdanje
Verzija	Datum	Rezime izmena
0.1	oktobar 2018.	Interno podeljen članicama IUCN-a, komisijama i Sekretarijatu IUCN-a.
0.2	decembar 2018.	Izmene izvršene na osnovu dobijenih internih povratnih informacija. Nova verzija predstavljena na prvim javnim konsultacijama koje su trajale mesec dana.
0.3	januar 2019.	Veća usklađivanja izvršena na osnovu dobijenih spoljnih povratnih informacija. Nova verzija predstavljena na drugim javnim konsultacijama koje su trajale dva meseca.
0.4	februar 2020.	Promene izvršene na osnovu dobijenih povratnih informacija s drugih javnih konsultacija, a potom usvojene od strane Saveta IUCN-a, koji je odobrio objavljivanje na svojoj 98. sednici u sedištu IUCN-a u Glandu u Švajcarskoj.
0.5	mart 2020.	Revizije napravljene na osnovu spoljnih recenzija.

Izvršni rezime

Iako se čini da je globalna kriza s kojom se danas suočavamo poražavajuća, društvo je pokazalo da može uspostaviti saradnju kada je u pitanju rešavanje ključnih globalnih pretnji. Tokom 1970-ih svet se uspešno pokrenuo kako bi zaustavio i promenio stanje započetog oštećenja ozonskog omotača. Da nije bilo te akcije, došlo bi do proširenja „ozonske rupe“ na trope, što bi uticalo na zdravlje ljudi, usluge ekosistema i biodiverzitet. Promena predviđenog toka krize zahteva smesta dostupna, pouzdana i delotvorna rešenja. U tom smislu, Rešenja zasnovana na prirodi (RZP) nude svetu realnu mogućnost za smisleno rešavanje brojnih kriza održivosti, što uključuje klimatske promene, bezbedno vodosnabdevanje i sigurnost hrane, degradaciju zemljišta i gubitak biodiverziteta.

Čovečanstvo je danas u mogućnosti da, kroz zajednički rad i uz pomoć iskustava dobre prakse, stvori trajna i dugoročna rešenja koja mogu da pomognu u procesu prelaska na pravedniji, pravičniji i održiviji način naseljavanja naše planete. Globalni standard IUCN-a za Rešenja zasnovana na prirodi predstavlja rezultat iskustava i znanja više od 800 stručnjaka o tome kako se priroda može iskoristiti kao efikasan saveznik u borbi protiv klimatskih promena i drugih velikih izazova 21. veka.

Zaštitom, održivim upravljanjem i obnavljanjem prirode mogu se obezbediti značajne koristi za društvo. Ipak, to je moguće samo ukoliko delimo istu viziju onoga što ta rešenja podrazumevaju, dosledan pristup tome kako se ona kreiraju i sprovode i, što je najvažnije, okvir za učenje koji nam pomaže da procenjujemo, prilagođavamo i unapređujemo intervencije kako bi u budućnosti bile još delotvornije.

Uloga Standarda nije samo da olakša korisniku kreiranje i sprovođenje RZP, nego da konstantno unapređuje otpornost intervencija i da služi kao prevencija u slučaju nepredviđenih okolnosti. Standard se zasniva na pretpostavci da rešenje suštinski mora da bude u skladu s kontekstom, dok rezultat može biti različit svaki put. Standard nudi dosledan pristup koji može da se prilagodi

širokoj lepezi pojedinačnih okolnosti i konteksta kako bi obezbedio rezultate koji su ekološki prihvatljivi, društveno pravični i ekonomski izvodljivi, tako da niko bude izostavljen.

Osam kriterijuma i 28 pokazatelja omogućavaju korisnicima: 1) da procene do koje mere se predloženo rešenje može smatrati RZP i da prepoznaju koje aktivnosti bi trebalo preduzeti kako bi se dalje ojačala intervencija, koristeći skalu procene da intervencija može biti potpuna, odgovarajuća, delimična i nedovoljna; 2) da osmisle svrsishodno rešenje uz pridržavanje kriterijuma i pokazatelja dok istovremeno jačaju mehanizme prilagodljivog upravljanja kako bi se zadržale relevantnost i snaga rešenja tokom čitavog njegovog trajanja.

Standard je izrađen za široku lepezu korisnika, a posebno za one koji ne pripadaju tradicionalnom sektoru konzervacije. Njegov sastavni deo čini dostupan i jednostavan komplet alata za samoocenjivanje, a reviziju i unapređenje kvaliteta nadzire Međunarodni komitet za standarde. U skladu s tim, IUCN će podržati uspostavljanje globalne zajednice korisnika koji mogu zajedno da uče i da pomognu u daljem razvoju Standarda.

- Kriterijum 1 ima za temu značaj jasne identifikacije društvenog izazova koji je

potrebno rešiti primenom RZP. Ponekad se može odnositi na više od jednog ključnog prioriteta. Cilj kriterijuma je da obezbedi rešenje čiji su smisao i namena ispunjenje potreba ljudskog blagostanja.

- Kriterijum 2 daje smernice za kreiranje RZP u smislu glavnih prostornih sagledavanja i često se naziva pristupom određenim predelima.
- Kriterijumi 3, 4 i 5 korespondiraju s tri ključne dimenzije održivog razvoja, a to su ekološka održivost, društvena jednakost i ekonomska isplativost.
- Kriterijum 6 se bavi praktičnim aspektima vođenja i postizanja kompromisa, koji su sastavni deo većine odluka koje se odnose na upravljanje prirodnim resursima, uključujući usklađivanje dugoročnih i kratkoročnih potreba. On ističe da se odluke o kompromisima moraju donositi potpuno transparentno, javno i na osnovu konsenzusa između svih pogođenih interesnih grupa.

- Kriterijum 7 zagovara pristup prilagodljivog upravljanja, prema kome se učenje i aktivnosti dopunjuju s ciljem da korisnici Standarda unapređuju svoja znanja, a time i dalja rešenja.

- Kriterijum 8 zagovara uvođenje RZP u nacionalne politike, što je od odlučujućeg značaja za njihovu dugoročnu održivost i trajnost. To je moguće ostvariti usklađivanjem s politikama, nacionalnim i globalnim obavezama, kao i razmenom iskustva na osnovu kojeg se mogu formulisati rešenja.

Standard je izrađen u trenutku kada se svet bori da zadrži i spreči dalje širenje virusa korona. Pažnja je trenutno usmerena na ekonomski oporavak posle pandemije. Dok svetski lideri razmišljaju o boljoj, ponovnoj izgradnji, Rešenja zasnovana na prirodi nude jedinstvenu priliku za ulaganje u društveno blagostanje i dinamičnu privredu, uz izbegavanje grešaka iz prošlosti.

Izrazi zahvalnosti

Ovo izdanje Standarda predstavlja zajednički rad mnogih predanih pojedinaca, grupa i mreža. Želeli bismo da izrazimo zahvalnost svima koji su doprineli izradi izveštaja. Tehnički doprinos dali su brojni stručnjaci iz Sekretarijata IUCN-a i Komisije za upravljanje ekosistemom (KUE). Za njihov doprinos posebno smo zahvalni – Ali Raza Rizvi, Madhav Karki, Barbara Nakangu, Fabrice Renaud, Lucilla Boito, Stephen N. Edwards, Bernal Herrera, Willem Ferwerda, Jonathan Davies, John Waugh, Mike Jones, Birguy Lamizana, Jenny Springer, Kelvin Passfield, Charles Lor, Wendy Atieno, Rebecca Welling, Anita Tzec, Edmund Barrow, Mirjam Kuzee, Leigh Ann Hurt i Jonathan Hughes. Zahvaljujemo onima koji su nam dali komentare na prethodne verzije dokumenta, uključujući stotine učesnika iz 100 zemalja koji su učestvovali u dva kruga javnih konsultacija i obogatili kvalitet i obim Standarda. Posebno zahvaljujemo grupnim doprinosima Nacionalnog komiteta Francuske u IUCN-u, Conservation International, Svetskoj komisiji IUCN-a za zaštićena područja, francuskom Ministarstvu poljoprivrede, Centru IUCN-a za ekološko pravo, Koaliciji za prirodni kapital i Evropskoj komisiji.

Standard je izrađen zahvaljujući tehničkom znanju i smernicama za definisanje standarda Assurance Services International (ASI). Izražavamo zahvalnost i Marnie Bammert iz ASI na recenziji ove publikacije.

Zahvaljujemo takođe našoj spoljnoj recenzentkinji Chantal Van Ham za povratne informacije koje su značajno povećale kvalitet i obim ove publikacije.

Zahvaljujemo Caroline Snow za lekturu, Imre Sebestyén (Unit Graphics) za prikaz i Efrat Bronstein za grafike. Zahvalni smo Odeljenju IUCN-a za globalne komunikacije i Grupama za komunikaciju RZP za njihovu podršku u oblasti komunikacija i grafičkih rešenja.

Izveštaj je napravljen zahvaljujući doprinosu Francuske agencije za razvoj (AFD), preko Partnerstva za prirodu i razvoj IUCN – Francuska.

Za eventualne greške isključivo su odgovorni vodeći autori.

Glavni saradnici

Standard je izrađen kroz konsultacije, na osnovu naučnog, lektorskog i tehničkog znanja brojnih ljudi iz IUCN-a i Komisije za upravljanje ekosistemom. U daljem tekstu navedeni su autori alfabetskim redom.

Andrade, Angela; Cohen-Shacham, Emmanuelle; Dalton, James; Edwards, Stephen; Hessenberger, Daisy; Maginnis, Stewart; Maynard, Simone; McElwee, Pam; Murti, Radhika; Nelson, Cara; Ruiz, Verónica; Siikamäki, Juha; Vasseur, Liette.

Spisak akronima

AFD	Francuska agencija za razvoj
ASI	Assurance Services International
CBD	Konvencija o biološkoj raznovrsnosti
KUE	Komisija za upravljanje ekosistemom
COMPASS	Zajednica za standarde koji se odnose na održivost zaštićenih dobara
CSR	Korporativna društvena odgovornost
PZE	Pristupi zasnovani na ekosistemima (EbA)
Eko-SZP	Smanjenje rizika od katastrofa zasnovano na ekosistemima (Eco-DRR)
ESMS	Sistem za upravljanje životnom sredinom i socijalnim pitanjima
FAQs	Često postavljana pitanja
OŠP	Obnova šumskih predela
FPIC	Dobrovoljna, prethodna i informisana saglasnost
MVO	Međuvladina organizacija
INVEST	Integrirano vrednovanje usluga ekosistema i kompromisa
IPBES	Međuvladina naučno-strateška platforma o biodiverzitetu i uslugama ekosistema
IPCC	Međuvladin panel o klimatskim promenama
ISBN	Međunarodni standardni knjižni broj
ISEAL	Međunarodni kodeks dobre prakse za socijalne i ekološke akreditacije i označavanje
IUCN	Međunarodna unija za zaštitu prirode
LDN	Neutralnost degradacije zemljišta
M&E	Monitoring i evaluacija
RZP	Rešenja zasnovana na prirodi
NBSAPs	Nacionalne strategije o zaštiti biodiverziteta sa akcionim planovima
NDCs	Nacionalno utvrđeni doprinosi
OUPR	Okvir za upravljanje prirodnim resursima
OECD	Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj
RLTS	Red List of Threatened Species™
SDGs	Ciljevi održivog razvoja
SFDRR	Okvir iz Sendaja za smanjenje rizika od katastrofa
UN	Ujedinjene nacije
UNCCD	Konvencija Ujedinjenih nacija o borbi protiv dezertifikacije
UNDRIP	Deklaracija Ujedinjenih nacija o pravima starosedelačkih naroda
UNFCCC	Okvirna konvencija Ujedinjenih nacija o klimatskim promenama
USD	Američki dolar
SZO	Svetska zdravstvena organizacija

1. Uvod

„Rešenja zasnovana na prirodi predstavljaju aktivnosti usmerene na zaštitu, održivo upravljanje i obnovu prirodnih i izmenjenih ekosistema kojima se rešavaju društveni izazovi na delotvoran i prilagodljiv način, a koje istovremeno osiguravaju dobrobiti za ljude i koristi za biodiverzitet.”

(IUCN, 2016)

U 2020. godini jasno je potvrđeno kolika je uloga prirode u našem društvu. Tokom većeg dela 20. veka, međutim, donosioci odluka smatrali su očuvanje prirode sporednim pitanjem u odnosu na nacionalne i globalne planove. U najboljem slučaju, mislili su da je vredna interesovanja, a u najgorem da predstavlja prepreku za razvoj. Sve širi naučni konsenzus ukazuje na to da su takvi stavovi bili duboko pogrešni i da je „priroda od ključnog značaja za opstanak ljudi i dobar kvalitet života“. Nepriznavanje ove činjenice ne samo da rezultira modelom ekonomskog rasta koji dovodi u pitanje privredu u budućnosti, već se time znatno doprinosi gubitku biodiverziteta i propušta prilika da se priroda delotvorno upotrebi pri rešavanju velikih društvenih

izazova poput klimatskih promena, zdravlja ljudi, bezbednosti hrane, smanjenja rizika od katastrofa itd. Postupajući na taj način, otvara se mogućnost za uvođenje pristupa očuvanja prirode i u ostale sektore: poljoprivredu, infrastrukturu, vodoprivredu, zdravlje, urbano planiranje i ruralni razvoj.

Većina ekosistema može da obezbedi mnogostruke koristi različitim korisnicima, a da istovremeno podrži zaštitu baze prirodnih resursa. Ta činjenica potkrepljuje tezu da je upravljanje ekosistemom često najperspektivniji put za rešavanje društvenih izazova, kojim se u isti mah osigurava da očuvanje biodiverziteta bude podrazumevani segment „uobičajenog posla“ u okviru drugih sektora.

1.1 Razvoj od početnog koncepta do globalnog pristupa

Nekoliko pristupa konzervaciji, koji su nastali od 1990-ih do danas, zasniva se na ciljanom upravljanju ekosistemima. Među njima se izdvajaju: obnova šumskih predela, održivo upravljanje zemljištem, integrisano upravljanje vodnim resursima, integrisano upravljanje pejzažima, integrisano upravljanje priobalnim područjima, ekološka obnova i inicijativa

IUCN-a za održivo korišćenje. Takvi operativni pristupi omogućili su postizanje rezultata konzervacije koji pružaju opipljive društvene koristi kao što su radna mesta, povećanje produktivnosti zemljišta, zaštita od erozije i skladištenje ugljenika. Iza svakog termina stoji obilje istraživanja i zajednica prakse.

Bilo da su samostalni ili da se kombinuju s drugim rešenjima (npr. tehnološkim i inženjerskim), različiti pristupi konzervaciji (npr. zaštita, obnova i održivo upravljanje) mogu se sprovesti prvenstveno s ciljem da se osigura ljudsko blagostanje. Takav razvoj razmišljanja o konzervaciji doveo je do priznavanja dve široko postavljene oblasti intervencija: one čiji je primarni cilj očuvanje biodiverziteta zbog njegovih svojstvenih vrednosti i one čiji je primarni cilj zaštita društva – ono što danas nazivamo „Rešenjima zasnovanim na prirodi“ (RZP). Obe oblasti pridržavaju se iste grupe normi i principa konzervacije, pri čemu se u nekim situacijama mogu operativno preklapati, mada su im polazne tačke često veoma različite.

Promena paradigme dovela je i do spoznaje da razne zemlje imaju dugu istoriju upravljanja prirodom s ciljem stvaranja koristi za društvo, iako nisu koristile izraz RZP da opišu te intervencije. Iako su sva ta konzervaciona rešenja bila korisna, pojedinačno nisu bila dovoljna da bi se rešili svi postojeći izazovi. Zajednica prakse i istraživanja

dugo su bile razdvojene i često su se nadmetale za iste resurse, uprkos činjenici da su imale slične principe, ciljeve i primenu pristupa konzervaciji.

Da bi se skrenula veća pažnja na potencijal aktivnosti usmerenih na konzervaciju u cilju održivog korišćenja prirode za ljudske potrebe, osmišljen je koncept RZP kao deo postojeće promene paradigme započete 1980-ih, u okviru koje su ljudi viđeni kao aktivni zaštitnici, upravljači i obnovitelji ekosistema pri rešavanju niza krupnih društvenih izazova, a ne kao pasivni korisnici prirode (Cohen-Shacham et al., 2019). Pristup RZP priznaje da su konzervacija biodiverziteta i zaštita usluga ekosistema ključni za rešavanje različitih aspekata ljudskog blagostanja, uključujući zdravlje ljudi. Baveći se složenim sistemima, RZP prevazilaze tradicionalne mehaničke pristupe u rešavanju problema (Rogers et al., 2013). Koncept RZP bazira se na ekosistemu (CBD, 2004; Holling, 1973; Holling, 1978; Holling, 1986; Waltner-Toews & Kay, 2005), koji je osnova Konvencije o biološkoj raznovrsnosti (CBD) (Smith & Maltby, 2003).

Slika 1: Intervencije usmerene na očuvanje prirode pridržavaju se normi i principa. Jedna od oblasti očuvanje prirode fokusira se na očuvanje biodiverziteta zbog njegove nezamenjive vrednosti. Druga oblast se fokusira na očuvanje društva, pridržavajući se pomenutih normi i principa. Poznata je kao primena Rešenja zasnovanih na prirodi. Iako postoje izvesna preklapanja, intervencije očuvanja prirode nisu istovremeno i Rešenja zasnovana na prirodi. (© IUCN)

U ovom trenutku, u 2020. godini, predstavnici zajednica konzervacije i pridruženi sektori nalaze se u samom središtu globalnog pokreta koji priznaje, zagovara i teži primeni RZP. U proteklih deset godina, od kada je IUCN uveo izraz, pristup je dobio na dinamici – RZP su

uveđena u javne politike, tendere, ekonomske planove, istraživačka pitanja i nacionalne strategije za očuvanje biodiverziteta i klimatske promene. Uz sve veće poštovanje i investicije, došlo je i do stvarne potrebe da se definišu RZP i omogući sprovođenje trajnih i isplativih intervencija.

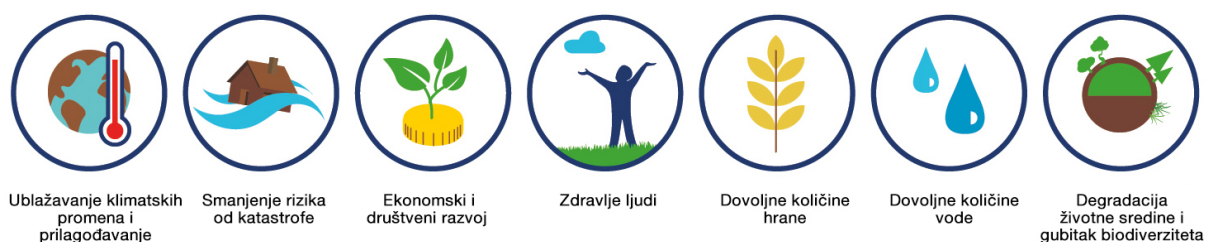
1.2 Rešenja zasnovana na prirodi kao krovni okvir za rešavanje društvenih izazova

Rešenja zasnovana na prirodi smatraju se krovnim okvirom za primenu pristupa koji se baziraju na ekosistemima (npr. gorepomenutih koncepata), te koji se koriste za rešavanje glavnih društvenih izazova (Cohen-Shacham et al., 2016) (vidi Sliku 2). IUCN je prvi put upotrebio izraz Rešenja zasnovana na prirodi 2009. godine, a kasnije je predložen kao krovni izraz kako bi se istakle zajedničke karakteristike različitih

pristupa konzervaciji, uključujući i one pomenute u gornjem tekstu. Dodatni koncepti koji se mogu podvesti pod „Rešenja zasnovana na prirodi“ jesu: prirodna rešenja (uloga zaštićenih dobara u borbi protiv klimatskih promena); pristupi zasnovani na ekosistemima (PZE); smanjenje rizika od katastrofa zasnovano na ekosistemima (Eko-SZP); zelena infrastruktura (za ekonomski rast i investicije, u urbanom kontekstu); prirodna

Slika 2: Definisanje Rešenja zasnovanih na prirodi. (© IUCN)

Slika 3: Glavni društveni izazovi na koje je moguće odgovoriti primenom RZP. (© IUCN)

infrastruktura (za održivo integrisano upravljanje vodnim resursima); i sveobuhvatno ili regenerativno upravljanje predelima.

Navedeni pristupi i dalje će biti veoma relevantni za primenu RZP. Oni bi trebalo da služe kao specifični operativni pristupi koje je moguće primeniti prilikom izvođenja rešenja za društvene izazove. Intervencija će najverovatnije zahtevati kombinaciju različitih pristupa, a trebalo bi tražiti njihovu međusobnu nadogradnju u cilju povećanja efikasnosti i smanjenja viškova.

Da bi neka intervencija mogla da se smatra RZP, mora da reši jedan ili više društvenih izazova na integrisan način. IUCN se trenutno fokusira na sedam društvenih izazova – prilagođavanje i ublažavanje klimatskih promena, smanjenje

rizika od katastrofa, preusmeravanje procesa degradacije ekosistema i gubitka biodiverziteta, zdravlje ljudi, društveno-ekonomski razvoj, dostupnost hrane i vode (vidi Sliku 3). U slučaju da se primenom RZP rešava društveni izazov degradacije ekosistema, prilikom osmišljavanja RZP mora se uključiti bar još jedan društveni izazov kako bi se intervencija razlikovala od obične aktivnosti konzervacije.

Iako su i dalje u razvoju, trenutno se sprovode rešenja kojima se utiče na navedene društvene izazove. Zasnovana su na naučnom znanju i dobroj praksi, kojima se dokazuje vrednost primene RZP kao odgovora na izazove. Uporedo s uvođenjem i primenom koncepta RZP, na spisak društvenih izazova moguće je dodavati i druge probleme.

1.3 RZP u kontekstu krize biodiverziteta

Međuvladina naučno-strateška platforma o biodiverzitetu i uslugama ekosistema iz 2019. godine (IPBES) pod nazivom „Izveštaj globalne procene biodiverziteta i usluga ekosistema“ (IPBES, 2019a) daje veoma sumornu sliku biodiverziteta. Milion biljnih i životinjskih vrsta svrstano je u rizičnu kategoriju ili je globalno istrebljeno, a usluge koje pružaju ekosistemi su u opadanju usled preterane eksploatacije i zloupotrebe. Brz i dramatičan gubitak biodiverziteta umanjuje kapacitet ekosistema da pruži ključne usluge za ljudsko blagostanje. Usled intenzivnog korišćenja zemljišta dolazi do

tolikog gubitka beskičmenjaka i mikroorganizama u tlu da je i sâm opstanak ljudi ugrožen. Priroda i doprinosi prirode ključni su za ljudsko postojanje i kvalitet života, ali su ti doprinosi često neravnomerno raspoređeni u prostoru i vremenu (IPBES, 2019a). IPBES izveštava da su negativni efekti disproporcionalni, što će posebno uticati na marginalizovane, starosedelačke i ruralne zajednice čiji opstanak direktno zavisi od prirode. IPBES takođe naglašava da klimatske promene direktno pogoršavaju efekte drugih faktora na prirodu i ljudsko blagostanje (IPBES, 2019b), a da

se predviđa da će biti i glavni pokretač gubitka biodiverziteta u narednim godinama, što će uticati na vrste, staništa i ekosisteme.

Da bi neko rešenje moglo da se smatra RZP, ono mora da obezbedi koristi kako za biodiverzitet tako i za ljudsko blagostanje. Prema tome, svako rešenje mora ili da sačuva ili da pospeši biodiverzitet, jer se bez toga ne može kategorisati kao RZP. To je

važno kako bi se osiguralo da prakse koje donose kratkoročnu korist ne naruše integritet i stabilnost prirodnih sistema, već da osnaže sposobnost sistema da obezbedi dobiti i za buduće generacije. Prema tome, očuvanje biodiverziteta nije samo rezultat RZP, već predstavlja ključni element koji, ukoliko je očuvan ili unapređen, može da potvrdi da je primenjeno Rešenje zasnovano na prirodi (IUCN, 2016).

1.4 RZP u kontekstu klimatske krize

S druge strane, izveštaj Međuvladinog panela o klimatskim promenama (IPCC) „Globalno zagrevanje od 1,5 °C“ pruža dovoljno dokaza da su ljudske aktivnosti dovele do oko 1 °C globalnog zagrevanja u odnosu na predindustrijski nivo (IPCC, 2018). Očekuje se da globalno zagrevanje između 2030. i 2052. godine dostigne 1,5 °C. To će nas staviti u veoma opasan položaj ukoliko ne ostvarimo cilj definisan Pariskim sporazumom – da zadržimo povećanje globalne prosečne temperature na „znatno ispod 2 °C u odnosu na predindustrijski nivo“ (vidi Okvir 1 za primere glavnih nalaza). Dok se čovečanstvo približava katastrofalnoj klimatskoj prekretnici, javlja se hitna potreba za inovativnim pristupima kojima se dodatno unapređuje očuvanje prirode, kao i za hitnim transformativnim promenama u cilju smanjenja emisije ugljen-dioksida kako bi se ograničilo globalno zagrevanje na 1,5 °C (IPCC, 2018; Rockström et al., 2009; Steffen et al., 2015).

Koncept RZP obezbeđuje integrisani pristup koji može da pomogne državama da ispune ključne međunarodne dogovore i ciljeve poput Ciljeva održivog razvoja Ujedinjenih nacija (SDGs), Pariskog sporazuma, Aiči ciljeva, Bonskog izazova i Okvira iz Sendaja za smanjenje rizika od katastrofa. RZP su odobrena na Klimatskom samitu Ujedinjenih nacija 2019. godine i istaknuta

u specijalnom izveštaju IPCC-a „Globalno zagrevanje od 1,5 °C“ (de Coninck et al., 2018), Izveštaju o klimatskim promenama i zemljištu IPCC-a (IPCC, 2019) i Globalnom izveštaju o proceni biodiverziteta IPBES-a (IPBES, 2019a) kao potencijalno rešenje za glavne društvene i ekološke izazove.

Produbljivanjem klimatske krize i ljudi i priroda će biti sve osetljiviji na ekstremne vremenske i klimatske uslove. Iako će uticaji biti specifični za svaki region, globalni negativni uticaj na prirodu i čovečanstvo verovatno će biti češći i intenzivniji. U Izveštaju o klimatskim promenama i zemljištu IPCC-a navodi se da su veća učestalost ekstremnih vremenskih događaja i promene u intenzitetu padavina već uticali na dostupnost hrane na zemlji (IPCC, 2019). Specijalni izveštaj IPCC-a o okeanima i kriosferi u promenjenoj klimi pokazuje da je skupljanje kriosfere od sredine 20. veka takođe pretežno negativno uticalo na dostupnost hrane i vode (IPCC, 2019). Veza između ljudi i prirode jasna je u svetlu klimatskih promena. Na primer, klimatske promene pogoršavaju degradaciju zemljišta, što se negativno odražava na ljude koji žive u degradiranim oblastima (IPCC, 2019). Slično tome, klimatske promene predstavljaju visok rizik za priobalne ekosisteme poput livada s morskom travom ili šuma algi, gde će gubitak

© John Greene – Conservation International

Rešenja zasnovana na prirodi

Rešenja koja proističu iz prirode

Rešenja inspirisana prirodom

Slika 4: Rešenja zasnovana na prirodi koriste potencijal funkcionalnih ekosistema poput infrastrukture kako bi se obezbedile prirodne usluge u korist društva i životne sredine, dok se rešenja koja proističu iz prirode i koja su inspirisana prirodom, a koja su takođe potrebna da bi se postigla niskougljenična i održiva budućnost, razlikuju. Rešenja koja proističu iz prirode predstavljaju solarnu i energiju dobijenu iz vetra i talasa. Ta rešenja se dobijaju iz prirode i pomažu da se zadovolje energetske potrebe niskougljeničnim proizvodnim metodama koje nastaju iz prirodnih izvora. Iako ovi izvori energije dolaze iz prirode, nisu direktno zasnovani na funkcionalnim ekosistemima. Rešenja inspirisana prirodom podrazumevaju originalni plan i proizvodnju materijala, konstrukcija i sistema koji su napravljeni na osnovu bioloških procesa i inspirisani prirodom. Na primer, biomimikrija (proces ponovne aktivacije prirodnih potencijala) predstavlja praksu koja rešava izazove imitirajući prirodne procese i strategije. Takva rešenja pronalaze inspiraciju u prirodi, kao, na primer, specijalno izrađene lepljive rukavice koje omogućavaju penjanje po zidovima onako kako to u prirodi čine gekon gušteri. Ona nisu zasnovana na funkcionalnim ekosistemima.

staništa dovesti do nestanka vrsta i raznolikosti, a funkcije ekosistema (IPCC, 2019) od kojih zavise ljudi biti degradirane.

Veza između ljudi i prirode omogućava da se primenom RZP reše primarni društveni izazovi (kao što je dostupnost hrane), uz istovremeni doprinos prilagođavanju i ublažavanju klimatskih promena. Izveštaj IPCC-a iz 2019. godine o klimatskim promenama i zemlji naglašava održivo upravljanje zemljištem koje uključuje očuvanje ekosistema, jer to „može doprineti ublažavanju negativnih efekata nastalih usled višestrukih uzročnika stresa, uključujući uticaje promene klime na ekosisteme i društva” (IPCC, 2019). Primeri prilagođavanja zasnovani na ekosistemima koji mogu otkloniti gasove s efektom staklene bašte i doprineti ublažavanju i prilagođavanju, mogu biti obnavljanje prirodnih ekosistema i unapređenje

biodiverziteta (IPCC, 2019). Da bi se zagrevanje ograničilo na 1,5 °C ili znatno ispod 2 °C, društvu je potrebna kombinacija rešenja inspirisanih prirodom, rešenja koja proističu iz prirode i rešenja zasnovanih na prirodi, uz značajno smanjenje emisija poreklom iz fosilnih goriva (Slika 4).

Zdravlje ekosistema od kog zavisi kako čovek tako i druge vrste propada brže nego ikada do sada, preteći zdravlju planete i ljudi. Širom sveta potkopavamo same temelje naših ekonomija, egzistencije, dostupnosti hrane, zdravlja i kvaliteta života. Izveštaj takođe navodi da klimatske promene postaju jedan od glavnih faktora koji vode do gubitka biodiverziteta u periodu nakon 2020. godine. To zahteva da se zajednički analiziraju krizne situacije u vezi s biodiverzitetom i klimatskim promenama i njihovo eventualno rešavanje primenom RZP, čija je uloga takođe

ključna za transformacione promene i neophodna za ostvarivanje ciljeva održivog razvoja.

RZP mogu biti deo hijerarhijskog pristupa ublažavanju klimatskih promena, što predstavlja okvir za odlučivanje o redosledu koraka počevši od izbegavanja uticaja, tj. svođenja neizbežnih uticaja na minimum, preko sanacije na licu mesta do, konačno, kompenzacija za biodiverzitet tamo gde je to izvodljivo i potrebno. Pravilna

primena hijerarhije prilikom ublažavanja može da ograniči negativne uticaje razvojnih projekata na biodiverzitet i da obezbedi dodatne koristi za njegovo očuvanje. Nepravilna primena, posebno ukoliko se sprovede s nerešenim a ključnim nedostacima u znanju, uz loša korporativna, finansijska i zakonska rešenja, može da ugrozi uspostavljene pristupe za upravljanje rizicima u biodiverzitetu.

Okvir 1: Primeri ključnih nalaza proisteklih iz osnovnih globalnih izveštaja (IPBES, 2019b; IPCC, 2018, PwC & WWF, 2020):

- Prirodni ekosistemi su se smanjili za prosečno 47% u odnosu na prethodnu procenu njihovog stanja.
- Približno 25% vrsta je u opasnosti od istrebljenja u većini proučavanih grupa životinja i biljaka, što ukazuje na to da je oko milion vrsta već pred istrebljenjem. Za mnogobrojne vrste se to očekuje u roku od nekoliko decenija, osim ukoliko se ne preduzmu aktivnosti kojima će se uticati na smanjenje intenziteta svih faktora kojima se pokreće proces gubitka biodiverziteta.
- Biotički integritet – obilje prirodno prisutnih tj. autohtonih vrsta – u kopnenim ekosistemima je u proseku opao za 23%.
- Globalna biomasa poreklom od divljih sisara opala je za 82%. Pokazatelji za postojanje kičmenjaka brzo opadaju od 1970. godine.
- Sedamdeset i dva odsto pokazatelja koje su formulisale starosedelačke i lokalne zajednice pokazuju stalno propadanje elemenata prirode koji su im važni.
- Imajući u vidu trenutni razvoj situacije, neće biti moguće ostvariti većinu međunarodnih društvenih i ekoloških ciljeva, a ciljevi postavljeni za 2030. godinu i nadalje mogu se ostvariti samo uz transformativne promene koje su zasnovane na ekonomskim, društvenim, političkim i tehnološkim faktorima.
- Najznačajniji direktni uticaji na pokretanje promena jesu promene u korišćenju zemljišta i mora, direktna eksploatacija organizama, klimatske promene, zagađenje i invazija stranih vrsta.
- Procenjuje se da su antropogene aktivnosti zaslužne za otprilike 1 °C globalnog zagrevanja iznad predindustrijskog nivoa, s verovatnim rasponom od 0,8 °C do 1,2 °C.
- Ukoliko se nastavi trenutna stopa rasta temperature, pretpostavlja se da će globalno zagrevanje dostići 1,5 °C u periodu između 2030. i 2052. godine.
- Klimatske promene dovode do dodatnog pritiska na zemlju, povećavajući postojeće rizike za egzistenciju, biodiverzitet, zdravlje ljudi i ekosistema, infrastrukturu i hranu.
- Troškovi u uslugama ekosistema koji mogu nastati usled nespriječavanja gubitka biodiverziteta procenjuju se na 4–20 triliona USD godišnje u periodu 1997–2011, a, usled promene površine zemljišnog pokrivača i degradacije zemljišta, i na 6–11 triliona USD godišnje.

1.5 RZP u kontekstu krize inkluzivnosti

Intervencije mogu biti uspešne samo uz uključivanje različitih sistema znanja i uz učešće ugroženih grupa, uključujući starosedelačke i lokalne zajednice, žene i mlade. Nažalost, tokom prethodnih aktivnosti konzervacije to često nije bio slučaj, što je dovelo i do krize inkluzivnosti, uz one koje se tiču biodiverziteta i klime. Primenom RZP, usled njihovog međusektorskog pristupa i sveobuhvatnog načina na koji se primenjuju, stvara se značajna korist jer dolazi do okupljanja različitih aktera. Ti akteri mogu biti direktno ili indirektno pogođeni intervencijama, a uključuju se i različiti sistemi znanja i stavovi iz sveta, poput onih koji predstavljaju temelje tradicionalnog ekološkog ili starosedelačkog znanja. Na primer, postojeći naponi u prilagođavanju klimatskim promenama u polarnim oblastima olakšani su uključivanjem starosedelačkog i lokalnog znanja koje se odnosi na trendove i obrasce promena kopnenih/morskih predela, zdravlja i populacije vrsta koje tu žive (IPCC, 2019).

Sa stanovišta raznovrsnosti interesnih grupa koje učestvuju u primeni RZP, presudno je da se osigura aktivno, sveobuhvatno i transparentno učešće, bez obzira na pol, starost, društveno, ekonomsko ili kulturno poreklo, kao i da procesi donošenja odluka pri primeni RZP budu transparentni i jednaki kako bi se sačuvalo stanovništvo i kultura. To je takođe ključ za postizanje punog potencijala i svih prednosti koje se nude primenom RZP. Predrasude o kulturama i elitistički stavovi mogu potencijalno da utiču i marginalizuju eventualne saradnike u zajedničkom procesu pri primeni RZP. U slučajevima kada su interesne grupe jednako važne (npr. ruralne i neruralne), takve percepcije mogu dovesti do toga da informacije koje potiču iz nižih društvenih slojeva ili manje obrazovanih članova društva nisu uzete u obzir od strane nekih drugih grupacija. Takve situacije mogu da se preduprede i unaprede kroz konstruktivnu

diskusiju i saradnju, koje ujedno predstavljaju ključne procese za sprovođenje RZP.

Starosedelačke i lokalne zajednice poseduju značajna područja na kojima se nalaze najraznovrsniji regioni na Zemlji i upravljaju njima, te igraju ključnu ulogu u konzervaciji zemljišta, mora i resursa i njihovom održivom korišćenju. One gaje snažne ekonomske, kulturne i duhovne veze sa svojim prirodnim okruženjem i često imaju i koriste razvijene tradicionalne prakse upravljanja i znanja pomoću kojih doprinose očuvanju biodiverziteta i održivom korišćenju prirodnih resursa. Na primer, starosedelačke zaštićene oblasti u kojima se poštuje tradicionalno i održivo korišćenje prirodnih resursa mogu da predstavljaju RZP koja će pomoći u opstanku tradicionalnog znanja i starosedelačkih zajednica. Slično tome, predstavnici ruralnih oblasti, bilo da su domoroci ili ne, imaće mnogo bolje znanje o zemlji koju obrađuju od bilo koga drugog.

Bez obzira na to koja interesna grupa je angažovana, uvek će postojati rodna komponenta, te je zbog toga primena rodno odgovornog pristupa preduslov za održivi razvoj. Očuvanje prirode i prava žena su neraskidivo povezani, te se podržava njihovo uključivanje u primenu RZP. Na primer, propadanje prirodne sredine pogoršava nasilje nad ženama, pa prihvatanje rodno zasnovanog pristupa pri primeni RZP može da doprinese kako biodiverzitetu tako i inkluzivnosti. S druge strane, brojne studije pokazuju da se uključivanjem žena koristi njihovo jedinstveno znanje o upravljanju prirodnim resursima. Rodno ravnopravno upravljanje i jednako učešće žena pri primeni RZP dovodi do većih koristi za prirodu, pa time i za ljude.

Zajedno s porastom uticaja i vidljivosti RZP proteklih nekoliko godina, mladi su se aktivirali i njihova uloga je postala vidljivija u

aktivnostima konzervacije. Deca i mladi mogu da pruže opipljiv doprinos pri rešavanju ključnih društvenih izazova, naglašavajući neophodnu međugeneracijsku jednakost. Intervencije s naglaskom na kratkoročnim troškovima i koristima, pri čemu se gube iz vida dugoročni troškovi, koristi i kompromisi, najverovatnije će biti i manje otporne. Uključivanje mladih u intervencije obezbeđuje međugeneracijsko poštovanje i razumevanje, a time i dugoročne efekte i veću otpornost. Pri razmatranju rešenja

za klimatske promene posebno je uočljivo da nije posvećeno dovoljno pažnje zaštiti, uključivanju i osnaživanju mladih. Samo osam od 160 Nacionalno definisanih doprinosa (NDCs) prepoznalo je i uključilo direktnu vezu s međugeneracijskim nepravdama ili budućim generacijama. Uvođenje mladih u globalni pokret podrške primeni RZP podstiče održivost intervencija i ukazuje na potencijalne koristi koje nastaju pri ublažavanju i prilagođavanju klimatskim promenama a kao rezultat obrazovanja mladih.

2. Predstavljamo Globalni standard IUCN-a za RZP

2.1 Potreba za Globalnim standardom

Uporedo s porastom prihvatanja koncepta RZP javlja se i odgovarajuća potreba da se on jasno razume, prenese i sprovede tako da operacionalizuje osam temeljnih principa (IUCN, 2016). Standardi prakse predstavljaju uobičajen metod ostvarivanja ovih ciljeva uporedo s razvojem područja primene RZP. Iako se primenom RZP doprinosi očuvanju prirode, važno je razjasniti da je njihov glavni cilj rešavanje jednog ili više društvenih izazova, uz stvaranje koristi kako za biodiverzitet tako i za ljudsko blagostanje. Ta razlika je veoma bitna kako bi se osiguralo da 1) mere konzervacije nastave da ciljano utiču na zaustavljanje ili promenu toka gubitka biodiverziteta, tamo gde je to potrebno, i 2) da aktivnosti konzervacije budu svesno i informativno osmišljene kao odgovor na jedan ili više društvenih izazova, što zahteva inovativna partnerstva i uključivanje brojnih pristupa (kao što je, recimo, usklađenost sa sivom infrastrukturom tj. hibridna rešenja).

Shodno tome, uz brzi porast interesovanja za primenu RZP u svetu, potrebno je osigurati da relevantni i istaknuti Standard pruži informacije

pri planiranju i sprovođenju svakog RZP, te da obezbedi:

- zajedničko razumevanje i tumačenje koncepta RZP među različitim sektorima, korisnicima i u različitim delovima sveta;
- da sprovođenje RZP bude sistematično i usklađeno s drugim ugroženim sektorima, korisnicima i delovima sveta;
- da postoji kontrola kvaliteta plana i izvođenja intervencija kroz standardizovane procese koji omogućavaju odgovornost;
- da se u potpunosti iskoriste postojeći relevantni alati, pristupi i metode tokom osmišljavanja i realizacije rešenja;
- da se rizici koji se odnose na dalje neodrživo korišćenje prirode svedu na minimum i da akcije koje mogu imati snažan negativan uticaj na biodiverzitet i društvo ne budu klasifikovane kao RZP; i
- da se angažuje veći broj sektora tokom sprovođenja i rešavanja društvenih izazova.

Na taj način, RZP će doprineti transformacionoj promeni i postaće sastavni deo planiranja i sprovođenja odgovora društva na izazove.

2.2 Obim Standarda

Globalni standard IUCN-a za RZP je krovni, definisan koncept koji je moguće sprovesti

primenom postojećih pristupa i alata ekosistema, posebno onih koji su operativni i zajednički.

Prema tome, tumačenje i sprovođenje koncepta RZP u velikoj meri zavisi od specifičnog konteksta i niza faktora koji utiču na društvene izazove koje je potrebno rešiti, uključujući vrste ekosistema u kopnenim/morskim predelima u kojima se sprovodi RZP, društveno-ekonomsko-kulturni sistem, kao i sastav i odnose između interesnih grupa. Imajući to u vidu, postoji veća mogućnost za standardizaciju procesa za planiranje i izvođenje RZP nego za realizaciju očekivanja da će standard omogućiti propisani rezultat u svakoj primeni rešenja. Shodno tome, Globalni standard IUCN-a za RZP otvara mogućnosti i ima za cilj podršku šireg prihvatanja i poboljšanja planiranja i sprovođenja RZP, pre nego što propisuje koji su

procesu potrebni kako bi se ostvarili konkretni rezultati ili ishodi. Proces sprovođenja Standarda za primenu RZP takođe bi trebalo da obezbedi dokaze o tome kako se rešavaju ekološke i društvene promene koje nastaju s vremenom i da doprinese unapređenju javnih politika.

Standard će omogućiti izvođačima da standardizuju planiranje i sprovođenje RZP kroz: 1) definisanje zajedničke osnove za razumevanje toga šta RZP jesu a šta nisu, i 2) doprinos transformacionim promenama poboljšanjem prakse RZP i pružanjem podrške za pojašnjenje i razvoj javnih politika koje se odnose na RZP.

2.3 Upotreba i ciljna javnost

Standard je namenjen svakome ko se bavi ocenjivanjem, planiranjem i unapređenjem RZP. Među korisnicima mogu biti rukovodioci projekata iz javnog i privatnog sektora, pejzažni planeri, operativci koji se bave razvojem i konzervacijom, vlade ili predstavnici finansijskog sektora (donatori i investitori), kreatori javnih politika i planeri. U ovoj fazi, Standard ima dve funkcije – da usmeri proces planiranja RZP i da bude sredstvo ocenjivanja da plan ispunjava zahteve Standarda RZP.

- **Plan** – osam procesno orjentisanih kriterijuma koji odgovaraju najvažnijim aspektima plana (i buduće realizacije) RZP kako bi se neka intervencija smatrala RZP. Kao takvi, kriterijumi su usklađeni s ciklusom upravljanja projektom, dok istovremeno naglašavaju ključne aspekte razmišljanja izvan geografskog prostora i vremenskih odrednica projekta i potrebu za primenom prilagodljivog upravljanja, s obzirom na to da se plan RZP zasniva na teoriji promene koja

će neminovno sadržati pretpostavke koje je potrebno testirati tokom sprovođenja.

- **Ocenjivanje** – nakon što se osmisli rešenje, Standard je moguće koristiti kako bi se utvrdilo da li se ono može smatrati RZP ili ne. Ova funkcija Standarda je važna za korisnike kao što su osnivači i investitori, koji mogu zahtevati da im rešenja budu podneta na uvid. Prema kriterijumima Standarda, takođe je moguće oceniti prethodna i postojeća RZP nastala pre njegove izrade ukoliko postoji namera da intervencija bude priznata kao RZP.
- **Unapređenje** – neki primeri RZP mogu biti u skladu s većinom kriterijuma Standarda, ali ne i sa svih osam. Mnogi od njih će predstavljati pilot projekte ili intervencije koje imaju ograničen rok trajanja ili predstavljaju samostalan pristup. Standard se može koristiti kako bi se prepoznali značajni kandidati za unapređenje RZP, ali i kako bi

se uočili nedostaci na kojima je potrebno raditi da bi se intervencija transformisala u prepoznatljivo RZP.

Standard je trenutno osmišljen da se primenjuje kao samoprocena ili ocena iz „prve ruke“. S obzirom na to da je u ovom trenutku pristup Standarda da omogući šire prihvatanje koncepta

RZP, on je usklađen s tim principom, tako da samoprocena omogućava moćan, a ipak fleksibilan pristup planiranju i izvođenju RZP. Standard pruža prostor za kontinuirano učenje i promišljanje pre nego strog proces normativne overe, budući da je svet još uvek u procesu razumevanja i tumačenja primene RZP za različite potrebe i u različitim kontekstima.

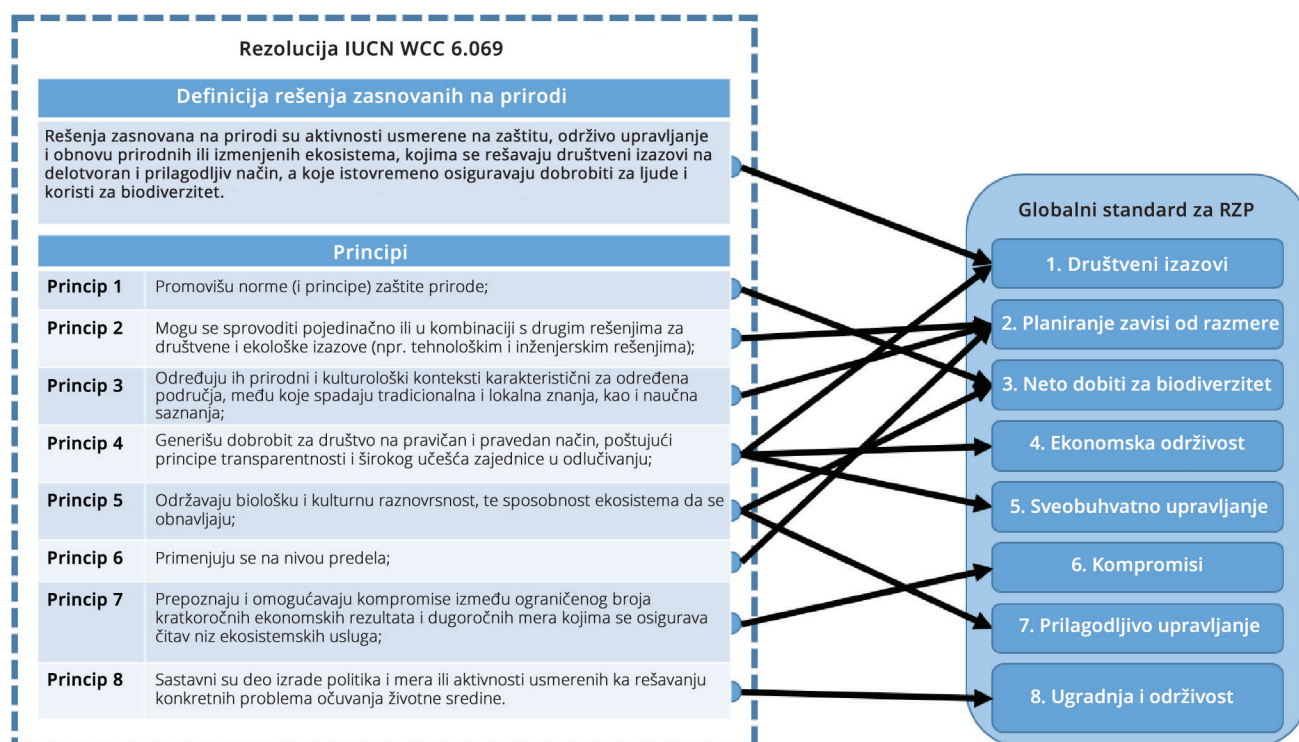
3. Saradnja na izradi Globalnog standarda

3.1 Osnov za RZP u definicijama IUCN-a

Osnovna svrha RZP je da podrži ostvarivanje razvojnih društvenih ciljeva i da zaštiti ljudsko blagostanje na načine koji odražavaju kulturološke i društvene vrednosti i jačaju otpornost ekosistema, njihov kapacitet za obnovu i pružanje usluga (IUCN, 2016). Uz definicije za RZP koje je IUCN objavio u 2016. godini, u kojima se RZP definišu kao „aktivnosti usmerene na zaštitu, održivo upravljanje i obnovu prirodnih ili izmenjenih ekosistema, kojima se rešavaju društveni izazovi na delotvoran i prilagodljiv način, a koje istovremeno osiguravaju dobrobiti za ljude i biodiverzitet“ (IUCN, 2016), članice

IUCN-a usvojile su osam principa (IUCN, 2016), kako je prikazano na Slici 5. Tada je nastao i objavljen značajan skup literature, koja dodatno potvrđuje ulogu RZP pri konzervaciji.

Nedavna analiza principa RZP (vidi gore) navodi da okvir RZP prevazilazi druge slične pristupe (npr. obnovu šumskih predela [OŠP]; PZE; ekološko obnavljanje; pristup baziran na ekosistemima) putem tri principa (2, 6 i 8, tj. s aspekta sinergije RZP s drugim vrstama rešenja, sprovođenja u okviru kopnenih/morskih predela i integracije javnih politika). Prema tome, RZP

Slika 5: Veza između principa RZP i kriterijuma definisanih u okviru standarda za primenu RZP. (© IUCN)

se može smatrati krovnim okvirom za nekoliko dobro uspostavljenih pristupa koji su zasnovani na

ekosistemima ili su u vezi s njima (Cohen-Shacham et al., 2019).

3.2 Prikaz procesa zajedničke izrade

IUCN je olakšao zajedničko planiranje RZP standarda objedinjavanjem stručnog znanja, vještina i iskustva velikog broja interesnih grupa. Takvo objedinjavanje izvora znanja bilo je značajno za Standard, budući da RZP predstavlja multisektorsku temu i da, prema tome, zahteva uključivanje brojnih naučnih oblasti (npr. ekologije, društvenih nauka, političkih nauka, matematike i ekonomije) i različitih vidova znanja (npr. iskustveno znanje, naučno znanje i tradicionalno znanje) kako bi se pružile praktične informacije. Održana su dva kruga javnih konsultacija i dobijeno je više od 800 odgovora (od javnog i privatnog sektora i nevladinih organizacija) iz 100 zemalja.

Konsultativna istraživanja podeljena su članovima IUCN-a, partnerima, multinacionalnim kompanijama, mrežama koalicija i donatorima. Uz to, Komisija za upravljanje ekosistemom (KUE) doprinela je naučnom pregledu glavnih koncepata, kriterijuma i pokazatelja tokom četiri sastanka upravnog odbora i dve radionice u Vašingtonu na kojima je učestvovalo nekoliko članova rukovodećeg

tima. Ulazni parametri i informacije dobijeni su u pisanoj formi i tokom razgovora licem u lice tokom fokus grupa. Sve informacije i komentari dobijeni tokom konsultacija s različitim i brojnim akterima značajno su doprineli i oblikovali obim i sadržaj Standarda. Konačna verzija Standarda usvojena je na 98. sednici Saveta IUCN-a. IUCN je objavio [Standard 2020.](#) godine.

U pogledu tehničke izrade Standarda, prvi korak je bio mapiranje osam principa RZP, koje su usvojili članovi IUCN-a [Rezolucijom WCC-2016-Res-069-EN](#) (IUCN, 2016), za trinaest postojećih relevantnih standarda, pristupa i smernica za okvire upravljanja ekosistemom. Identifikovani su zajednički principi i nedostaci u ovim okvirima kako bi se definisale zajedničke osnove RZP i oni elementi koji su jedinstveni za njih, čime je omogućena izrada IUCN Standarda. Na osnovu stručnosti i iskustva IUCN-a, primenom ovog metoda prvobitno je definisano sedam kriterijuma za interne konsultacije. Osmi kriterijum za RZP rezultat je naknadnih revizija i konsultacija.

3.3 Međunarodni kodeks za standarde održivosti

Od samog početka procesa izrade, IUCN se obavezao da će u najvećoj mogućoj meri uskladiti Globalni standard IUCN-a za RZP s Međunarodnim kodeksom dobre prakse za socijalne i ekološke akreditacije i označavanje (ISEAL): Definisanje društvenih i ekoloških standarda. Ova verzija Globalnog standarda IUCN-a za RZP izrađena je na osnovu pouka

dobijenih tokom globalnih javnih konsultacija koje su se održale 2018. i 2019. godine.

Globalni standard IUCN-a za RZP nabroja kriterijume i pokazatelje onako kako su usvojeni na 98. sednici Saveta IUCN-a 2020. godine. Smernice za primenu Globalnog standarda IUCN-a za RZP dopunjuju ovu brošuru kako bi se

obezbedila naučna osnova i smernice za korisnike. Sledeći dokument, deo III, služiće kasnije kao korisničko uputstvo, izrađeno na osnovu pouka

stečenih tokom pilot projekata, a biće vezano za alat za samoprocenu s preporukama za načine ocenjivanja, alate za planiranje i sprovođenje RZP.

4. Vodič kroz kriterijume

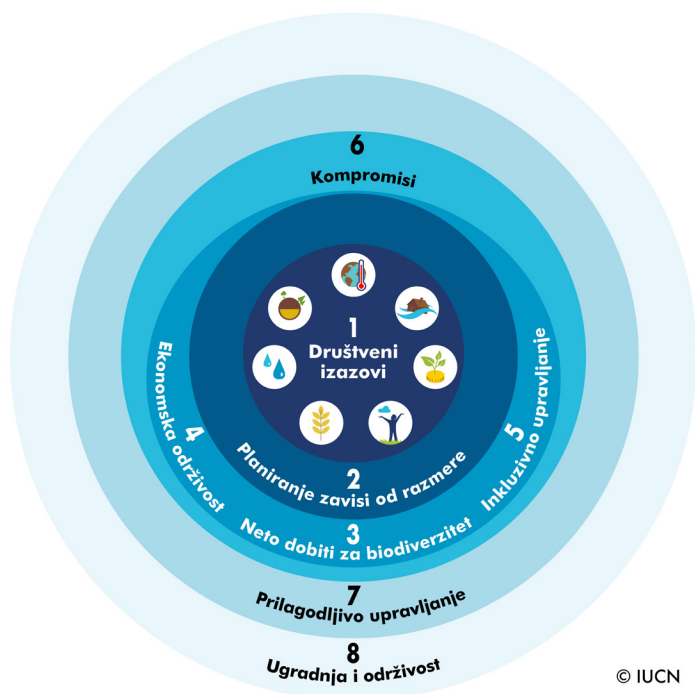
4.1 Sažetak

Standard se sastoji od osam kriterijuma od kojih svaki ima set pokazatelja. Kriterijumi se snažno oslanjaju na principe za primenu RZP, kao i na povratne informacije dobijene tokom konsultacija.

Kriterijum 1 ističe proces definisanja društvenog/ih izazova s kojima se suočavaju interesne grupe i nosioci prava, te uspostavlja razumevanje pridruženih mogućnosti i izazova. Plan rešenja mora biti takav da reši izazov uzimajući u obzir šire društvene, ekonomske i ekološke kontekste u okviru kojih postoji određeni izazov i rešenje, kao što je navedeno u kriterijumu 2. Kriterijum

2 se bavi činjenicom da razmatranje intervencija većih razmera može da pruži korisne informacije o jačini i trajnosti rešenja i nakon njegovog sprovođenja, čak i kada je realizacija rešenja na mestu intervencije ili je malog obima. Kriterijumi 3, 4 i 5 opisuju procese koji mogu da povećaju šanse za dostizanje pozitivnih ishoda za biodiverzitet, društvo i ekonomiju. Da bi se ostvarila ova tri kriterijuma, s aspekta trenutnih, kratkoročnih i dugoročnih ishoda, potrebno je definisati i napraviti kompromise kojima se direktno bavi kriterijum 6, kako bi ovo pitanje postalo vidljivo i dobilo na značaju. Proces odlučivanja o svakom kompromisu mora biti transparentan i pravičan i mogao bi da se nađe u okviru jednog ili nekoliko kriterijuma (3, 4 i 5). Uz to, principi prilagodljivog upravljanja koji se temelje na teoriji promene i na principima stalnog učenja, kako je definisano kriterijumom 7, takođe mogu da povećaju šanse za uspeh RZP. Kriterijum 8 je fokusiran na procese uvođenja RZP u prostorne i vremenske okvire, pri čemu aktivnosti i uticaji mogu prevazići samostalne projekte kako bi se u potpunosti ostvario potencijal prirode kao alat koji omogućava rešavanje društvenih izazova.

Naredna poglavlja pružaju smernice o ovih osam kriterijuma Standarda RZP i njihove temeljne pokazatelje. Smernice opisuju elemente uspešnih RZP i prepoznaju tačke u kojima se povezuju različiti kriterijumi i pokazatelji.

© IUCN

Slika 6: Osam kriterijuma koji čine Globalni standard IUCN-a za RZP međusobno su povezani. (© IUCN)

Kriterijum 1: RZP delotvorno rešavaju društvene izazove

RZP bi trebalo da budu osmišljena tako da delotvorno i efikasno rešavaju specifične društvene izazove: prilagođavanje klimatskim promenama i njihovo ublažavanje, smanjenje rizika od katastrofa, propadanje ekosistema i gubitak biodiverziteta, zdravlje ljudi, društveno-ekonomski razvoj, dostupnost vode i hrane. Kako bi se rešili društveni izazovi, moguće je primeniti (samostalno ili u kombinaciji) tri glavna tipa delotvornih aktivnosti konzervacije – konzervaciju putem zaštite, obnovu i aktivnosti obnove i održivo korišćenje. Plan RZP teži da ostvari specifične rezultate koji su direktno i eksplicitno usmereni na rešavanje društvenih problema i koji doprinose potrebi društva uz istovremeno održavanje funkcije ekosistema.

Pre početka intervencije potrebno je razumeti preovlađujuće društvene, ekonomske i ekološke uslove. To je važno kako bi se napravila odgovarajuća procena i kako bi se dobro razumela vrsta izazova koji je potrebno rešiti i prikladnost predloženog rešenja, kao i zbog poboljšanja koja će se meriti tokom vremena. Polazna osnova može da se sastoji od analize situacije koja je izrađena na osnovu objavljenih radova i/ili publikacija koje su teže dostupne javnosti. Uz to, potrebno je formulisati polaznu osnovu kroz konsultacije s relevantnim interesnim grupama, korisnicima i drugim akterima, poput vladinih agencija, privatnih kompanija, lokalnih predstavnika akademske zajednice i naučnika koji su specijalizovani za klimu i ekološka pitanja na konkretnoj lokaciji, kao i s regionalnim vlastima čija je nadležnost ciljane lokacija.

Uprkos tome što se RZP fokusiraju na rešavanje društvenih izazova, definisane aktivnosti trebalo bi da imaju za cilj da održe i poboljšaju usluge ekosistema zadržavajući njegovu strukturu i funkciju (vidi kriterijum 3). Na taj način se čuva integritet i stabilnost ekološkog sistema, te unapređuje dugoročna delotvornost konkretnog

RZP za rešavanje društvenog izazova. RZP koje pojednostavljuje strukturu, funkciju i sastav ekosistema, iako može dati kratkoročne rezultate, u nekom trenutku će se pokazati neuspešnim jer smanjuje otpornost ekosistema. Najveće šanse za uspeh imaju sveobuhvatni, višegodišnji pristupi.

K-1.1 Društveni izazovi koji su najhitniji sa stanovišta nosilaca prava i korisnika imaju prioritet

Dok RZP mogu da kreiraju višestruke koristi za niz društvenih izazova, intervencije za primenu RZP moraju da odgovore na najmanje jedan (ili više) specifičan društveni izazov.

Da bi se identifikovao društveni izazov mora se koristiti transparentan i sveobuhvatan proces (kriterijum 5). To je rezultat činjenice da spoljne interesne grupe ne moraju nužno imati iste prioritete kao lokalno stanovništvo i obratno. Prema tome, pri odlučivanju se moraju uzeti u obzir procesi opisani u okviru kriterijuma 5 i 7. Uz to, važno je razumeti i priznati da, usled međusobno povezanih uticaja društvenih izazova na lokalne interesne grupe, rešavanje konkretnog društvenog izazova može zahtevati istovremeno rešavanje i nekog drugog izazova. Na primer, u nekim zajednicama nije moguće rešavati dugoročne uticaje klimatskih promena ukoliko ne postoji kapacitet za borbu sa sezonskim katastrofama ili bezbedno mesto za život. Umesto toga, ukoliko društveni i kulturni izazovi nisu razmotreni na adekvatan način – recimo, kroz rešavanje pitanja zapošljavanja ili vlasništva nad zemljištem – biće teško ostvariti zacrtane rezultate. Potrebno je primeniti pristup koji uzima u obzir teoriju promene kako bi se obezbedila transformaciona promena koja će opstati i tokom narednih generacija. Reference i alati o tome kako da se razvije teorija promene biće dostupni u vidu informacija, kao dopuna Standarda.

K-1.2 Društveni izazovi koji se rešavaju jasno su shvaćeni i dokumentovani

Intervencija RZP trebalo bi da odgovori na društveni izazov(e) koji direktno utiče na određenu grupu ljudi (npr. RZP za zaštitu od erozije u priobalnom pojasu koja pretila da ugrozi određenu opštinu) ili indirektno na društvo u celini (npr. RZP pomoću kojeg se može doći do izdvajanja ugljenika kao opcija za ublažavanje klimatskih promena). Intervencija zasnovana na RZP koja se fokusira na određeni društveni izazov često obezbeđuje višestruke koristi za društvo, kao što je otvaranje novih radnih mesta ili druge ekonomske koristi. Kad god je moguće, društveni izazovi koji su doveli do dodatnih koristi trebalo bi da budu opisani, dokumentovani i objašnjeni.

Isto tako, ne mogu sve intervencije očuvanja ili obnove automatski biti RZP. Mada intervencije očuvanja mogu (direktno ili indirektno) ostvariti dodatne koristi za društvo, mnoge od njih nisu izričito osmišljene niti usmerene ka stvaranju RZP. Kako bi se postojeća intervencija očuvanja proširila ili prerasla u RZP, potrebno je da mandat i plan upravljanja bude dopunjen tako da zadovolji kriterijume i ciljeve RZP, uz definisanje potrebnih

polaznih osnova za merenje i objašnjavanje rezultata.

Kriterijum 7, koji se odnosi na prilagodljivo upravljanje, trebalo bi da usmerava transformaciju aktivnosti očuvanja kako bi ona prerasla u intervenciju RZP.

K-1.3 Prepoznati su ciljevi ljudskog blagostanja koji proističu iz primene RZP, a merila napretka su definisana i periodično se procenjuju

Da bi intervencija doprinela dobrobiti ljudi, potrebno je postaviti ciljeve (vidi glosar za definiciju ljudskog blagostanja). To je bitno kako bi se napravila razlika između aktivnosti očuvanja i RZP (pokazatelj 1.1). U idealnom slučaju, potrebno je definisati ciljeve kako za sprovođenje tako i za uticaj intervencije. Mada je potpun uticaj RZP moguće ostvariti nakon trajanja intervencije, moguće je definisati i okvirne ciljeve ili referentne vrednosti. Takvi ciljevi ili vrednosti mogli bi da podstaknu dugoročne investicije u održanje RZP, a bili bi korisni i za dugoročno praćenje intervencije.

Kriterijum 2: Planiranje RZP zavisi od razmere intervencije

Dobar plan RZP trebalo bi da uzme u obzir interakcije između različitih društvenih i ekoloških sfera u okviru kopnenih ili morskih predela – na primer, sezonska kretanja stočara ili sezonske migracije mladih muškaraca iz ruralnih zajednica zbog posla u udaljenim gradovima ili priliv doznaka od članova porodica iz inostranstva. Ukoliko rešenje projekta ne uzme u obzir interakcije između različitih razmera tj. sfera intervencije, može doći do pogrešne procene ili pogrešne lokacije za primenu aktivnosti, dupliranja, sukoba i neuspeha projekta.

Važno je razumeti kako su različiti ekosistemi u istoj oblasti (predelu) raspoređeni i na koji način se odvija njihova međusobna interakcija. U svakoj fazi razvoja i izvođenja RZP potrebno je razmotriti širi kopneni/morski predeo.

RZP se moraju razmatrati u razmerama kopnenih/morskih predela zato što ekosistemi, s jedne strane, utiču na intervencije, a, s druge, same intervencije takođe utiču na velike kopnene ili morske krajolike u čijim se okvirima nalaze, te ih je nemoguće posmatrati odvojeno. Nadalje, s obzirom na to da se neka dobra i usluge ekosistema stvaraju u razmerama kopnenih ili morskih predela, aktivnosti RZP moraju se strateški razvijati kako bi obuhvatile šire kopnene/morske predele.

Zapravo, upravljanje ekološkim procesima na nivou predela – na primer, recikliranje hranjivih materija – može biti jednako važno kao i upravljačke odluke koje se donose na nivou lokacije intervencije, posebno ukoliko je jedan od važnih ciljeva pružanje usluga ekosistema.

Prema tome, dugoročna procena, planiranje, sprovođenje i praćenje aktivnosti koje bi trebalo da utiču na dobra i usluge ekosistema koji su korisni za čitavo društvo (voda, ublažavanje i prilagođavanje klimatskim promenama itd.)

zahtevaju pristupe na nivou kopnenog/morskog predela i integrisano sprovođenje i praćenje mera koje su karakteristične za datu lokaciju. Zbog toga je u svakoj fazi izrade i realizacije RZP potrebno razmotriti širi kontekst kopnenog/morskog predela, zajedno s različitim društvenim i ekonomskim procesima koji se odvijaju u tim razmerama.

K-2.1 Planiranje RZP prepoznaje i odgovara na međusobne odnose između privrede, društva i ekosistema

Sve intervencije, uključujući i one koje se odvijaju na individualnim lokacijama ili na malim prostorima, trebalo bi da budu planirane u kontekstu većih kopnenih/morskih predela kako bi se osiguralo da su planirane aktivnosti strateške i da maksimiziraju koristi za ljude i ekosisteme, uz istovremeno smanjenje negativnih uticaja na susedne ekosisteme i stanovništvo. Sprovođenje inovativnih RZP u malim razmerama predstavlja osnov za unapređenje RZP jer omogućava da interesne grupe unaprede svoja znanja i usvoje nove prakse, koje su inicirali oni koji su spremni da pokušaju nešto novo. Kontekst šireg kopnenog/morskog predela sastoji se iz ekoloških, privrednih, društvenih i kulturnih perspektiva.

Umesto fokusa na jedan određeni ekosistem ili jednu interesnu grupu, posmatranje šire razmere kopnenog/morskog ekosistema omogućava da se uoči povezanost ekosistema i njihovih funkcija s vrednostima, pravima i koristima koje imaju različite interesne grupe. Pri planiranju i odlučivanju o RZP uvek se mora uzeti u obzir razmera kopnenih/morskih predela, uz razumevanje posledica koje intervencija može imati na tom nivou. Ta razmatranja mogla bi da osiguraju integrisanje različitih potreba, sektorskih planova, programa i javnih politika prilikom izvođenja RZP, kao i podršku u

korišćenju odgovarajućih tradicionalnih praksi za sprovođenje u okviru jedinstvenog prostornog konteksta, koji uzima u obzir kompromise, opcije i scenarije. Takva razmatranja na nivou kopnenog/morskog pejzaža neće uključiti samo mere koje su jedino usmerene na karakteristične efekte na datoj lokaciji, već i zbirne uticaje između lokacija i različitih interesnih grupa.

Budući da su odnosi između ljudi i prirode složeni i neizvesni, plan RZP može početi od jednostavnog kvalitativnog modela koji se definiše kroz proces učešća. Po pravilu, to bi podrazumevalo prepoznavanje primarnih odnosa između interesnih grupa i korisnika zemljišta, odnosa između interesnih grupa i samog kopnenog/morskog predela, i odnosa između kopnenog/morskog predela i strategije nadležnosti i zakonodavnog okvira, uključujući nacionalne zakone i strategije. Ovaj jednostavan model može da predstavlja osnovu za zajedničko definisanje budućih scenarija na kojima će se zasnivati donošenje odluka i da omogući pravilno uključivanje problema koji se odnose na kriterijume 3, 4, 6 i 8.

Razumevanje uticaja odnosa u razmerama hijerarhije (unutar i van institucija koje učestvuju u primeni RZP) važno je za upravljanje i razmatranje načina na koji postojeće institucije (formalne i neformalne) mogu da podrže ili da spreče izradu alternativnih projekata RZP.

K-2.2 Planiranje RZP je integrisano s drugim komplementarnim intervencijama i teži uspostavljanju sinergije između različitih sektora

RZP se mogu sprovoditi pojedinačno, iako su češće deo integrisanog paketa koji sadrži i druge intervencije kojima se rešavaju društveni izazovi (npr. tehnološka ili inženjerska rešenja, finansijske instrumente itd.). Moguće je izričito planirati sinergije RZP s drugim rešenjima. Važno

je da svi doprinosi imaju solidnu naučnu osnovu i da, kao deo plana, uključeno integrisani pristup prilikom praćenja.

Moguće je uočiti povezanost između mnogih sektora kako bi se pospešila sinergija između različitih rešenja i proširio obim odgovora na društvene izazove. Takvi zajednički pristupi osnažuju vlasništvo nad samim pristupom, smanjuju rizik od negativnih, neželjenih posledica i olakšavaju sveukupno uključivanje RZP u javne politike i sektore. Tokom faze planiranja RZP važno je aktivno tragati za potencijalnim sinergijama u različitim sektorima (npr. poljoprivredi, šumarstvu, vodoprivredi, zdravstvu itd.) koje bi mogle da doprinesu RZP, da zadovolje životne potrebe i unaprede kvalitet životne sredine. Ilustrativni primer takvih veza može biti uključivanje: a) sektora poljoprivrede ili osiguranje useva kako bi se obezbedila sigurnost hrane; b) zdravstvenog sektora, kako bi se bolje odgovorilo na rizike po ljudsko zdravlje u urbanim područjima; c) infrastrukture, kako bi se smanjio rizik od katastrofa usled plavljenja obala (kombinacijom zaštitnih mangrova i brana i ustava).

K-2.3 Planiranje RZP uključuje prepoznavanje rizika i upravljanje rizicima van lokacije intervencije

Pouzdana procesa planiranja zahtevaju procenu uticaja društvenih i ekoloških procesa i rizika od neželjenih promena sistema koji mogu biti izazvani spoljnim događajima (npr. usled prirodnih nepogoda) i načina na koji ovo može potencijalno da utiče na očekivani ishod intervencije. To naročito važi za negativne uticaje, koji mogu da nastanu van granica same lokacije na kojoj se vrši intervencija.

Procena rizika uzima u obzir i potencijal za povećanu ugroženost pojedinih interesnih grupa koja nastaje nenamerno, kao posledica planiranja

intervencije. To je važno u slučaju RZP u kome različiti izvori mogu da imaju dugoročni uticaj na zdravlje i integritet usluga osnovnog ekosistema. Aktivnosti u ranoj fazi, poput procene rizika i uticaja, kao i proaktivno upravljanje pretnjama, mogu biti odlučujuće za uspeh ili neuspeh pojedinog RZP. Osnovna, ključna pitanja koja je moguće rešiti procenama ugroženosti i otpornosti jesu:

- Da li postoje nacionalne, regionalne ili lokalne javne politike koje bi mogle da osujete ciljeve upravljanja intervencijom, i to za konkretan društveno-ekološki sistem?
- Da li postoje konkurentni zahtevi koji se odnose na društveno-ekološke sisteme i

usluge koje pružaju, a koje će biti podržane primenom RZP?

- Da li postoje posebne prakse koje se primenjuju u susednim oblastima ili, na primer, uzvodno, koje bi mogle da smanje delotvornost RZP?
- Da li je plan RZP dovoljno kompaktan da uključi pretpostavljene ekonomske, demografske i klimatske promene?
- Da li intervencija RZP sama po sebi izaziva potencijalne rizike ili da li postoje i dodatni pritisci na podržani ekosistem (npr. rizik od uvođenja ili širenja invazivnih vrsta)?

Kriterijum 3: Primena RZP dovodi do neto dobiti za biodiverzitet i integritet ekosistema

Trenutna kriza biodiverziteta ne samo da prethodi istrebljenjem retkih vrsta, već ozbiljno degradira mnoge ekosisteme, narušavajući kako zdravlje planete tako i ljudsko blagostanje u širem smislu. Bez obzira na društvene izazove koje je potrebno rešiti, sva RZP moraju ostvariti neto pozitivan uticaj na biodiverzitet. Drugim rečima, direktan rezultat primene RZP mora biti unapređenje biološke raznovrsnosti i ekološkog integriteta na području intervencije i njene okoline.

RZP bi trebalo da teže očuvanju ili obnovi integriteta ekosistema i da izbegnu njegovo dalje pojednostavljivanje tj. uprošćavanje (poput zamene prirodnih mešovitih šuma zasadima monokulture tj. jedne vrste drveća). Iako je biodiverzitet (vidi punu definiciju u glosaru) ključna komponenta ekološkog integriteta, jednako važne komponente predstavljaju i struktura i funkcije ekosistema i kopnenih/morskih predela, kao i njihova povezanost. Uz to, RZP zavise od ekološkog stanja pomoćnih ekosistema. Prema tome, u interesu praktičara RZP jeste da obezbede da primenjene mere u najmanju ruku dugoročno sačuvaju ekološki integritet ciljnog područja. Važno je da se zagovornici RZP dogovore oko ciljeva očuvanja, da ih unesu u planove za realizaciju, te da se, tokom praćenja realizacije, razmatra napredak, ne gubeći iz vida društveni izazov koji bi trebalo da se reši primenom RZP.

Pri praktičnoj primeni RZP, bilo bi mudro da se povremeno procenjuju negativni efekti u ciljnim i susednim ekosistemima. Pregled potencijalnih rizika i efekata koji je zasnovan na dokazima i tiče se aktivnosti RZP koje su ključne za biodiverzitet jednog područja trebalo bi da bude detaljno opisan u operativnom planu RZP. Uz to, prva faza prilikom planiranja RZP trebalo bi da bude razumevanje polaznog stanja ciljnog kopnenog/

morskog predela u odnosu na biodiverzitet, sastav, strukturu, funkciju, mogućnost povezivanja i spoljne rizike. To polazno stanje pruža informacije o stepenu degradacije i moguće ga je koristiti za definisanje specifičnih ciljeva RZP i kao reper za utvrđivanje efikasnosti i uticaja. Budući da su svi ekosistemi i kopneni/morski predeli – pa i oni u kojima nema degradacije ili je ona tek minimalna – dinamični, stepen degradacije ne bi trebalo meriti na osnovu istorijskih podataka o ekosistemima ili kopnenim/morskim predelima, već bi trebalo sagledati stanje u kome bi se sistem nalazio u sadašnjem trenutku da nije došlo do degradacije. To se može opisati kreiranjem modela s postojećih referentnih lokacija ili kopnenih/morskih predela, na osnovu teorijskih informacija ili tradicionalnog znanja. Iako istraživanja i prikupljanje podataka mogu biti skupi, postoji potreba za polaznim vrednostima kako bi se opisali ključni elementi ekološkog integriteta i utvrdili postojeći pokretači degradacije.

K-3.1 Aktivnosti na RZP su direktan odgovor na procenu postojećeg stanja ekosistema koja je zasnovana na pokazateljima i glavnim uzročnicima degradacije i nestanka

Istraživanja i prikupljanje podataka su skupe aktivnosti, te uvek postoji opasnost da se prilikom praktične primene RZP uradi ograničena procena trenutnog stanja, koja se tiče isključivo usluge(a) konkretnog ekosistema (npr. inicijativa za unapređeno upravljanje tresetištem radi sekvenciranja ugljen-dioksida, gde se vrši samo procena koliki je potencijal za prikupljanje ugljen-dioksida). S obzirom na to da integritet i samo stanje ekosistema podržava pružanje usluga

ekosistema i da je jedna od ključnih prednosti RZP činjenica da se njihovom primenom doprinosi i očuvanju biodiverziteta, poželjno je da početne procene budu takve da usmeravaju ovakve odluke tokom sprovođenja RZP.

Osnovne informacije za analizu trenutnog stanja trebalo bi da sadrže barem:

1. strukturne informacije, uključujući dinamiku nutritivnih vrednosti i vegetativni sloj i njihov prostorni raspored u okviru ekosistema, te prostornu distribuciju (i obrasce distribucije) glavnih vrsta ekosistema u kopnenim/morskim predelima, a prema zahtevanoj razmeri za konkretnu oblast, i njihov trenutni status zaštite;
2. sastav vrsta, uključujući obilje vrsta koje pripadaju glavnim taksonomskim grupama (npr. vaskularne biljke, sisari, ptice i mikroorganizmi zemljišta) i trenutni status očuvanja vrsta (rizik od istrebljenja);
3. informacije o glavnim funkcijama ekosistema (npr. stope produktivnosti, protočnost vode i hranljivih materija i biotičke interakcije);
4. ključne aspekte fizičkog okruženja (npr. količina i kvalitet vode i informacije o fizičkim i hemijskim svojstvima zemljišta i drugih supstrata);
5. mogućnosti povezivanja, uključujući koridore prirodne i poluprirodne vegetacije širom kopnenih/morskih predela koji povezuju zaštićene i poluzaštićene oblasti i druga staništa koja imaju značaja za biodiverzitet, a koje omogućavaju razmene izdanaka, vode i hranljivih materija između ekosistema;
6. spoljne rizike za ekosistem ili kopnene/morske predele i rizik od urušavanja ekosistema, kad god je moguće na način na koji je definisano

u Crvenoj listi IUCN-a ugroženih vrsta™, odnosno Crvenoj listi ekosistema;

7. postojeće ili tekuće intervencije konzervacije za rizične vrste i ekosisteme u kopnenim/morskim predelima.

Procena trenutnog stanja služi za utvrđivanje stepena degradacije, određivanje ciljeva projekta i za razumevanje promena do kojih će primena RZP dovesti tokom vremena, a koje onda mogu da pruže ulazne informacije za definisanje ciljeva upravljanja, uključujući prilagođavanje intervencija da bi se smanjili negativni ishodi. Za to je potrebno da procenjene varijable i jedinice u okviru analize budu slične ili potpuno iste kao i prilikom procene početnog stanja. Neophodno je redovno praćenje kako bi se procenio napredak postizanja integriteta ekosistema i kapaciteta za pružanje željene usluge.

K-3.2 Jasni i merljivi rezultati koji se odnose na očuvanje biodiverziteta su prepoznati, označeni i podležu periodičnim procenama

Budući da RZP zavise od zdravlja i stanja pomoćnih ekosistema, u interesu je da se prilikom njihove primene osigura da mere sprovođenja bar dugoročno održavaju, a u idealnom slučaju i povećaju, ekološki integritet i raznolikost vrsta u ciljnoj oblasti. Razmere i opcije takvih unapređenja zavise od svakog pojedinačnog konteksta, kao i od dogovora drugih interesnih grupa, nacionalnih i regionalnih javnih politika i raspoloživih resursa. U nekim situacijama, RZP mogu uključivati aktivnosti ekološke obnove kojima se zaustavlja degradacija i omogućava vraćanje sistema u stanje u kome bi se nalazio da nije došlo do degradacije. U drugim situacijama, RZP mogu imati za cilj samo da diverzifikuju sastav vrsta na nekoj lokaciji ili da poboljšaju tek poneke ključne funkcije ekosistema. Važno je da se ciljevi

očuvanja usaglasa i uključe u sprovođenje RZP, te da se praćenjem utvrde delotvornost i efekti (uključujući nenameravane posledice), a da se ne gubi iz vida društveni izazov koji se rešava primenom RZP.

Za svaki cilj upravljanja koji se odnosi na očuvanje i obnavljanje biološke raznovrsnosti i ekološkog integriteta, RZP bi, u najmanju ruku, trebalo da sadrži:

1. posebnu merljivu varijablu(e) koja je usaglašena s ciljem upravljanja (npr. broj vrsta po hektaru, procenat natkrivenosti);
2. aktivnost (npr. povećanje, smanjenje, održavanje);
3. količinu (npr. 50%);
4. vremenski period (npr. 5 godina).

K-3.3 Praćenje uključuje periodične procene neželjenih negativnih posledica na prirodu koje nastaju kao rezultat primene RZP

Prilikom izrade plana za primenu RZP potrebno je napraviti i plan za sprovođenje programa za praćenje delotvornosti i uticaja RZP (uključujući neželjene negativne uticaje).

Ekosistemi su složeni i dinamični. Dok celovit proces planiranja (kriterijum 2) pomaže da se predvide i otklone negativni sporedni uticaji, kada su u pitanju prirodni sistemi i procesi, uvek postoji opasnost od nenameravanih ishoda. Stoga je mudro da se prilikom primene RZP s vremena na vreme razmatraju negativni uticaji u cilnom i okolnim ekosistemima. Kako bi se to ostvarilo, potrebno je da operativni plan za primenu RZP sadrži detaljan pregled potencijalnih rizika i uticaja ključnih intervencija na biološku raznovrsnost oblasti intervencije, koji je zasnovan na dokazima. To bi podrazumevalo definisanu učestalost praćenja i okvir za

reagovanje u slučaju da se identifikuju negativni sporedni uticaji.

Plan praćenja i ocene trebalo bi da sadrži:

1. vrednost i izvore finansiranja za svaki deo programa praćenja (vidi dole);
2. plan prikupljanja podataka, uključujući varijable koje će se procenjivati, metodologiju prikupljanja podataka, potrebna ponavljanja da bi se utvrdili efekti intervencija, učestalost i trajanje praćenja;
3. vrste analiza koje će se koristiti za ocenu efekata upravljanja;
4. lokaciju i protokole za upravljanje i uspostavljanje trajne baze podataka;
5. način na koji će se vršiti razmena pouka.

K-3.4 Mogućnosti za povezivanje i povećanje integriteta ekosistema su prepoznate i uvrštene u strategiju RZP

Mogućnost za povezivanje ekosistema odnosi se na dvosmerni protok biotičkih (tj. živih) komponenti ekosistema koje bi, u suprotnom, bile odvojene fizičkim preprekama u okviru kopnenih/morskih predela. Cilj konzervacije, koji se relativno lako omogućava primenom RZP, često može da doprinese boljem povezivanju ekosistema. Obim u kome se mogućnost povezivanja rešava u fazi planiranja zavisi od definisanih ciljeva intervencije RZP.

Kod mogućnosti povezivanja ekosistema postoji i snažan društveni aspekt. U tom smislu, neke od najperspektivnijih intervencija RZP tiču se potražnje za zelenim površinama u urbanim sredinama, ne samo za rekreaciju i obrazovanje u prirodi nego u cilju javnog zdravlja i smanjenja štetnih zagađujućih čestica i prašine u vazduhu. Povezivanje urbanih ekosistema i unutrašnjosti predstavlja dobar primer razvoja zelenih površina u urbanim sredinama.

Drugi primeri za primenu RZP radi boljeg povezivanja jesu planirani koridori koji povezuju male „oaze“ biodiverziteta kao što su živice, močvare i drvoredi u inače prilagođenim ekosistemima, koji omogućavaju kretanje vrsta po predelu; ili očuvanje veza između kopnenih

izvorišta vode (vrela) i urbanih sredina koje obezbeđuju održivo vodosnabdevanje za stanovništvo. Primena RZP mora biti osmišljena, sprovedena i praćena s obzirom na sposobnost njihovog povezivanja i uticaj na integritet ekosistema.

Kriterijum 4: RZP su ekonomski održiva

Jedan od izazova s kojima se danas mnogi suočavaju pri primeni RZP jeste odsustvo planiranja finansijskih i dugoročnih resursa. Prilikom brojnih intervencija dolazi do greške jer se ogromna sredstva ulažu na samom početku, bez razmatranja ekonomske i finansijske održivosti i nakon vremenskog okvira trajanja intervencije. Time se ne samo povećava rizik od neuspeha RZP nego se ne koriste mogućnosti koje RZP nude u smislu održivog ekonomskog razvoja. Na primer, otvaranje zelenih radnih mesta i održivi prihodi mogu biti uključeni u intervencije kako bi se dodatno podstakli dalji efekti.

Da bi primena RZP bila održiva potrebno je ozbiljno promišljanje ekonomskog aspekta (uz druga dva stuba održivog razvoja – životnu sredinu i društveni razvoj). U suprotnom, suočavamo se s rizikom da sprovođenje bude ograničeno na životni vek projekta (na primer, pet godina), nakon čega može doći do smanjenja ili potpunog gubitka primenjenog rešenja i mnogobrojnih ostvarenih koristi, čak i do potencijalno goreg stanja kopnenog/morskog predela nego pre primene RZP. Nadalje, RZP ne funkcionišu u finansijskom vakuumu, pa mora postojati izvesni stepen usklađenosti i integracije s finansijskim institucijama i strukturama koje daju podsticaje. Da bi se osiguralo da RZP ostvare svoj pun potencijal koristi za prirodu i ljude, potrebno je razumeti da li su ekonomske javne politike i finansijske strukture komplementarne.

Priroda podupire našu privredu i društvo obezbeđujući koristi za ljude, kako direktno (npr. hrana, drvna građa i tkanina) tako i indirektno (npr. kruženje hranljivih materija, formiranje zemljišta, oprašivanje). Dobra i usluge koje prirodni kapital pruža ljudima predstavljaju niz

društvenih i ekoloških koristi kao što su čist vazduh i voda, ublažavanje i prilagođavanje klimatskim promenama, hrana, energija, mesto za život i rekreaciju, repro materijal i sklonište od prirodnih nepogoda. Dok se nekima od ovih koristi trguje i one imaju cenu, mnoge nisu tržišna dobra i usluge poput onih koje su naizgled besplatne. Pri procenjivanju RZP, ključni izazov predstavlja ugrađivanje ovih mnogostrukih koristi prirode u opšteprihvaćen okvir za ekonomsku procenu.

Osnovni pristupi za uključivanje ekonomskih aspekata predstavljaju procene isplativosti i profitabilnosti. Kada su isplativa, RZP ostvaruju niz željenih ishoda (na primer, izdvajanje CO₂, zaštitu od poplava, prečišćavanje vode i očuvanje biodiverziteta) po ceni koja je uporediva ili niža od troškova drugih mogućih rešenja za isti društveni izazov(e). Isplativost ne zahteva monetizaciju koristi. Zapravo, ona može sadržati i monetarne i nemonetarne krajnje koristi. Procena isplativosti ne zahteva upotrebu zajedničke valute koja omogućava uključivanje nemonetarnih koristi, već ograničava raspoložive opcije tako da se mogu uporediti s različitim korisnim ishodima. „Višekriterijumska“ procena može da dopuni procenu isplativosti dodajući različite parametre koristi u zajednički okvir za evaluaciju i odlučivanje.

Analiza profitabilnosti integriše višestruke koristi, privatne i društvene, čineći ih uporedivima korišćenjem jedinstvene valute. Kada je sve koristi moguće monetizovati, analiza profitabilnosti pomaže da se prikaže isplativost, ne samo procenom troškova pri ostvarivanju konkretne ciljane koristi (isplativost), već i definisanjem visine zagarantovanih ulaganja u RZP (koristi prevazilaze troškove).

K-4.1 Identifikovane su i dokumentovane direktne i indirektne koristi i troškovi primene RZP – ko plaća a ko ima koristi

Najosnovniji zahtev za razumevanje ekonomskih aspekata i primene RZP podrazumeva prepoznavanje i dokumentovanje svih koristi koje se obezbeđuju (finansijske i nefinansijske; ekonomske i neekonomske) – ko ih dobija, koji su troškovi obezbeđenja koristi i ko snosi te troškove. Koristi i troškovi mogu da se procenjuju u neekonomskom (npr. poboljšanje kvaliteta vazduha), u ekonomskom smislu (npr. smanjeni troškovi za zdravstvo) ili u oba. Razmatranje tržišnih i netržišnih aspekata primene RZP je od ključnog značaja kako bi se osigurala sveobuhvatna procena, utvrdilo ko plaća, ko ima koristi, a ko je izvođač radova. Odgovori na ova pitanja biće od koristi prilikom razmatranja kompromisa u okviru šestog kriterijuma (pokazatelj 6.1).

K-4.2 Izrađena je studija isplativosti kojom se argumentuje izbor RZP i koja uključuje procenu uticaja relevantnih zakona i subvencija

Analitički okvir mogu da predstavljaju osnovna studija isplativosti, procena profitabilnosti ili višekriterijumska analiza. Postoji nekoliko metoda i alata koji pomažu izradu studija isplativosti. Konačno, pokušaj da se to učini umnogome će pomoći da se dobiju informacije za kriterijum 6, koji govori o kompromisima.

K-4.3 Delotvornost plana RZP je opravdana u odnosu na raspoloživa alternativna rešenja, uzimajući u obzir sve povezane spoljne uticaje

Primarni cilj RZP je da delotvorno i na ekonomski održiv način reši najmanje jedan društveni izazov. Da bi se pronašlo najdelotvornije i najdostupnije

rešenje, potrebno je razmotriti alternativna rešenja. Alternativna rešenja mogu biti čisto tehnološka ili inženjerska, strukturna rešenja (siva rešenja). Poređenjem različitih rešenja mogu se dobiti informacije o najdelotvornijem pravcu rešavanja društvenog/ih izazova. Ovaj pokazatelj je čvrsto povezan s prethodnim, pokazateljem 4.2.

K-4.4 Planiranje RZP uzima u obzir čitav niz opcija za obezbeđenje resursa, poput tržišta, javnog sektora, dobrovoljnih davanja i aktivnosti koje podstiču usklađivanje s regulativom

Da bi se osigurala održivost RZP neophodno je odgovarajuće prepoznavanje resursa, bez obzira na to da li je intervencija profitabilna ili ne. U potonjem slučaju, prepoznavanje resursa može prvo zavisiti od grantova, ali bi trebalo razmišljati o načinima finansiranja u budućnosti, nakon završetka intervencije. U ovom trenutku, kako raste tražnja za primenom RZP, tako se povećavaju mogućnosti za obezbeđivanje sredstava, posebno inovativnog finansiranja, kao što je „mešovito“ tj. blendirano finansiranje, odnosno privlačenje privatnog kapitala kako bi se sprovedi projekti koji imaju širi društveni značaj i koristi za društvo. Prema definiciji OECD-a, „mešovito finansiranje je strateška upotreba razvojnih sredstava u cilju mobilizacije dodatnih sredstava za održivi razvoj u zemljama u razvoju“ (OECD, 2020). Da bi se osiguralo da RZP nude najdelotvornije rešenje za društvene izazove u svakom pojedinačnom slučaju, trebalo bi razmotriti lepezu mogućnosti uključujući, na primer, cirkularnu ekonomiju, dobrovoljna davanja, poreske šeme, zelena radna mesta i socijalno finansiranje. Trebalo bi takođe uzeti u obzir finansiranje RZP iz privatnog sektora, bilo putem društveno odgovornih projekata (CSR) ili dobročinstava.

Da bi se odgovorilo na ekonomsku/finansijsku izvodljivost i ograničenja RZP, potrebno je razmotriti dugoročni biznis/finansijski plan. On bi trebalo da se odnosi i na period nakon planiranja rešenja i na početne faze njegovog sprovođenja ukoliko se finansira iz grantova. Kratkoročni troškovi mogli bi da prevaziđu dugoročne koristi ukoliko se ne uzme u obzir dugoročno

finansiranje. Moguće je zamisliti da bi se takvom analizom došlo do zaključka da željeno rešenje u tom slučaju neće vremenom biti ekonomski održivo. Prema tome, planiranje bi trebalo da ima u vidu fazu sprovođenja, ali i da uključi stepen predviđanja dalje budućnosti definisan gorepomenutim kriterijumom.

Kriterijum 5: RZP se zasnivaju na sveobuhvatnim, transparentnim i osnažujućim procesima upravljanja

Odgovarajući procesi upravljanja od ključnog su značaja za utvrđivanje uspešnih ishoda RZP za ljude i prirodu. Pravično učešće, podela moći, priznavanje i sigurnost prava, kao i jasna odgovornost učesnika, obezbediće kako kratkoročne tako i dugoročne koristi za ljude i prirodu. Upravljanje intervencijama RZP podrazumeva mogućnosti za uključivanje svih interesnih grupa tokom prepoznavanja, odlučivanja, praćenja i dobijanja povratnih informacija, kao i žalbenih postupaka. Sva RZP bi trebalo da imaju sveobuhvatan pristup prilikom identifikacije i definisanja mehanizama upravljanja, te da prepoznaju i poštuju postojeće kulturne prakse i načine korišćenja zemljišta tamo gde je to moguće, kako tokom životnog veka intervencija tako i nakon toga. Da bi se prepoznale sve interesne grupe na koje će RZP imati uticaj i kakav će on biti, potrebno je sprovesti temeljan proces mapiranja interesnih grupa. Tokom odlučivanja o RZP, trebalo bi da budu predstavljene sve interesne grupe, kao i da se uzme u obzir njihov ulog u konkretnoj intervenciji. Time će mogućnost marginalizacije određene grupe ili, još gore, negativan uticaj intervencije RZP na određenu interesnu grupu biti sveden na najmanju moguću meru. Nasuprot tome, odsustvo takvog sveobuhvatnog pristupa dovešće do toga da proces odlučivanja bude zasnovan na ograničenim, iskrivljenim ili suženim perspektivama, što bi moglo dovesti do povećanja društvenih i/ili ekonomskih nejednakosti između interesnih grupa. U budućnosti bi moglo doći i do sukoba interesnih grupa koje smatraju da su morale biti konsultovane. To je naročito moguće usled neraskidive neravnoteže moći ili asimetrije između interesnih grupa koje su uključene ili ugrožene. Štaviše, odsustvo sveobuhvatnog pristupa može povećati rizike istaknute u pokazateljima 2.3 i 3.3 (neželjene promene van lokacija intervencija i negativne posledice) i ograničiti obim sprovođenja prilagodljivog upravljanja.

Transparentnost je takođe od vitalnog značaja za osiguranje da se resursi (finansijski, ljudski i prirodni)

koriste pravično i efikasno za dobrobit korisničke grupe(a) koje su kolektivno identifikovane i o kojima su se dogovorile sve uključene interesne grupe. Za lokalne interesne grupe, a posebno za lokalne zajednice, potrebno je da spoljni akteri koji mogu da pokreću intervencije budu transparentni kako bi razumeli trenutne i dugoročne posledice intervencija RZP, bilo da su ekološke, ekonomske ili društvene (posebno bilo kakav potencijalno negativan uticaj na kulturna i lokalna prava i prakse). Važno je da sve interesne grupe razumeju proces i da imaju jednake mogućnosti za uključivanje u procese donošenja odluka, bez obzira na način na koji sprovođenje RZP može da utiče na njih, uključujući i sve neophodne kompromise (kriterijum 6) za sprovođenje RZP.

RZP bi takođe trebalo da doprinesu rešavanju potencijalnih strukturnih, emotivnih i upravljačkih nejednakosti, a posebno onih zbog kojih najugroženije grupe nemaju moć odlučivanja. Delotvorno upravljanje pomaže da se izbegnu sukobi i neuspeh aktivnosti koje se tiču očuvanja. Upotreba alata kao što je Okvir za upravljanje prirodnim resursima (OUPR) može direktno doprineti ispunjavanju kriterijuma 5, jer je njihova namena da usmeravaju planiranje i sprovođenje projekata koji obezbeđuju da se inkluzija, jednakost i prava razmatraju sveobuhvatno, konzistentno i sistematski.

Da bi se postiglo zajedničko, pravično, transparentno i odgovorno upravljanje intervencijama RZP, pristup treba da bude takav da osnaži interesne grupe – posebno one siromašne, manje uticajne ili marginalizovane – i to proaktivnim povećanjem kapaciteta i razmenom znanja od samog početka procesa.

Osnaživanje može da stvori osnove za dugoročno vlasništvo, da dovede do samostalnosti i, u krajnjem slučaju, do održivosti i unapređenja intervencija RZP.

Komunikacija i angažovanje su delotvorniji u slučajevima kada se prepoznaju i razumeju potrebe i kultura publike. Tamo gde je to prikladno, bilo bi naročito važno da se osiguraju i dodele sredstva za prevođenje i tumačenje doprinosa u slučaju multietničkih zajednica, tako da svi prisutni znaju i razumeju šta ostali govore.

K-5.1 Mehanizam dobijanja povratnih informacija i rešavanja žalbi u potpunosti je definisan i dogovoren, te dostupan svim interesnim grupama pre početka intervencije RZP

Mehanizam rešavanja žalbi ili sporova trebalo bi da bude usvojen u ranoj fazi. U idealnom slučaju, to bi trebalo da se dogodi tokom planiranja intervencija. Bilo da se radi o formalnom, zakonskom procesu ili neformalnom, neregulisanom sistemu, proces bi trebalo da uključi dogovorene postupke, uloge i pravila za prijem i rešavanje intervencija. Revizija postojećih mehanizama pravne zaštite u međunarodnom pravu, za aktivnosti konzervacije, pokazala je značaj uključivanja odgovarajućih metoda rešavanja i zaštite koje uzimaju u obzir i specifični kontekst. Mehanizam podnošenja žalbi mora biti legitiman, dostupan, predvidljiv, pravičan, transparentan, u skladu s pravima, da se njime upravlja na prilagodljiv način i da bude zasnovan na angažovanju i dijalogu.

K-5.2 Učešće je zasnovano na međusobnom poštovanju i jednakosti, bez obzira na pol, starost i društveni status, i podržava pravo starosedelačkih naroda na dobrovoljnu, prethodnu i informisanu saglasnost (FPIC)

Učešće bi trebalo da ima za cilj da obezbedi da sprovođenje i evolucija intervencija uzmu u obzir

raznovidnost znanja, veština i ideja, pri čemu interesne grupe imaju vlasništvo nad RZP, pa čak mogu i da kolektivno organizuju i nastave s aktivnostima i nakon završene intervencije. Aktivno učešće je važno za uspeh intervencija. Pasivno učešće u kome određene interesne grupe bivaju tek informisane o tome šta će se dogoditi ili se već dogodilo narušava značaj i jačinu samog procesa. Slično tome, učešće ne može biti izvlačenje informacija od strane jedne ili više interesnih grupa, niti se može zasnovati na prinudi ili biti motivisano materijalnom dobrot. Tamo gde RZP utiče na starosedelački narod, tokom planiranja i sprovođenja RZP, potrebno je poštovati princip dobrovoljne, ranije dobijene saglasnosti na osnovu pouzdanih informacija, upravo zbog starosedelaca, mada i druge interesne grupe takođe mogu imati koristi od ovakvog pristupa.

K-5.3 Identifikovane su sve interesne grupe koje su direktno ili indirektno pogođene intervencijom RZP i uključene su u sve korake sprovođenja intervencije

RZP bi trebalo da omoguće aktivno učešće svih direktno ili indirektno pogođenih ljudi od samog početka do kraja intervencije. Analizu interesnih grupa trebalo bi sprovesti korišćenjem alata za temeljno mapiranje interesnih grupa kako bi se prepoznao i angažovao čitav niz ljudi koji mogu biti pogođeni RZP. Proces bi takođe trebalo da prepozna interesne grupe na koje RZP može negativno da utiče i da ponudi mogućnosti njihovog osnaživanja uz žalbene mehanizme, a kako bi se sprečila njihova dalja marginalizacija kao posledica primene RZP. Mehanizmi odlučivanja i sprovođenja intervencije RZP moraju da oslikavaju raznolikost i polazne informacije dobijene od ugroženih interesnih grupa.

K-5.4 Procesi odlučivanja dokumentuju i odgovaraju na prava i interese svih interesnih grupa koje učestvuju ili koje mogu osetiti posledice intervencije RZP

U slučajevima kada su interesne grupe u položaju nejednakosti, nepravičnosti i marginalizacije s aspekta njihove moći, društvenog položaja, kulture ili finansijskog statusa, potrebno je razumeti njihove uzroke i uložiti izuzetne napore kako bi se takve nejednakosti izbegle ili smanjile u najvećoj mogućoj meri. Time će se smanjiti verovatnoća izbijanja sporova. Potencijalni sporovi se rešavaju pregovorima, uz puno poštovanje i priznavanje prava interesnih grupa, u skladu s kulturnim i društvenim kontekstom i potrebom da se dođe do sporazumnog rešenja, u cilju smanjenja rizika od neuspeha. Na taj način će se takođe pružiti informacije za prilagodljivo rukovođenje intervencijom RZP, zato što je nemoguće predvideti i smanjiti sve uticaje i posledice određene intervencije već u fazi planiranja. Nadalje, ukoliko interesne grupe ne mogu same da reše sporove, biće potrebno pribеći žalbenim i zakonskim mehanizmima.

okolnim oblastima koje su deo istog ekosistema. Nepodudaranje društvenih i ekoloških vrednosnih sistema povećava rizik od neuspeha, pa je radi izričitog prepoznavanja ovih veza (vidi i kriterijum 2 o ekološkim vrednostima) neophodno participativno upravljanje.

Tamo gde je to moguće, delotvorna RZP ponekad zahtevaju koordinaciju međugranične, prekogranične ili regionalne saradnje. U tim slučajevima, biće potrebno sklopiti ugovore o saradnji s nadležnim nacionalnim vlastima, u kojima se definišu zajednička vizija i dosledan pristup prilikom planiranja, praćenja, zajedničkog odlučivanja i sprovođenja intervencija. Sporazumi moraju biti podvrgnuti zakonskoj reviziji da bi se osiguralo poštovanje odnosnih međunarodnih sporazuma o saradnji (tj. da nacionalni organi koji sprovode RZP imaju potreban mandat i da postoji definisana procedura za žalbe u slučaju sporova ili nepredviđenih posledica), kao i zakona i propisa iz različitih oblasti. Radi lakšeg sprovođenja tog procesa, često se koriste usluge međuvladine organizacije.

K-5.5 U slučajevima kada obim RZP prelazi granice nadležnosti, definišu se mehanizmi zajedničkog odlučivanja svih aktera u datim nadležnostima

Ekosistemi često prevazilaze političke ili administrativne granice. Prema tome, bitno je osigurati primenu sveobuhvatnih pristupa koji uključuju sve interesne grupe i institucije van geografskih okvira predmetnog RZP. Za intervencije koje prevazilaze geografske granice oblasti kao što su, recimo, reke ili migratorne vrste, važno je uspostaviti zajedničke institucije/organizacije i pravila saradnje ili nadograditi već postojeće. Takve institucije mogu pomoći da se izbegne neusaglašenost ciljeva prilikom upravljanja

Kriterijum 6: RZP pravično prave kompromise između postizanja primarnog cilja(eva) i daljeg ostvarivanja višestrukih koristi

Uprkos tome što se od jedne intervencije RZP izričito očekuje da će dati prioritet jednom posebnom društvenom izazovu (kriterijum 1), pomoćni ekosistemi nastaviće da pružaju niz koristi koje su važne za društvo u celini (kriterijum 3). Glavna odlika RZP jeste upravo sposobnost istovremenog ostvarivanja višestrukih koristi. U nekim slučajevima, „gomilanje“ ključnih koristi (npr. zaštita voda, izdvajanje ugljen-dioksida ili javno zdravlje kroz rekreaciju) predstavlja važnu odrednicu ekonomske održivosti jednog RZP (kriterijum 4).

Osnovna karakteristika ekosistema može takođe predstavljati izazov za primenu RZP. Maksimalno dostizanje višestrukih koristi za svako RZP stvara rizik od proporcionalnog smanjenja glavne koristi ekosistema, koja je ključna za rešavanje konkretnog društvenog izazova. Isto tako, maksimalno obezbeđenje glavne koristi ekosistema gotovo sigurno će rezultirati smanjenjem kvaliteta i broja drugih koristi ekosistema. Takvi kompromisi su veoma često suštinska odlika upravljanja prirodnim resursima i nastaju onda kada se određena usluga ekosistema ili preferenca interesne grupe (npr. čista voda za piće) favorizuje na račun druge (npr. poljoprivredne proizvodnje). Isto tako, neće sve interesne grupe biti jednako pogođene, pa RZP mora izričito definisati ko će imati koristi, a ko troškove. Neki kompromisi su rezultat namernih odluka, dok se drugi javljaju neplanski i bez svesti o posledicama. Kompromisi postaju veliki problem kada se isti izbor ponavlja više puta, čime, recimo, čitava grupa važnih koristi ekosistema nestaje ili se pojavljuje na nedovoljno optimalnim nivoima u okviru kopnenog/morskog predela.

Kompromisima se može uspešno upravljati ukoliko se moguće posledice pravilno procene, potpuno obelodane i o njima se postigne sporazum s onim interesnim grupama na koje će se najviše uticati (vidi studiju slučaja za kriterijum 6 u delu I). Pravični i transparentni pregovori o kompromisima i kompenzacija potencijalno pogođenih strana za bilo koji gubitak, uključujući gubitak zarade, koji mogu nastati kao rezultat RZP, stvara osnov za dostizanje uspešnih, dugoročnih ishoda RZP. Od ključnog je značaja prepoznavanje činjenice da kompromisi imaju svoja ograničenja, što znači da će biti potrebno definisati mere zaštite kojima se sprečava ugrožavanje dugoročnih, stabilizirajućih karakteristika ekosistema, kojima se regulišu i podržavaju njegove usluge, kao što je, recimo, slučaj s intenzivnim korišćenjem zemljišta radi industrijske proizvodnje. Odnedavno su na raspolaganju alati poput Integrisanog vrednovanja usluga ekosistema i kompromisa – InVEST (Sharp et al., 2020), kao i studije slučaja o poukama upravljanja kompromisima. Zbornik korisnih studija slučaja i predloženih alata takođe će biti dostupan kao dopuna ovim smernicama.

K-6.1 Potencijalni troškovi i koristi kompromisa pri intervencijama RZP jasno su prepoznati, a mere zaštite i sve druge odgovarajuće korektivne mere definisane su na osnovu tako dobijenih informacija

Prilikom primene RZP prepoznaju se i dokumentuju koristi i troškovi za konkretno RZP – ko ima koristi, a ko ih plaća (kriterijum 4), a zatim se na osnovu tako dobijenih informacija određuju aktivnosti i pravična podela koristi i

troškova između interesnih grupa. Takva analiza ne bi trebalo da bude ograničena na fazu planiranja već ugrađena u čitav životni ciklus RZP od početka, preko planiranja, izvođenja i završetka, imajući na umu da intervencije RZP mogu da se sprovedu unedogled.

Kompromisi imaju prostornu, vremensku i povratnu dimenziju. Prostorna dimenzija odnosi se na to da li se efekti kompromisa osećaju na lokalnu ili na nekom udaljenom mestu. Vremenska dimenzija se odnosi na to da li se efekti kompromisa pojavljuju relativno brzo ili sporo. Povratna dimenzija izražava verovatnoću da se narušena usluga ekosistema vrati u pređašnje stanje, ukoliko se ne zaustavi događaj koji je doveo do tog narušavanja. Nadalje, potrebno je da aranžmani koji se odnose na podelu koristi budu definisani i dogovoreni kako bi se obezbedila pravedna ravnoteža između koristi i kompromisa, s jedne strane, i javnih politika i investicija, s druge.

K-6.2 Prepoznata su i poštovana prava, korišćenje i pristup zemlji i resursima, kao i odgovornosti različitih interesnih grupa

Mora se obezbediti poštovanje zakonskih prava ugroženih i marginalizovanih grupa i njihova prava na korišćenje. Prava, korišćenje, nadležnosti i odgovornost interesnih grupa moraju biti

predmet analize i evaluacije, i to upotrebom odgovarajućih alata, počev od ishoda dobijenih analizom ili mapiranjem interesnih grupa.

Kada se radi sa starosedelačkim narodima i lokalnim zajednicama, mora se obezbediti dobrovoljna, prethodna i informisana saglasnost (FPIC) (u skladu s kriterijumom 5). Pri tome, uticaj RZP neće biti isti za sve interesne grupe, te stoga RZP moraju da poseduju mehanizme za uspostavljanje ravnoteže pri kompromisu različitih grupa korišćenjem pristupa kao što su transparentnost, subvencije i održive alternative.

K-6.3 Definisane mere zaštite se periodično pregledaju da bi se osiguralo poštovanje granice zajednički dogovorenih kompromisa i izbeglo narušavanje čitavog RZP

Brojne relevantne javne politike konzervacije sadrže jasne mere zaštite (vidi na primer UNFCCC [Sporazum iz Kankuna](#), dodatak 1). Dobrovoljni projekti za smanjenje emisija ugljen-dioksida često prate [Standarde za klimu, zajednice i biodiverzitet](#). Ostale mere zaštite definisane su radi ulaganja od strane [Svetske banke](#). Ti sistemi zaštite uvršteni su da bi se predvidele i izbegle negativne posledice intervencija i moguće ih je koristiti kao osnov za definisanje zaštitnih mera RZP koje odgovaraju lokalnim kontekstima.

Kriterijum 7: Upravljanje RZP je prilagodljivo i zasniva se na pokazateljima

Ovaj kriterijum je čvrsto povezan s pokazateljima 2.3 i 3.3.

RZP koriste usluge ekosistema, koji su kompleksni, dinamični i samoodrživi. Ekosistemi imaju sposobnost da reaguju na odgovarajući način na intervencije RZP. Intervencija, međutim, takođe može da izazove nenameravane, nepredviđene i neželjene posledice. Prema tome, RZP predstavljaju pokušaj da se ekosistem promeni na takav način da se zadovolje dugoročne društvene potrebe i ne mogu se smatrati intervencijama za koje je moguće u potpunosti predvideti ishode, u smislu da će apsolutno rešiti problem. Zbog toga je potrebno da RZP budu zasnovane na teoriji promene koja se testira i prilagođava u skladu s dokazima. Teorija promene trebalo bi da sagledava sposobnost samoorganizovanja ekosistema i da bude zasnovana na proceni procesa i funkcija ekosistema, s obzirom na to da se one odnose na društvene izazove. Teorija promene mora jasno da navede glavne pretpostavke u smislu rizika od sistemskog neuspeha, kao i da ih testira na osnovu dokaza ili eksperimenata. Teorija promene bi takođe trebalo da identifikuje uslove koji pogoduju RZP.

Prema tome, prilagodljivo upravljanje mora biti uključeno u proces sprovođenja RZP. Prilagodljivo upravljanje se definiše kao: „Strukturisani proces ponavljanja [...] donošenja odluka uz sagledavanje neizvesnosti, s ciljem da se one umanje tokom vremena.“ Reagujući na takav pristup upravljanja, potrebno je da sve angažovane interesne grupe konstantno uče o procesima koji se odvijaju u celom sistemu i da prilagođavaju RZP u skladu s uočenim promenama. To može podrazumevati i razmatranje dugoročne održivosti na konkretnoj lokaciji RZP, promene koje mogu biti započete u okolnim ili nizvodnim kopnenim/morskim predelima i uticajima koji se mogu osetiti u

većem obimu kako tokom vremena tako i u geografskom prostoru.

S druge strane, neželjeni efekti iz okolnih ili nizvodno orijentisanih kopnenih/morskih predela i sistemi većeg obima mogu biti izvan kontrole interesnih grupa. To naglašava potrebu za prilagodljivim upravljanjem, fleksibilnošću i procesima repetitivnog učenja pri sprovođenju RZP. Podržavanje takvih pristupa učenju i upravljanju predstavljalo bi priznanje interakcije između društvenih i ekoloških komponenti čitavog sistema u okviru kopnenog/morskog predela, kao i interakcija koje se događaju na različitim društvenim i ekološkim nivoima. Uspeh upravljanja izuzetno zavisi od kriterijuma 5, tj. od sveobuhvatnih, transparentnih i osnažujućih upravljačkih procesa. Prilagodljivo upravljanje može doprineti i merenju količine ugljen-dioksida uskladištenog u zemljištu i vegetaciji, te njegovog zadržavanja tokom vremena, kao i promenama u biološkoj raznovrsnosti.

K-7.1 Strategija RZP je definisana i koristi se kao osnova za redovno praćenje i ocenu intervencije

Teorija promene pri primeni RZP nije statična već dinamična i prepoznaje neizvesnost i promenljive uslove koji postoje u okviru bio-ekonomskih sistema. Pretpostavke i povoljne okolnosti prepoznate u teoriji promene moraju se redovno preispitivati u odnosu na definisane polazne osnove. Uz polaznu osnovu potrebno je razmatrati i druge relevantne i nove društvene, ekonomske i ekološke dokaze koji bi mogli da pojačaju uticaj RZP i da smanje rizike od negativnih, neplaniranih ishoda. Plan praćenja i ocene takođe će omogućiti sistematsku procenu intervencije RZP u odnosu na polaznu osnovu i druge nove dokaze.

K-7.2 Plan praćenja i ocene je definisan i sprovodi se tokom čitavog životnog veka intervencije

Plan praćenja i ocene (M&E), koji je poželjno da bude zajednički i koji uključuje interesne grupe u proces ocenjivanja ishoda i učenje, osiguraće da sprovođenje i dostizanje postavljenih ciljeva intervencija RZP teče u skladu s planom. Takođe će pomoći u upravljanju dugoročnim pozitivnim i negativnim uticajima. Iako se ponekad može smatrati administrativnim teretom, on predstavlja moćan pristup koji omogućava da se razume da li određena intervencija delotvorno rešava društveni izazov(e). Sve planove za praćenje potrebno je definisati pre sprovođenja intervencije RZP kako bi se izbeglo da značaj praćenja bude kompromitovan usled mera za smanjenje troškova. Tamo gde je potrebno, M&E mogu da budu nezavisne aktivnosti i može ih sprovođiti treće lice. U slučaju samoocenjivanja ili ocenjivanja drugog lica, toplo se preporučuje sprovođenje spoljne revizije ili ocene inicijative, na sredini kao i po završetku procesa, u idealnom slučaju.

Dobro sprovedeni M&E ne samo da će podržati procenu promena tokom trajanja intervencije, već će uočiti i njene trenutne i kratkoročne efekte na prirodu i život ljudi. Plan M&E će pomoći poštovanju načela održive odgovornosti i usklađenosti intervencija RZP.

Plan M&E važan je i pri uočavanju reakcija koje se javljaju u izmenjenim uslovima, a koje su opisane u pokazatelju 7.1, i prilikom upravljanja eventualnim odstupanjima. Te reakcije treba da služe interesnim grupama pri preduzimanju aktivnosti prilagodljivog upravljanja. U skladu s kriterijumom 5, aktivnosti je potrebno definisati i ostvariti sveobuhvatno i zajednički. Informacije o procesima kojima se definišu aktivnosti i njihova realizacija moraju biti dostupne za kontrolu,

zajedno s njihovim odgovarajućim svojstvima, pri čemu se mora poštovati privatnost i bezbednost davalaca informacija. M&E plan treba da odražava odgovarajuće ekološke i društvene razmere, a pošto RZP mogu da utiču na razmere koje su promenljive, i aktivnosti mogu da zahtevaju angažman u razmeri koja se razlikuje od originalnih aktivnosti RZP. U odsustvu prilagodljivog pristupa, aktivnosti mogu da imaju marginalan ili nikakav uticaj.

K-7.3 Okvir za učenje ponavljanjem, koji omogućava primenu prilagodljivog upravljanja, primenjuje se tokom čitavog životnog veka intervencije

Učenje predstavlja proces razvoja i razumevanja koji se zasniva na dokazima, a prilagođavanje je usklađivanje upravljanja u skladu s novim informacijama. Upravljanje RZP trebalo bi da se bazira na učenju koje je zasnovano na dokazima. Štaviše, iterativno učenje – primena – učenje od ključnog je značaja za pružanje informacija koje su neophodne za formulisanje aktivnosti prilagodljivog upravljanja kako bi se odgovorilo na faktore koji utiču na intervencije RZP. Za ovaj kriterijum, pokazatelji 7.1 i 7.2 neprekidno pružaju povratne informacije za učenje i prilagođavanje intervencija. Proces dobijanja povratnih informacija može biti ugrađen u plan praćenja i ocene intervencija RZP, čime se stvara konzistentan vremenski okvir za ponavljanje analiza. U proces iterativnog učenja mogu biti uneti i naknadni dokazi koji se dobijaju iz tradicionalnih i naučnih baza znanja. To je posebno važno kada se ima u vidu uticaj klimatskih promena u ekosistemima. U idealnom slučaju, iterativno učenje postaje institucionalizovano, tako da se proces nastavlja i nakon završetka intervencije RZP.

Kriterijum 8: RZP su održiva i ugrađena u odgovarajući regulatorni okvir

Budući da su RZP relativno nov koncept u razvoju, informisanje o njima mora biti slobodno i otvoreno, u cilju povećavanja potražnje i ponuda RZP. To omogućava ljudima izvlačenje pouke i odlučivanje da li je i na koji način potrebno prilagoditi procese RZP. Kada RZP budu bolje poznata biće izvodljivo njihovo unapređenje i/ili ponavljanje pojedinačnih rešenja. Unapređenjem i ponavljanjem stvoriće se skup dokaza za podrazumevani pristup koji se koristi prilikom njihove primene, čime se otvara put za planiranje RZP koja su delotvornija, pristupačnija i održivija.

RZP su planirana i njima se upravlja tako da budu komplementarna s institucionalnim strukturama, javnim politikama, planovima, zakonima, propisima i obližnjim intervencijama (vidi kriterijum 2, planiranje u razmeri, i kriterijum 7, prilagodljivo upravljanje). Dok intervencija RZP može biti vremenski ograničena (na primer, u slučajevima kada se radi o konkretnim aktivnostima, kao što je sadnja mangrova, koja je ograničena na pet godina), RZP u celini, uključujući okvire i uticaje, nastavljaju da se odvijaju van ovih granica. Cilj ovog kriterijuma je da se osigura da RZP sama sebe formalizuju kako bi bila vremenski održiva.

Pomažući usvajanje i unapređenje RZP tokom i nakon vremenskog okvira intervencije, praktičari RZP bi trebalo da obezbede dugoročno trajanje RZP od nekoliko decenija. Postoje različiti pristupi za institucionalizaciju RZP, ali svi zavise od strateške komunikacije i širenja informacija. Ciljana javnost uključuje pojedince (javnost, predstavnici akademske zajednice), institucije (nacionalne vlade, nova preduzeća, nevladine organizacije) i globalne mreže (Ciljevi održivog razvoja, Pariski sporazum).

K-8.1 Planiranje RZP, sprovođenje i dobijene pouke dele se u cilju pokretanja transformativnih promena

Da bi pristup RZP bio unapređen (institucionalizovan), proširen (geografski, sektorski ili na veći broj ciljeva) ili ponavljan, bitno je da proces planiranja i sprovođenja, kao i pouke proistekle primenom RZP, budu stavljeni na raspolaganje i dostupni relevantnim pojedincima ili, na zahtev, svakoj grupi zainteresovanoj za ponavljanje procesa. Takve informacije bi trebalo da dobiju pojedinci poput donosilaca odluka u sektorima u kojima RZP može biti rešenje, investitori, korisnici RZP iz javnog i privatnog sektora i opšta javnost. Informisanje se može odvijati putem biltena o poukama, saopštenja za javnost o formiranim partnerstvima, obukama za podizanje kapaciteta za planiranje ili sprovođenje, javnim politikama i lobiranjem. Pouke moraju sadržati i pozitivne i negativne (uključujući nenameravane) posledice i moguće načine njihovog prevazilaženja u budućnosti.

Da bi informacije bile dostupne, potrebno je uzeti u obzir činjenicu da publika može imati poteškoće u razumevanju tehnologije, kulture i društveno-ekonomskog statusa. Za praktičare RZP može biti prikladno objavljivanje rezultata u obliku koji će svima biti dostupan. Uz to, potrebno je osmisliti aktivnosti za povećanje vidljivosti karakteristične za pojedinu lokaciju, kao što je informisanje putem reklamnih panoa i znakova.

K-8.2 RZP pruža informacije i olakšava razvoj strateških i regulatornih okvira koji podržavaju prihvatanje i institucionalizaciju RZP

RZP već podležu nizu postojećih javnih politika, planova, zakona i regulativa, koje ih u nekim slučajevima ograničavaju, a u drugim podržavaju. RZP moraju da rešavaju i budu kompatibilna s važećim javnim politikama, planovima, zakonima i regulativama kako bi u potpunosti mogla da ostvare nameravane rezultate (kriterijum 2 – planiranje u razmeri), ili je neophodno predlaganje novih javnih politika i regulativa kojima se može osigurati uspešno sprovođenje RZP. U suprotnom, dovodi se u pitanje trajnost i dugoročna održivost RZP ukoliko se, na primer, zahtevaju aktivnosti ili intervencije koje su u suprotnosti ili su na neki drugi način u neskladu s postojećim javnim politikama ili praksama korišćenja zemljišta. Moguća je, recimo, situacija u kojoj postojeće strategije korišćenja zemljišta nisu međusobno usklađene, pa time predstavljaju dodatni izazov za sprovođenje RZP. U takvim okolnostima, RZP mogu da rasvetle tj. skrenu pažnju kreatorima javnih politika na te neusklađenosti i da postanu pokretači izmena regulative u cilju osiguranja održivosti i trajnosti.

U nekim slučajevima mogu se uočiti određene kontradikcije između ciljeva i zahteva različitih sektorskih politika i strategija korišćenja zemljišta, čime se smanjuje delotvornost i/ili efikasnost sprovođenja RZP. Njih bi trebalo u potpunosti dokumentovati uz navođenje opcija za njihovo rešavanje ili izbegavanje kako u svrhu praćenja tako i u svrhu razmatranja od strane donosilaca odluka. Kako bi se poboljšao plan i omogućilo strateško usklađivanje RZP u budućnosti, potrebno je sačuvati ishode praćenja i ocene, kao i druge pouke, i učiniti ih lako dostupnim javnosti.

K-8.3 Tamo gde je moguće, RZP doprinose nacionalnim i globalnim ciljevima ljudskog blagostanja, klimatskim promenama, biodiverzitetu i ljudskim pravima, kao i Deklaraciji Ujedinjenih nacija o pravima starosedečkih naroda (UNDRIP)

RZP imaju za cilj rešavanje globalnih društvenih izazova. Pojedinačna RZP polaze od ove dinamike, beležeći svoj napredak ka povećanju ljudskog blagostanja (uključujući zdravlje, bogatstvo itd.) i rešavanju klimatske i krize blagostanja. U slučajevima kada RZP svojim uticajima doprinose relevantnim nacionalnim i globalnim ciljevima (mapiranim u kriterijumu 2 – planiranje u razmeri), institucije i organi odgovorni za ove ciljeve moraju da budu obavešteni kako bi taj uticaj bio dokumentovan. Ciljevi koje je potrebno uzeti u obzir jesu:

- nacionalne i regionalne javne politike, strategije, regulative i zakoni;
- ciljevi održivog razvoja UN (SDGs);
- decenija UN za obnovu ekosistema;
- ciljevi Konvencije UN o borbi protiv dezertifikacije (UNCCD) kao što je neutralnost degradacije zemljišta (LDN);
- ciljevi koji karakterišu društvene izazove (Pariski sporazum, Svetska zdravstvena organizacija [SZO], Globalni ciljevi ishrane, Okvir iz Sendaja za smanjenje rizika od katastrofa – SFDRR);
- ciljevi karakteristični za krizu biodiverziteta (Ciljevi iz Aičija ili njihov naslednik, Protokol iz Nagoje za pristup i podelu koristi ili njegov naslednik, Nacionalne strategije o zaštiti biodiverziteta sa akcionim planovima - NBSAPs).

Odgovorni za ove ciljeve mogu sprovesti proces obaveštavanja prenošenjem znanja, pripremom strateških brifova, sastancima s kreatorima javnih politika ili izveštavanjem na različitim strateškim nivoima.

5. Kako koristiti Standard

Standard je osmišljen za upotrebu u fazama planiranja, unapređenja i ocenjivanja kao jednostavan, a snažan alat koji ojačava dobru praksu, rešava i ispravlja greške i omogućava usklađivanje intervencija s međunarodno prihvaćenim principima RZP (WCC-2016-Res-069). Korisnici mogu primeniti Standard na tekuće ili predložene intervencije korišćenjem alata za samoprocenu koji je osmišljen tako da se može koristiti uz postojeće alate upravljanja projektima i tehničke pristupe. Pokazatelje, njihove smernice i skale za ocenjivanje moguće je lako uskladiti s postojećim sistemima za izveštavanje i operativno upravljanje kako bi se smanjio potreban dodatni rad.

Za početnu fazu uvođenja Standarda RZP izrađen je alat za samoprocenu (preuzeti ovde) da bi se korisnicima omogućilo izračunavanje procenta poklapanja intervencija s osam kriterijuma i izvođenje zaključka o tome da li se njihova intervencija pridržava Globalnog standarda IUCN-a za RZP. Dokument za samoprocenu u obliku Excel tabele omogućava korisnicima da izračunaju vrednost usklađenosti njihove intervencije s pojedinačnim pokazateljima; potpuno, odgovarajuće, delimično ili nedovoljno. Korisnici tada dobijaju sistem semafora za svaki kriterijum, što im omogućava da prepoznaju oblasti u kojima ima prostora za unapređenje i daju im vrednost ukupnog poklapanja kako bi mogli da

zaključie da li je intervencija u skladu s Globalnim standardom IUCN-a za RZP.

Za svaki pokazatelj beleži se rezultat od četiri mogućnosti, u zavisnosti od toga da li data intervencija rešava pokazatelj potpuno, odgovarajuće, delimično ili nedovoljno. Rezultat se koristi za izračunavanje nivoa usklađenosti sa svakim pojedinačnim kriterijumom, takođe davanjem ocene: potpuno, odgovarajuće, delimično ili nedovoljno, za sve rezultate iznad 75, između 50 i 75, između 25 i 50 i niže od 25 posto (Tabela 1). Ocene pokazatelja zatim se ponderišu tako da budu iste za svaki kriterijum. Nakon ponderisanja, ocene se kombinuju da bi se izračunao opšti procenat poklapanja. Bez obzira na opšti procenat poklapanja, ukoliko je ocena intervencije za bilo koji kriterijum „nedovoljan“, to znači da RZP nisu u skladu s Globalnim standardom IUCN-a za RZP. Procenat poklapanja se onda može koristiti da opiše da li je to poklapanje potpuno, odgovarajuće, delimično ili nedovoljno.

Mada Standard procenjuje da li plan intervencije ispunjava kvalifikacione zahteve nekog RZP, njegovo izvođenje će zahtevati druge standarde za operacionalizaciju, alate i pristupe. Na primer, ukoliko se upravlja razvodnicom da bi se smanjio rizik od poplave, za operacionalizaciju RZP biće

Tabela 1: Rezultat samoprocene.

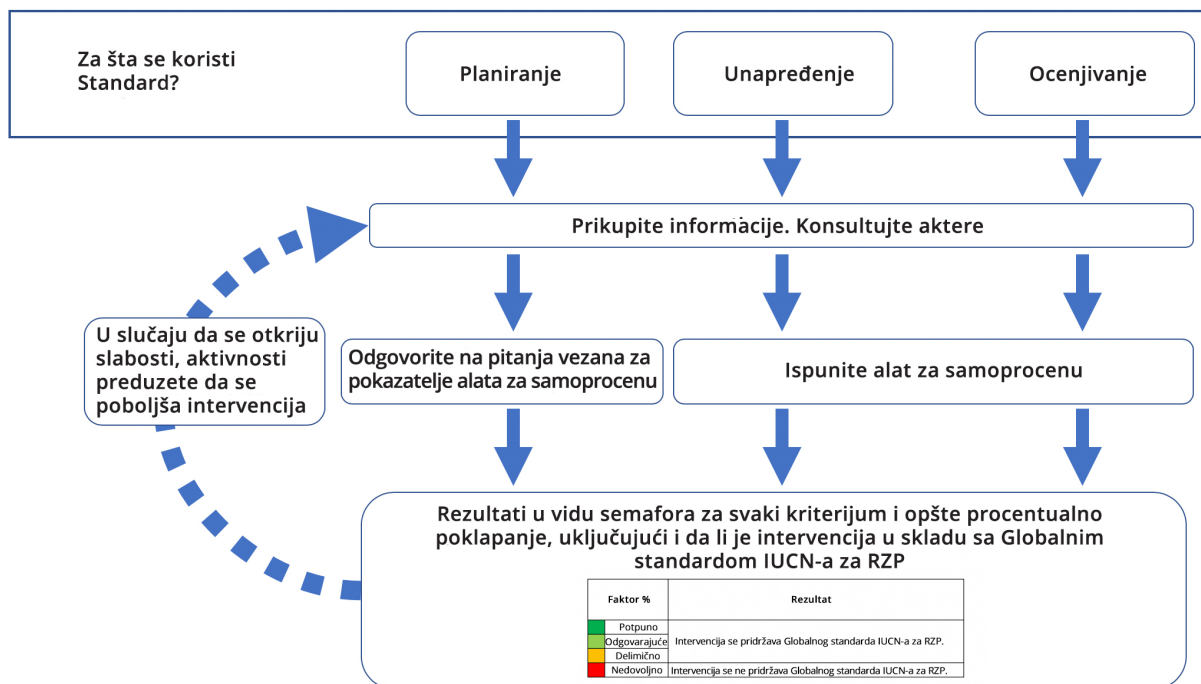
Faktor (%)		Rezultat
	≥ 75	Potpuno
	≥ 50 & < 75	Odgovarajuće
	≥ 25 & < 50	Delimično
	< 25	Nedovoljno

Intervencija se pridržava Globalnog standarda IUCN-a za RZP.

Intervencija se ne pridržava Globalnog standarda IUCN-a za RZP.

potrebni alati poput smernica za integrirano upravljanje vodnim resursima, onda kada ono bude isplanirano u skladu s osam kriterijuma (Slika 7).

U tom smislu, Globalni standard za RZP dopunjuje, pre nego zamenjuje, upotrebu drugih standarda.

Slika 7: Kako koristiti Standard i njegova veza sa samoprocenom. (© IUCN)

5.1 Kako vršiti samoprocenu

Samoprocenu u odnosu na Standard RZP trebalo bi vršiti u različitim fazama projektnog ciklusa kako bi se identifikovali nepredviđeni ishodi, slabosti i dobre strane, a sve u cilju njihovog unapređenja ili ublažavanja. Prema tome, samoprocenu ne treba smatrati presudom projekta RZP. Njen cilj je da obezbedi ostvarenje predviđenih društvenih koristi bez kompromitovanja prirode i obratno. Samoprocena će koristiti sistem semafora kako bi ukazala na status različitih navedenih pokazatelja, pri čemu zeleno svetlo navodi da je pokazatelj zadovoljen u potpunosti, narandžasto da je delimično ispunjen, a crveno da nije ispunjen.

Samoprocenu vršiti na sledeći način:

- pregledajte pokazatelje smernice i primere navedene u delu II i razmotrite predložene načine za ocenjivanje;
- odredite načine za ocenjivanje koji su najpogodniji da pokažu do koje mere vaša RZP ispunjavaju odnosni pokazatelj korišćenjem smernica skale: potpuno, odgovarajuće, delimično i nedovoljno, koja je data u alatu za samoprocenu;
- opišite na koji način i u kojoj meri vaše RZP ispunjava pokazatelj u postojećim poljima alata za samoprocenu;

- naznačite linkove za načine ocenjivanja koje ste koristili (ukoliko su dostupni na internetu) ili ih priložite samoproceni da biste potkrepili svoje nalaze;
- proverite pregled za rezultate semafora, ukupan procenat poklapanja i poklapanje intervencije s Globalnim standardom IUCN-a za RZP;
- po potrebi, delite, izveštavajte i razgovarajte o nalazima da biste poboljšali ili sproveli rešenja;
- budite fleksibilni i ponovite proces po potrebi kada dođe do promene nekih od aspekata.

Delovi I i II Standarda biće dopunjeni vodičem za korisnike (deo III) i platformom za razmenu pristupa i alata. U međuvremenu, korisnici Standarda mogu da se priključe globalnoj zajednici sprovedene prakse, gde takođe mogu dobiti pomoć i naći česta pitanja i odgovore. Pitanja je moguće uputiti Grupi za RZP u IUCN-u putem mejl adrese NbSStandard@iucn.org.

Glosar definicija

Pojam	Definicija	Izvor	Link
Aktivnost	Aktivnost ne treba posmatrati kao reaktivno ponašanje ili promenu načina života, već kao aktivnu praksu demokratskog učešća u društvu. Aktivnost se preduzima svesno, dobrovoljno i s namerom.	Glosar alata CBD	https://www.cbd.int/cepa/toolkit/2008/doc/CBD-Toolkit-Glossaries.pdf
Akcion plan	Pisani plan sprovođenja u kojem su najčešće precizirani vremenski rokovi, faze, uloge i/ili odgovornosti projekta koji doprinose ostvarenju ciljeva strategije.	Glosar alata CBD	https://www.cbd.int/cepa/toolkit/2008/doc/CBD-Toolkit-Glossaries.pdf
Prilagođavanje	Inicijative i mere kojima se smanjuje izloženost prirodnih i ljudskih sistema postojećim ili očekivanim uticajima klimatskih promena. Postoje različite vrste prilagođavanja, na primer, očekivano i reaktivno, privatno i javno, kao i autonomno i planirano.	Glosar IUCN-a	https://www.iucn.org/sites/dev/files/iucn-glossary-of-definitions_en.pdf
Prilagodljivo upravljanje	Sistematski proces kojim se kontinuirano unapređuju javne politike i prakse upravljanja na osnovu stečenih znanja i rezultata postojećih programa.	Glosar IUCN-a	https://www.iucn.org/sites/dev/files/iucn-glossary-of-definitions_en.pdf
Procena	Analiza i pregled informacija dobijenih u okviru istraživanja koje bi trebalo da pomognu odgovornom licu da proceni moguće aktivnosti ili da razmotri određeni problem. Procena podrazumeva prikupljanje, rezimiranje, organizovanje, tumačenje i moguće usaglašavanje postojećih znanja, te saopštavanje javnosti da bi procena i znanje bili relevantni i korisni inteligentnom donosiocu odluka koji ne poseduje stručna znanja.	Glosar pojmova u oblasti mapiranja i evaluacije usluga ekosistema	https://oneecosystem.pensoft.net/articles.php?id=27110
Polazna vrednost	Polazna vrednost za merljive veličine na osnovu kojih se mogu izmeriti alternativni ishodi, na primer, kada se nulti scenario tj. scenario bez intervencije koristi kao polazna vrednost pri analizi scenarija intervencije.	IPCC	https://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/syr/ar4_syr_appendix.pdf
Korisnici usluge ekosistema	Svako lice, grupa lica ili subjekt koji koristi ili je verovatno da će koristiti usluge prirode koje obezbeđuje jedinica upravljanja. Primeri uključuju, ali nisu ograničeni na lica, grupe lica i subjekte koji se nalaze u susedstvu jedinice upravljanja. Krajnji korisnici, kao što su potrošači, ili indirektni korisnici koji imaju koristi od smanjenja emisija ugljenika, ne smatraju se korisnicima.	Ecosystem Services Procedure: Impact Demonstration and Market Tools	https://ic.fsc.org/file-download/ecosystem-services-procedure-a-7433.pdf
Koristi/uticaji	Koristi su pozitivne promene u pogledu „blagostanja“ do kojih je došlo usled ispunjenja potreba i želja. Uticaji su pozitivni efekti na pojedince, društvo i resurse životne sredine koji su nastali kao rezultat ekološke promene.	Glosar pojmova u oblasti mapiranja i procene usluga ekosistema	https://oneecosystem.pensoft.net/articles.php?id=27110
Biodiverzitet	Biodiverzitet (skraćena za biološki diverzitet) označava raznolikost života u svim oblicima – raznolikost vrsta, genetske varijacije unutar jedne vrste i ekosistema. Ne može se preceniti značaj biološke raznolikosti za ljudsko društvo. Procenjuje se da se 40% svetske privrede zasniva na biološkim proizvodima i procesima. Siromašni, posebno oni koji žive u područjima s niskom stopom produktivnosti poljoprivrede, u izrazito velikoj meri zavise od genetske raznolikosti životne sredine.	Glosar alata CBD	https://www.cbd.int/cepa/toolkit/2008/doc/CBD-Toolkit-Glossaries.pdf

Pojam	Definicija	Izvor	Link
Gubitak biodiverziteta	Ljudi utiču na biodiverzitet otkada su prvi put nastanili Zemlju i počeli da love životinje, sakupljaju hranu i cepaju drva. U poslednja dva veka, povećanje broja ljudi, prekomerno iskorišćavanje prirodnih resursa i degradacija životne sredine dovode do sve bržeg smanjenja biodiverziteta na globalnom nivou. Smanjuje se broj jedinki određenih vrsta, koje potom izumiru, a ekosistemi trpe štetu i nestaju. Procenjuje se da je 80% primarnih šuma koje su prekrivale Zemlju pre 8.000 godina raščišćeno, oštećeno ili usitnjeno. Neki stručnjaci procenjuju da je stopa izumiranja vrsta 1.000 do 10.000 puta veća nego što bi bila da je prirodna.	Glosar alata CBD	https://www.cbd.int/cepa/toolkit/2008/doc/CBD-Toolkit-Glossaries.pdf
Sliv	Područje s kog sve vode, površinske i podzemne, otiču ili se odvodnjavaju u jedan sliv. Pojam se često naizmenično koristi s pojmovima „vododelnica“ ili „rečni basen“. Pogledajte definiciju pojma „vododelnica“.	Glosar IUCN-a	https://www.iucn.org/sites/dev/files/iucn-glossary-of-definitions_en.pdf
Usluge klimatskog prilagođavanja	Prednosti koje ljudi imaju usled povećane sposobnosti društva da odgovori na promene nastale kao rezultat kapaciteta ekosistema da ublaže ili se prilagode promenama klime i okolnosti.	IUCN 2016 Publication on Nature-based Solutions - (Lavorel et al., 2015)	https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/2016-036.pdf
Klimatske promene	Klimatske promene se odnose na sve promene klime tokom vremena, bilo da su nastale prirodnim putem ili da predstavljaju rezultat ljudskih aktivnosti. Definicija se razlikuje od definicije u Okvirnoj konvenciji Ujedinjenih nacija o klimatskim promenama, u kojoj su klimatske promene definisane kao „promene klime koje su direktno ili indirektno nastale usled ljudske aktivnosti, koja je dovela do promene sastava globalne atmosfere i koja premašuje prirodne promene klime koje su uočene u uporedivom vremenskom periodu“.	Glosar IUCN-a	https://www.iucn.org/sites/dev/files/iucn-glossary-of-definitions_en.pdf
Zatvaranje projekta	Zatvaranje projekta ima za cilj prikupljanje pouka naučenih u toku projekta za buduću upotrebu.	IUCN PAAS	https://www.iucn.org/resources/project-management-tools/project-guidelines
Sastav	Skup različitih organizama u ekosistemu. U planu obnove ili praćenja obično se navodi po vrstama ili rodu (za biljke i kičmenjake) ili barem po redosledu (za beskičmenjake i mikroorganizme).	Međunarodni standardi za praksu ekološke restauracije, uključujući principe i ključne koncepte	http://seraustoralasia.com/wheel/image/SER_International_Standards.pdf
Koncept	Jedinica znanja definisana na osnovu jedinstvene kombinacije karakteristika. Koncepti su apstraktni rezime, opšti pojmovi, saznanja itd. o čitavom nizu ponašanja, stavova ili karakteristika za koje se smatra da imaju nešto zajedničko. Koncepti se koriste za predstavljanje i prenošenje preciznog značenja, kategorizaciju, tumačenje, strukturiranje i osmišljavanje određenih fenomena.	Glosar klasifikacionih pojmova Ujedinjenih nacija koji je izradila Ekspertska grupa za međunarodne ekonomske i socijalne klasifikacije	http://data.un.org/Glossary.aspx?q=scientific+knowledge

Pojam	Definicija	Izvor	Link
Sukob	Nespojivost mišljenja, principa itd. Sukob ne mora nužno da bude loš, nenormalan ili nefunkcionalan, već je pre nerazdvojni element interakcije između ljudi. Kada se razmišlja o budućim pravcima razvoja društva, ono što je stvarno važno jesu procesi upravljanja pomoću kojih se rešavaju sukobi. U slučaju da postoji sukob, strane koje pregovaraju mogu biti manje sklone ili sposobne da u potpunosti ili konstruktivno učestvuju u pregovorima pre nego što je sukob prepoznat i priznat na adekvatan način.	Glosar ekološkog prava IUCN-a	https://www.iucn.org/theme/environmental-law/our-work/water/water-law-and-governance-support-platform/learning-resources/glossary#PStext
Povezanost	Eksterna razmena predstavlja dvosmerne tokove koji se javljaju između ekoloških celina u kopnenom ili vodenom okruženju, uključujući protok energije, vode, vatre, genetskog materijala, jedinki životinjskih vrsta i semena. Razmene su omogućene usled postojećih veza između staništa.	Međunarodni standardi za praksu ekološke restauracije, uključujući principe i ključne koncepte	http://seraustoralasia.com/wheel/image/SER_International_Standards.pdf
Konzervacija	Konzervacija je zaštita, briga, upravljanje i održavanje ekosistema, staništa, divljih životinjskih vrsta i populacija, unutar ili izvan njihovog prirodnog okruženja, s ciljem da se zaštite prirodni uslovi i osigura njihov dugoročni opstanak. Očuvanje ex situ (van mesta nastanka) jeste očuvanje komponenti biološkog diverziteta izvan njihovih prirodnih staništa. Očuvanje in situ (na mestu nastanka) jeste očuvanje ekosistema i prirodnih staništa i održavanje i oporavak sposobnih populacija vrsta u njihovom prirodnom okruženju i, u slučaju pitomih i gajenih vrsta, u okruženjima u kojima su razvile svoje specifične karakteristike.	Glosar IUCN-a	https://www.iucn.org/sites/dev/files/iucn-glossary-of-definitions_en.pdf
Konsultacije	Konsultacije su dvosmeran proces dijaloga između projektne kompanije i njenih interesnih grupa. Konsultacije s interesnim grupama odnose se, u stvari, na podsticanje i održavanje konstruktivnih spoljnih odnosa tokom vremena. Kompanije koje rano započnu proces konsultacija i odluče se za dugoročne, strateške odnose, suštinski razvijaju svoju lokalnu „društveno prihvatljivu dozvolu za rad“.	Međunarodna finansijska korporacija (IFC)	https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/5a4e740048855591b724f76a6515bb18/PartOne_StakeholderConsultation.pdf?MOD=AJPERES
Troškovi projekta	Troškovi projekta obuhvataju sve troškove koji su nastali u toku trajanja projekta. Izračunavaju se za pojedinačne radne pakete, za pojedinačne predmete koji se razmatraju, za interne zadatke ili za ceo projekat.	Gareis, R., Huemann, M., & Martinuzzi, A., 2010. Relating sustainable development and project management: a conceptual model.	https://www.pmi.org/learning/library/relating-sustainable-development-project-management-6497
Analiza isplativosti (cost-benefit)	Alat za odlučivanje koji procenjuje koliko su projekti poželjni na osnovu poređenja njihovih troškova i koristi.	Glosar IUCN-a	https://www.iucn.org/sites/dev/files/iucn-glossary-of-definitions_en.pdf
Kulturni	Pridev kulturni odnosi se na duhovne, materijalne, intelektualne i emocionalne odlike društva ili društvene grupe, pored umetnosti i književnosti, stila života, načina zajedničkog života, sistema vrednosti, tradicije i verovanja.	UNESCO	https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000127162
Kulturna raznolikost	Raznolikost ili različitost ljudskih socijalnih struktura, sistema verovanja i strategija za prilagođavanje različitim situacijama u različitim delovima sveta. Jezik je dobar pokazatelj kulturne raznolikosti: trenutno postoji preko 6.000 jezika kojima se govori u svetu.	Glosar alata CBD	https://www.cbd.int/cepa/toolkit/2008/doc/CBD-Toolkit-Glossaries.pdf

Pojam	Definicija	Izvor	Link
Usluge ekosistema kulture	Nematerijalne koristi koje ljudi imaju od ekosistema kao rezultat duhovnog obogaćivanja, kognitivnog razvoja, razmišljanja, rekreacije i estetskog doživljaja, uključujući, na primer, sisteme znanja, društvene odnose i estetske vrednosti	Milenijumske procene ekosistema – MEA	https://www.millenniumassessment.org/documents/document.776.aspx.pdf
Donosilac odluka	Osoba čije odluke i radnje koje iz njih proizlaze mogu da utiču na stanje, proces ili pitanje koje se razmatra.	Milenijumske procene ekosistema – MEA	https://www.millenniumassessment.org/documents/document.776.aspx.pdf
Katastrofa	Ozbiljan poremećaj u funkcionisanju zajednice ili društva koji uzrokuje značajne ljudske, materijalne, ekonomske ili ekološke gubitke koji prevazilaze sposobnost pogođene zajednice ili društva da odgovore na taj poremećaj korišćenjem sopstvenih resursa (ISDR 2004). Smanjenje rizika od katastrofa. Ljudi i institucije koji su uključeni u aktivnosti usmerene na jačanje pripravnosti, ublažavanje (na primer, ojačavanje građevinskih objekata, podizanje svesti javnosti o rizicima od katastrofa) i prevenciju (na primer, sadnja drveća radi stabilizacije obala) u vezi s ekstremnim događajima. To uključuje predviđanje opasnosti i neposredne napore u pružanju pomoći u slučaju velikih katastrofa koje mogu da nastanu kao posledice poplava, ciklona i, u nekim slučajevima, usled ekstremnog zagađenja (prilagođeno iz IISD/IUCN/SEI 2003).	Glosar IUCN-a	https://www.iucn.org/sites/dev/files/iucn-glossary-of-definitions_en.pdf
Rizik od katastrofe	Potencijalni gubitak života, povrede, uništena ili oštećena imovina unutar nekog sistema, društva ili zajednice u određenom vremenskom periodu, koji su najverovatnije određeni kao posledice nepogoda, izloženosti klimatskim promenama, osetljivosti na klimatske promene i kapaciteta prilagođavanja klimatskim promenama.	Monty, F., Murti, R., Miththapala, S. and Buyck, C., 2017. Ecosystems protecting infrastructure and communities: lessons learned and guidelines for implementation.	https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/2017-045.pdf
Ekološki inženjering	Ekološki inženjering je upravljanje sistemima ljudskog i ekološkog samoprojektovanja ili „lagano“ upravljanje koje spaja dizajn koji su stvorili ljudi i onaj koji projektuje sama životna sredina tako da su u međusobnoj simbiozi. To je projektovanje održivih ekosistema u kojima je ljudsko društvo sjedinjeno sa svojim prirodnim okruženjem radi obostrane koristi.	IUCN 2016 Publication on Nature-based Solutions (Odum, 1996) & (Mitsch, 2012)	https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/2016-036.pdf
Ekološke subvencije	Resurs koji kontroliše donator iz jednog staništa (plen, detritus, hranljive materije) i koji koristi primalac iz drugog staništa (biljka ili potrošač), čime se povećava produktivnost populacije primaoca i potencijalno menja dinamika između potrošača i resursa u sistemu primaoca.	Polis et al., 1997	https://www.annualreviews.org/doi/pdf/10.1146/annurev.ecolsys.28.1.289
Ekosistem	Prema Sporazumu o biološkom diverzitetu, ekosistem se shvata kao dinamički kompleks zajednica biljnih i životinjskih vrsta i mikroorganizama i njihovog neživog okruženja, koji deluju kao funkcionalna celina. Ekosistemi mogu biti mali i jednostavni, poput izolovane bare, ili veliki i složeni, poput tropske prašume ili koralnog grebena u tropskim morima.	Glosar IUCN-a	https://www.iucn.org/sites/dev/files/iucn-glossary-of-definitions_en.pdf

Pojam	Definicija	Izvor	Link
Ekosistemski pristup	Ekosistemski pristup je strategija sveobuhvatnog upravljanja tlo, vodom i životnim resursima koja promoviše očuvanje i održivo korišćenje na pravičan način. On postavlja ljudske potrebe u središte upravljanja biodiverzitetom. Cilj tog pristupa je upravljanje ekosistemom, zasnovano na višestrukim funkcijama koje obavlja ekosistem, kao i na višestrukome korišćenju tih funkcija. Ekosistemski pristup nema za cilj ostvarenje kratkoročnih ekonomskih koristi, već unapređenje korišćenja ekosistema bez njegovog uništavanja.	Glosar alata CBD	https://www.cbd.int/cepa/toolkit/2008/doc/CBD-Toolkit-Glossaries.pdf
Funkcija ekosistema	Veličina, biodiverzitet, stabilnost, stepen organizacije, unutrašnja razmena materija, energije i informacija između različitih rezervi i drugih svojstva koja karakterišu ekosistem. To uključuje i funkcije i procese ekosistema.	Milenijumske procene ekosistema – MEA	https://www.millenniumassessment.org/documents/document.776.aspx.pdf
Zdravlje ekosistema	Uslovi ekosistema: stvarni kapacitet ekosistema da pruža usluge u odnosu na njihov potencijalni kapacitet. Uslovi za pružanje usluga ekosistema: stvarni kapacitet usluga ekosistema da stvara koristi za ljude u odnosu na njegov potencijalni kapacitet.	Milenijumske procene ekosistema – MEA	https://www.millenniumassessment.org/documents/document.776.aspx.pdf
Upravljanje ekosistemom	Upravljanje (ekosistemom) jeste opšta kategorizacija koja može da uključuje održavanje i sanaciju ekosistema (uključujući restauraciju).	Međunarodni standardi za praksu ekološke restauracije, uključujući principe i ključne koncepte	http://seraustoralasia.com/wheel/image/SER_International_Standards.pdf
Proces ekosistema	Svaka promena ili reakcija koja nastane unutar ekosistema, uključujući fizičke, hemijske i biološke promene. Procesi ekosistema uključuju razgradnju, proizvodnju i kruženje hranljivih materija i tokove hranljivih materija i energije	Glosar pojmova u oblasti mapiranja i evaluacije usluga ekosistema	https://oneecosystem.pensoft.net/articles.php?id=27110
Svojstva ekosistema	Svojstva koja karakterišu ekosistem, kao što su njegova veličina, biodiverzitet, stabilnost, stepen organizacije, kao i funkcije i procesi ekosistema (tj. unutrašnja razmena materija, energije i informacija između različitih grupacija).	Glosar pojmova u oblasti mapiranja i evaluacije usluga ekosistema	https://oneecosystem.pensoft.net/articles.php?id=27110
Usluge ekosistema	Koristi koje ljudi imaju od ekosistema. To uključuje pružanje usluga kao što su hrana i voda; regulacione usluge kao što su zaštita od poplava i bolesti; kulturološke usluge kao što su duhovne, rekreativne i kulturne koristi; i usluge podrške kao što je kruženje hranljivih materija, koje obezbeđuju uslove za život na Zemlji. Koncept robe i usluge ekosistema je sinonim za usluge ekosistema.	Milenijumske procene ekosistema – MEA	https://www.millenniumassessment.org/documents/document.776.aspx.pdf
Upravljanje ekosistemom	Upravljanje ekosistemom je okvir orijentisan na aktivnosti, koji je namenjen podsticanju društveno-ekološke održivosti planete koja se ubrzano menja. Njegov glavni cilj je da održi kapacitet za pružanje usluga ekosistema kojima se podržava dobrobit ljudi u nesigurnim i promenljivim uslovima. U okviru upravljanja ekosistemom, integrisana su tri opšta pristupa osiguranju održivosti koja se preklapaju: (i) smanjenje ranjivosti u odnosu na očekivane promene; (ii) promovisanje otpornosti kako bi se održali poželjni uslovi u slučaju poremećaja i neizvesnosti; i (iii) prelazak s neželjenih na željene putanje ukoliko se pojave mogućnosti [za promenu].	Upravljanje ekosistemom: strategije održivosti za planetu koja se ubrzano menja.	http://dx.doi.org/10.1016/j.tree.2009.10.008

Pojam	Definicija	Izvor	Link
Struktura ekosistema	Statička karakteristika ekosistema koja se meri kao zaliha ili zapremina materija ili energije, ili sastav i distribucija biofizičkih elemenata.	Glosar pojmova u oblasti mapiranja i evaluacije usluga ekosistema	https://oneecosystem.pensoft.net/articles.php?id=27110
Prilagođavanje zasnovano na ekosistemu	Korišćenje usluga biodiverziteta i ekosistema kao deo sveukupne strategije prilagođavanja s ciljem da se ljudima pomogne da se prilagode negativnim efektima klimatskih promena.	IUCN 2016 Publication on Nature-based Solutions – (CBD, 2009)	https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/2016-036.pdf
Smanjenje rizika od katastrofa zasnovano na ekosistemu	Održivo upravljanje, očuvanje i obnavljanje ekosistema radi pružanja usluga kojima se smanjuje rizik od katastrofa ublažavanjem opasnosti i povećanjem egzistencijalne otpornosti.	IUCN 2016 Publication on Nature-based Solutions – (PEDRR, 2010)	https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/2016-036.pdf
Upravljanje zasnovano na ekosistemu	Integrirani pristup upravljanju prirodnim resursima, zasnovan na nauci, koji ima za cilj očuvanje zdravlja, otpornosti i raznolikosti ekosistema uz istovremeno omogućavanje ljudima da na održiv način koriste dobra i usluge koje on pruža.	IUCN 2016 Publication on Nature-based Solutions - (Kappel et al., 2006) & (Garcia et al., 2003)	https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/2016-036.pdf
Ublažavanje zasnovano na ekosistemu	Povećanje koristi od smanjenja emisija i sprečavanje negativnih uticaja na biodiverzitet, uzimajući u obzir potrebu da se obezbedi potpuno i delotvorno učešće autohtonih i lokalnih zajednica u relevantnim procesima kreiranja i sprovođenja javnih politika, tamo gde je to potrebno. Pобољшanje očuvanja, održivog korišćenja i obnove morskih i obalnih staništa koja su osetljiva na efekte klimatskih promena ili koja doprinose ublažavanju klimatskih promena.	IUCN 2016 Publication on Nature-based Solutions – (CBD, 2010)	https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/2016-036.pdf
Angažovati	Privući ili uključiti nečije interesovanje ili pažnju. Angažovati se, učestvovati ili se uključiti.	Glosar IUCN-ovog ekološkog prava	https://www.iucn.org/theme/environmental-law/our-work/water/water-law-and-governance-support-platform/learning-resources/glossary#PStext
Životna sredina	Odnosi se na sve žive i nežive komponente i faktore, kao što je, recimo, klima, koji okružuju neki organizam. Često se meša s terminom ekologija, koji podrazumeva nauku koja proučava međusobne odnose živih bića, kao i svih neživih delova životne sredine. Životna sredina mogla bi da se uporedi s dominama koje su poređane tako da stoje u nizu. U tom smislu, ekologija bi bila proučavanje međusobnog uticaja domina dok padaju jedne na druge.	Glosar IUCN-a	https://www.iucn.org/sites/dev/files/iucn-glossary-of-definitions_en.pdf
Pravične koristi	Odnose se na krajnji uticaj razvojnih napora na oba roda. To podrazumeva da bi žene i muškarci trebalo da ocenjuju i koriste rezultate na isti način. Jednake mogućnosti ne podrazumevaju nužno da oba pola uživaju jednake koristi.	Glosar IUCN-a	https://www.iucn.org/sites/dev/files/iucn-glossary-of-definitions_en.pdf

Pojam	Definicija	Izvor	Link
Jednakost	Jednakost podrazumeva da ljudi imaju pristup jednakim mogućnostima i razvoju osnovnih kapaciteta. To znači da treba ukloniti sve prepreke koje ugrožavaju ekonomske i političke prilike i smanjuju pristup obrazovanju i osnovnim uslugama kako bi ljudi (žene i muškarci, nezavisno od starosti, finansijskih uslova i položaja) mogli da iskoriste takve mogućnosti i da imaju korist od njih. Podrazumeva i pravdu, odnosno da svakom treba dati ono što mu po pravu pripada, uzimajući u obzir specifične uslove i karakteristike svakog pojedinca ili grupe (pol, rod, klasa, veroispovest, starost). Jednakost takođe znači uzimanje u obzir različitosti, bez povoda za diskriminaciju.	Glosar IUCN-a	https://www.iucn.org/sites/dev/files/iucn-glossary-of-definitions_en.pdf
Jednakost	Poštenje i nepristrasnost. Načelo prema kojem svi pojedinci koji se nalaze u istoj situaciji moraju da se pridržavaju istih zakona, bez bilo kakve razlike ili diskriminacije.	Glosar IUCN-ovog ekološkog prava	https://www.iucn.org/theme/environmental-law/our-work/water/water-law-and-governance-support-platform/learning-resources/glossary/#PStext
Proces evolucije	Niz događaja koji dovode do promena u učestalosti gena u populaciji. Takve promene mogu da rezultiraju pojavom novih vrsta (specijacija) ili novih taksonomskih podvrsta.	Glosar pojmova u oblasti mapiranja i evaluacije usluga ekosistema	https://oneecosystem.pensoft.net/articles.php?id=27110
Tok (u kontekstu usluga ekosistema)	Obim usluga ekosistema koji se stvarno mobilizuje u određenom području i vremenu.	Glosar pojmova u oblasti mapiranja i evaluacije usluga ekosistema	https://oneecosystem.pensoft.net/articles.php?id=27110
Dostupnost hrane	Hrana koja je svima dostupna, sigurna i lokalno prikladna, kao i pouzdana u dužem vremenskom periodu i na svim područjima, predstavlja jedan od najvećih problema s kojima se svet danas suočava.	IUCN 2016 Publikacija o RZP (CBD, 2009)	https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/2016-036.pdf
Obnova šumskih predela	Planirani proces čiji je cilj da povрати ekološki integritet i da unapredi ljudsko blagostanje u pošumljenim ili degradiranim predelima. Obnova šumskih predela je dugoročni proces vraćanja ekološke funkcionalnosti i povećanja blagostanja ljudi u pošumljenim ili degradiranim šumskim predelima.	IUCN 2016 Publication on Nature-based Solutions- (Mansourian et al., 2005) & (Maginnis et al., 2014)	https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/2016-036.pdf
Okvir	Struktura na visokom nivou koja definiše zajedničku svrhu i smernice za planove i programe.	Glosar IUCN-a	https://www.iucn.org/sites/dev/files/iucn-glossary-of-definitions_en.pdf
Rod	Rodovi su biološko-društveno-kulturološke grupe, tradicionalno zasnovane na identifikaciji seksualnih karakteristika po kojima se ljudi klasifikuju. Nakon što se klasifikuju, dodeljuje im se različit skup funkcija, aktivnosti, društvenih odnosa, oblika i standarda ponašanja. To podrazumeva složeni skup ekonomskih, društvenih, pravnih, političkih i psiholoških opredeljenja i karakteristika, odnosno kulturoloških, koji u određenom vremenskom periodu u društvu ili kulturi predstavlja ono što čini specifične karakteristike muškarca ili žene.	Glosar IUCN-a	https://www.iucn.org/sites/dev/files/iucn-glossary-of-definitions_en.pdf
Globalno zagrevanje	Predviđeni prosečni porast prosečne globalne površinske temperature u periodu od 30 godina ili u periodu od 30 godina u odnosu na određenu godinu ili deceniju, izražen u odnosu na preindustrijski nivo, osim ukoliko nije drugačije naznačeno. Pretpostavka je da će se trenutni višedecenijski trend zagrevanja nastaviti za tridesetogodišnje periode koji obuhvataju prošle i buduće godine.	IPCC	https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/2/2019/05/SR15_SPM_version_report_LR.pdf

Pojam	Definicija	Izvor	Link
Upravljanje	Aktivnost ili način vladanja; sistem kontrole, usmeravanja ili regulisanja uticaja. Uključuje četiri aspekta: socijalni, politički, ekonomski i pravni. Vladavina se ne odnosi samo na vladu, već i na upravljanje kompleksnim procesima i institucijama pomoću kojih društvo upravlja, osporava i donosi odluke.	Glosar IUCN-ovog ekološkog prava	https://www.iucn.org/theme/environmental-law/our-work/water/water-law-and-governance-support-platform/learning-resources/glossary#PStext
Organ uprave	Komitet ili odbor odgovoran za strateško vođenje organizacije i efikasno praćenje upravljanja, koji ima odgovornost za rukovođenje organizacijom uopšte i njenim interesnim grupama.	Glosar Instituta za globalno izveštavanje	https://www.globalreporting.org/standards/media/1913/gri-standards-glossary.pdf
Zelena infrastruktura	Zelena infrastruktura se sastoji od svih prirodnih, poluveštačkih i veštačkih mreža višenamenskih ekoloških sistema unutar, u okolini i između urbanih područja, na prostorima svih razmera. Koncept zelene infrastrukture naglašava kvalitet, kao i obim urbanih i perifernih zelenih površina, njihovu višenamensku ulogu i značaj međusobne povezanosti pojedinih staništa. Zelena infrastruktura je strateški planirana mreža prirodnih i poluveštačkih područja s drugim ekološkim karakteristikama, dizajnirana i kontrolisana tako da osigura širok spektar usluga ekosistema. Obuhvata zelene površine (ili plave površine ako se radi o vodenim ekosistemima) i druge fizičke karakteristike kopnenih (uključujući priobalna) i morskih područja. Na kopnu, ZI je prisutna u ruralnim i urbanim sredinama.	IUCN 2016 Publication on Nature-based Solutions – (Tzoulas et al., 2007) & (European Commission, 2013)	https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/2016-036.pdf
Mehanizam za žalbe	Sistem mehanizma za žalbe obuhvata procedure, uloge i pravila za prijem žalbi i pružanje pravnih lekova. Napomena: efikasni žalbeni mehanizmi trebalo bi da budu legitimni, dostupni, predvidljivi, pravični, transparentni, kompatibilni s pravima i da predstavljaju izvor kontinuiranog učenja. Da bi mehanizmi na operativnom nivou bili efikasni, očekuje se da se zasnivaju na angažovanju i dijalogu. Za opis svakog od ovih kriterijuma, pogledajte Vodeći princip 31 Ujedinjenih nacija (UN).	Glosar Instituta za globalno izveštavanje	https://www.globalreporting.org/standards/media/1913/gri-standards-glossary.pdf
Ljudsko zdravlje	Stanje potpunog fizičkog, mentalnog i socijalnog blagostanja, a ne samo odsustvo bolesti ili nemoći. Zdravlje zajednice ili populacije u celini meri se na osnovu stope učestalosti i prevalencije bolesti, stope smrtnosti za pojedine starosne grupe i očekivanog životnog veka. Sastavni elementi blagostanja jesu iskustveni aspekti blagostanja, kao što su zdravlje, sreća i sloboda da se bude i da se radi ono što se želi, kao i, u širem smislu, osnovne slobode. Odrednice blagostanja su ulazni resursi neophodni za stvaranje blagostanja, kao što su hrana, odeća, voda za piće i pristup znanju i informacijama.	Milenijumske procene ekosistema – MEA	https://www.millenniumassessment.org/documents/document.776.aspx.pdf
Ljudsko blagostanje	„Pretpostavlja se da ljudsko blagostanje ima više sastavnih elemenata, uključujući osnovne elemente neophodne za dobar život, kao što su sigurna i adekvatna egzistencija, dovoljno hrane u svakom trenutku, sklonište, odeća i pristup imovini; zdravlje, uključujući fizičko zdravlje i zdravo fizičko okruženje, kao što su čist vazduh i pristup čistoj vodi; dobri društveni odnosi, uključujući i društvenu koheziju, uzajamno poštovanje i sposobnost da se drugima pomogne i da se brine o deci; sigurnost, uključujući siguran pristup prirodnim i drugim resursima, ličnu sigurnost i zaštitu od prirodnih katastrofa i katastrofa izazvanih aktivnostima čoveka; i sloboda izbora i delovanja, uključujući priliku da se ostvari ono što pojedinac želi da radi i ono što želi da bude.”	Milenijumske procene ekosistema – MEA	https://www.millenniumassessment.org/documents/document.776.aspx.pdf

Pojam	Definicija	Izvor	Link
Uticao	Negativan ili pozitivan uticaj na pojedince, društvo i resurse životne sredine koji je posledica promene životne sredine.	Glosar pojmova u oblasti mapiranja i evaluacije usluga ekosistema	https://oneecosystem.pensoft.net/articles.php?id=27110
Uticao (ekološki)	Merljivi efekat delovanja čoveka na određeni ekosistem. Merni instrument predstavlja odražavanje uticaja na životnu sredinu, čime se otkriva značajan i potencijalni uticaj na životnu sredinu koji generiše određena aktivnost ili posao, a, u slučaju negativnog uticaja, pruža i način na koji se to može sprečiti ili ublažiti.	Glosar IUCN-a	https://www.iucn.org/sites/dev/files/iucn-glossary-of-definitions_en.pdf
Sprovođenje	Sprovođenje opisuje radnje preduzete radi ispunjavanja obaveza u skladu s ugovorom i obuhvata zakonsku i efektivnu fazu. Zakonsko sprovođenje odnosi se na zakone, propise, sudske uredbe, uključujući i druge mere, kao što su naponi na upravljanju napretkom koji vlade preduzimaju prilikom transponovanja međunarodnih sporazuma u domaće zakonodavstvo i javne politike. Za efikasno sprovođenje neophodne su javne politike i programi kojima se podstiču promene u ponašanju i odlukama ciljnih grupa. Ciljne grupe zatim preduzimaju efikasne mere za ublažavanje i prilagođavanje. Pogledajte takođe definiciju pojma usklađenost.	IPCC	https://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/syr/ar4_syr_appendix.pdf
Pokazatelj	Kvantitativni ili kvalitativni faktor ili promenljiva koja predstavlja jednostavno i pouzdano sredstvo za merenje ostvarenja rezultata s ciljem da se sagledaju promene u odnosu na sistem standarda ili da se procene rezultati rada organizacije.	Glosar pojmova ISEAL-a – prilagođen iz Glosara OECD-a, 2002.	https://www.sustainabilityxchange.info/filesagri/ISEAL%20Glossary%20of%20Terms%20v1%20-%202016%20Jan%202015.pdf
Znanje starosedelačkih zajednica	Znanje koje je jedinstveno za datu kulturu ili društvo. Pogledajte definiciju izraza tradicionalno znanje.	Milenijumske procene ekosistema – MEA	https://www.millenniumassessment.org/documents/document.776.aspx.pdf
Starosedelački narodi	Potomci naroda koji su naseljavali sadašnju teritoriju države u potpunosti ili delimično u vreme kada su ljudi druge kulture ili etničkog porekla stigli na tu teritoriju iz drugih delova sveta i porobljavanjem, osvajanjem, naseljavanjem ili drugim sredstvima primorali ih da postanu nedominantno stanovništvo ili kolonija; koji danas žive prevashodno u skladu sa sopstvenim posebnim društvenim, ekonomskim i kulturnim običajima i tradicijama, a ne u skladu s institucijama države čiji su deo, odnosno van okvira državnih struktura koje uglavnom uključuju nacionalne, društvene i kulturne karakteristike drugih delova stanovništva koje je predominantno. (Radna definicija koju je usvojila UN-ova radna grupa za starosedelačke narode).	Glosar IUCN-a	https://www.iucn.org/sites/dev/files/iucn-glossary-of-definitions_en.pdf
Infrastruktura	Osnovna oprema, komunalne usluge, proizvodna preduzeća, instalacije i usluge neophodne za razvoj, rad i rast organizacije, grada ili nacije.	IPCC	https://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/syr/ar4_syr_appendix.pdf
Institucije	Institucije predstavljaju trajne i predvidljive aranžmane, zakone, procese ili običaje koji su neophodni za strukturiranje političkih, društvenih, kulturnih ili ekonomskih transakcija i odnosa u društvu. Mogu da budu neformalne ili formalne i omogućavaju organizovane, kolektivne napore na rešavanju zajedničkih problema. Iako su trajne, institucije se stalno razvijaju.	Glosar IUCN-ovog ekološkog prava	https://www.iucn.org/theme/environmental-law/our-work/water/water-lawand-governance-supportplatform/learning-resources/glossary/#PStext

Pojam	Definicija	Izvor	Link
Sveobuhvatna procena	Metoda analize u kojoj se kombinuju rezultati i modeli iz fizičkih, bioloških, ekonomskih i društvenih nauka i interakcija između njih kako bi se dobio dosledan okvir za procenu statusa i posledica promene životne sredine i mogućeg odgovora javnih politika na tu promenu. Modeli koji se koriste u sprovođenju takve analize nazivaju se sveobuhvatni modeli procene.	IPCC	https://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/syr/ar4_syr_appendix.pdf
Integracija	Stepen integracije u okviru postojećih „evaluacija ekosistema“ se razlikuje; ali najčešće podrazumeva i) kombinovanje, ii) tumačenje i iii) prenošenje znanja iz različitih disciplina.	Glosar pojmova u oblasti mapiranja i evaluacije usluga ekosistema	https://oneecosystem.pensoft.net/articles.php?id=27110
Alohtone (uvedene) vrste	Uvedene ili alohtone vrste su one vrste koje se pojavljuju izvan svog prirodnog staništa (prošlog ili sadašnjeg) i imaju potencijal širenja. Drugim rečima, to su vrste koje žive izvan područja koje prirodno zauzimaju ili u području koje ne bi mogle da zauzmu bez direktnog ili indirektnog uvođenja ili nege od strane ljudi.	Glosar RLTS-a	http://www.iucnredlist.org/initiatives/mammals/description/glossary
Invazivne vrste	Nezavičajna ili strana vrsta je vrsta koju su ljudi uveli – bilo namerno ili slučajno – izvan (prošle ili sadašnje) prirodne distribucije te vrste. Nemaju sve nezavičajne vrste negativan uticaj. Procena je da između 5% i 20% svih nezavičajnih vrsta postaje problematično. Te vrste se nazivaju „Invazivnim nezavičajnim vrstama“ (IAS). „Invazivna nezavičajna vrsta je vrsta koja je ustanovljena izvan svoje (prošle ili sadašnje) prirodne distribucije i čiji unos i/ili širenje ugrožava biološki diverzitet“ (Konvencija o biološkom diverzitetu).	Glosar RLTS-a	http://www.iucnredlist.org/initiatives/mammals/description/glossary
Korišćenje zemljišta	Korišćenje zemljišta odnosi se na način na koji je opredeljen određeni deo zemljišta: njegovu namenu, potrebu ili svrhu za koju se koristi (na primer, poljoprivredno, industrijsko, stambeno zemljište ili priroda).	Glosar alata CBD	https://www.cbd.int/cepa/toolkit/2008/doc/CBD-Toolkit-Glossaries.pdf
Kulturni pejzaž/predeo	Kulturna svojstva koja predstavljaju kombinovana dela prirode i ljudi.	Glosar pojmova u oblasti mapiranja i evaluacije usluga ekosistema	https://oneecosystem.pensoft.net/articles.php?id=27110
Geografski pejzaž/predeo	Predeo/pejzaž je područje, kako ga ljudi doživljavaju, koje je obeleženo delovanjem i odnosom prirodnih i/ili ljudskih faktora. Predeo je, prema tome, definisan kao zona ili područje koje lokalni stanovnici ili posetioci doživljavaju kao posebno, te čije su vizuelne karakteristike i karakter rezultat delovanja prirodnih i/ili kulturnih faktora. Treba uzeti u obzir to da se predeli razvijaju tokom dužeg vremenskog perioda kao rezultat delovanja prirode i ljudi. Predeo bi trebalo posmatrati kao celinu u kojoj su prirodne i kulturne komponente neodvojive.	Glosar pojmova u oblasti mapiranja i evaluacije usluga ekosistema	https://oneecosystem.pensoft.net/articles.php?id=27110
Pejzažni pristup	Pejzažni pristup zasnovan je na novom skupu principa u kojima je naglasak stavljen na prilagodljivo upravljanje, učešće interesnih grupa i višestruke ciljeve koji treba da doprinesu rešavanju društvenih problema i kompromisa u pogledu očuvanja životne sredine i razvoja.	Sayer et al., 2013.	https://www.pnas.org/content/110/21/8349
Pejzažna povezanost	Mera u kojoj određeni predeo/pejzaž omogućava kretanje organizama i njihovih gena i u kojoj može da se suoči s ozbiljnim pretnjama od usitnjavanja i gubitka staništa.	Rudnick et al., 2012	https://www.fs.fed.us/rm/pubs_other/rmrs_2012_rudnick_d001.pdf

Pojam	Definicija	Izvor	Link
Tokovi predela	Tokovi predela su razmene koje se dešavaju na nivou višem od lokacije (uključujući vodenu sredinu) i koje uključuju tokove energije, vode, vatre i genetskog materijala. Razmene omogućavaju uspostavljanje veza između staništa (Wiens 1992).	Međunarodni standardi za praksu ekološke restauracije, uključujući principe i ključne koncepte	http://seraustoralasia.com/wheel/image/SER_International_Standards.pdf
Razmera predela	Ne postoji univerzalno prihvaćena definicija „razmera predela“. Izraz se uglavnom koristi kako bi se označile aktivnosti koje pokrivaju prostor u širokim razmerama i najčešće se odnosi na čitav niz procesa u okviru ekosistema, ciljeve konzervacije i korišćenje zemljišta. Pri definisanju „prave razmere“ ponekad se moraju uzeti u obzir specifični interesi lokalnih grupa, estetske ili kulturne karakteristike, prirodne odlike kao što su područja rečnih slivova ili određena staništa ili prepoznata područja kao što je 159 Područja nacionalnog karaktera. Konzervacija prostorne ili pejzažne razmere ogleda se u pokušaju da se postignu višestruke koristi na određenom području (na primer, kvalitet vode, biodiverzitet i pristup). U najboljim primerima, povezuju se i širi ekonomski i društveni prioriteti, pri čemu bolje očuvanje prirode može da dovede do lokalnih ekonomskih koristi i poboljšanja kvaliteta života. Postoji uska povezanost između pejzažnog pristupa i ekosistemskog pristupa, koja podstiče sveobuhvatni pristup upravljanja zemljištem uzimajući u obzir troškove i koristi odluka o nameni korišćenja zemljišta i usvajanje onih kojima se rizici svode na minimum i maksimiziraju mogućnosti za ljude, prirodu i za privredu.	Landscape scale - towards an integrated approach; The Natural Choice, Natural Environment White Paper, 2011	https://www.banc.org.uk/wp-content/uploads/2015/05/ECOS-33-3-4-6-Landscape-scale-integrated-approach.pdf
Životni ciklus	Uzastopne i međusobno povezane faze proizvoda (robe i usluga), od izvlačenja prirodnih resursa do konačnog odlaganja.	Glosar UNDP-a – prilagođeno iz ISO 14040:2006	https://www.unenvironment.org/explore-topics/resource-efficiency/why-does-resource-efficiency-matter/glossary
Lobiranje	Lobiranje ili javni poslovi predstavljaju specijalizovani oblik odnosa s javnošću. Lobiranje se odnosi na aktivnosti koje su usmerene na izgradnju i održavanje neformalnih odnosa s formalnim donosiocima odluka. Neformalni odnosi služe kako bi se uticalo na procese donošenja odluka tako da donete odluke budu u interesu organizacije, njenog programa i/ili ciljeva.	Glosar alata CBD	https://www.cbd.int/cepa/toolkit/2008/doc/CBD-Toolkit-Glossaries.pdf
Lokalno znanje	Pogledajte definiciju izraza tradicionalno znanje.	-	-
Institucionalizacija	Uključivanje određenih pitanja, na primer održivog korišćenja ekosistema, u javne politike i aktivnosti.	Milenijumske procene ekosistema – MEA	https://www.millenniumassessment.org/documents/document.776.aspx.pdf
Održavanje	Održavanje ekosistema predstavlja tekuće aktivnosti koje se primenjuju nakon potpunog oporavka i koje su namenjene suzbijanju procesa ekološke degradacije kako bi se održala svojstva ekosistema. Na obnovljenim lokacijama na kojima i dalje postoji veći stepen pretnji biće potreban i veći stepen tekućeg održavanja u poređenju s lokacijama na kojima su pretnje pod kontrolom (McDonald et al. 2016).	Međunarodni standardi za praksu ekološke restauracije, uključujući principe i ključne koncepte	http://seraustoralasia.com/wheel/image/SER_International_Standards.pdf

Pojam	Definicija	Izvor	Link
Ublažavanje	Mere kojima se omogućava aktivnost koja ima negativan uticaj na biodiverzitet, ali kojima se smanjuje uticaj predložene aktivnosti na lokalitetu razmatranjem promena razmere, dizajna, lokacije, procesa, taloženja ugljenika, upravljanja i/ili praćenja aktivnosti. Zahteva zajednički napor planera, inženjera, ekologa i drugih stručnjaka, a često i lokalnih aktera, kako bi se pronašla najbolja praktična ekološka opcija. Primer je neprihvatljiv uticaj izgradnje određenog puta na biodiverzitet, koji je ublažen izgradnjom vijadukta za prelaz divljih životinja.	Glosar alata CBD	https://www.cbd.int/cepa/toolkit/2008/doc/CBD-Toolkit-Glossaries.pdf
Praćenje	Redovno brojanje populacije koje počiva na statistici s ciljem praćenja broja jedinki, sastava i distribucije.	Glosar IUCN-a	https://www.iucn.org/sites/dev/files/iucn-glossary-of-definitions_en.pdf
Praćenje i ocena	Stalni proces u toku kojeg organizacija donosi zaključke o svom doprinosu u ostvarenju planiranih ishoda i uticaja. Sistem praćenja i ocene sastoji se od skupa međusobno povezanih funkcija, procesa i aktivnosti, uključujući sistematsko prikupljanje podataka o praćenju određenih pokazatelja i sprovođenju evaluacije ishoda i uticaja.	Glosar ISEAL-a	https://www.sustainabilityxchange.info/filesagri/ISEAL%20Glossary%20of%20Terms%20v1%20-%2016%20Jan%202015.pdf
Nacionalne obaveze	Nacionalna strategija o zaštiti biodiverziteta sa akcionim planovima (NBSAP) i Konvencija o biološkoj raznovrsnosti pozivaju svaku od strana potpisnica da izrade nacionalnu strategiju i akcioni plan za biodiverzitet (član 6a) kojim će se utvrditi specifične nacionalne aktivnosti i ciljevi koji doprinose ostvarenju ciljeva Konvencije. Ti planovi se uglavnom sprovode u partnerstvu s organizacijama koje se bave konzervacijom. Vrste i staništa koja su predmet NBSAP-a predstavljaju vladine prioritete za delovanje. Prema tome, ukoliko su ugrožene, predstavljaju razlog za veću zabrinutost. Nacionalne strategije biodiverziteta i akcioni planovi nisu pravno obavezujući, te vrste i staništa koji su navedeni u listama nisu nužno zaštićeni (iako su neki od njih obuhvaćeni drugim zakonskim propisima).	Glosar alata CBD	https://www.cbd.int/cepa/toolkit/2008/doc/CBD-Toolkit-Glossaries.pdf
Lokalni/domaći ekosistem	Lokalni/domaći ekosistem je ekosistem koji čine vrste ili podvrste (izuzimajući invazivne nezavičajne vrste) za koje je poznato da su se razvile lokalno ili da su nedavno migrirale sa susjednih lokaliteta usled promene klime. Ukoliko nedostaju lokalni dokazi, određivanje lokalnog domaćeg ekosistema može se izvršiti i na osnovu regionalnih i istorijskih informacija. Lokalni domaći ekosistemi razlikuju se od kulturnih ekosistema (na primer, agroekosistema) ako su obim i konfiguracija ekosistema u značajnoj meri izmenjeni tako da prevazilaze opseg prirodnih varijacija datog ekosistema ili su izvan njegovog prirodno sličnog tj. analognog ekosistema.	Međunarodni standardi za praksu ekološke restauracije, uključujući principe i ključne koncepte	http://seraustoralasia.com/wheel/image/SER_International_Standards.pdf
Prirodna sredina	Prirodna sredina obuhvata sve žive i nežive stvari koje se prirodno pojavljuju na Zemlji. U najopštijem smislu, to je, dakle, sredina koja nije nastala kao rezultat ljudske aktivnosti ili intervencije. Prirodna sredina se razlikuje od izgrađene sredine, a takođe je u suprotnosti s konceptom kulturnog predela/pejzaža.	Glosar alata CBD	https://www.cbd.int/cepa/toolkit/2008/doc/CBD-Toolkit-Glossaries.pdf

Pojam	Definicija	Izvor	Link
Prirodna infrastruktura	Prirodna infrastruktura (PI) definisana je kao „strateški planirana i upravljana mreža oblasti prirodnih kopnenih predela, kao što su šume i močvare, radni pejzaži i drugi otvoreni predeli koji čuvaju ili unapređuju vrednosti i funkcije ekosistema i stvaraju povezane koristi za ljudsku populaciju“.	IUCN 2016 Publication on Nature-based Solutions- Benedict & McMahon, 2006)	https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/2016-036.pdf
Životni vek RZP	Koncept Razvoj Sprovođenje i praćenje Ocena Zatvaranje	IUCN PAAS	https://www.iucn.org/resources/project-management-tools/project-guidelines
Mogućnosti	Da li postoje mogućnosti za razvoj intelektualnih, fizičkih i emocionalnih sposobnosti neophodnih za ostvarenje i postizanje nečijih životnih ciljeva.	Glosar IUCN-a	https://www.iucn.org/sites/dev/files/iucn-glossary-of-definitions_en.pdf
Ishodi	Ekološki ili društveni uslovi na terenu koji su direktna posledica aktivnosti i koji doprinose ostvarenju željenog uticaja, na primer, vodena površina zaštićena od stoke, veća površina šume kojom se održivo upravlja (što je rezultat unapređenog znanja nakon obuke), smanjenje erozije i taloženja sedimenata (kao rezultat novih zasada na padinama).	Ecosystem Services Procedure: Impact Demonstration and Market Tools	https://ic.fsc.org/file-download/ecosystem-services-procedure-a-7433.pdf
Rezultati	Neposredne i direktne posledice upravljačkih aktivnosti sprovedenih u upravljačkoj jedinici, na primer, metri izgrađene ograde, broj obučeni ljudi i površina (u hektarima) padina pod novim zasadima, procenat upravljačke jedinice s koje su uklonjene egzotične vrste.	Ecosystem Services Procedure: Impact Demonstration and Market Tools	https://ic.fsc.org/file-download/ecosystem-services-procedure-a-7433.pdf
Zajedničko istraživanje aktivnosti	Zajedničko istraživanje aktivnosti (PAR) predstavlja pristup u istraživanju koji se primenjuje od četrdesetih godina prošlog veka. Podrazumeva zajednički rad istraživača i učesnika s ciljem da se određena problematična situacija razume i promeni nabolje. Postoji više definicija PAR pristupa i sve imaju određene zajedničke elemente. PAR se fokusira na društvene promene kojima se promovišu demokratija i smanjenje nejednakosti; posebno je prilagođen kontekstu i često je usmeren na potrebe određene grupe; to je ciklus istraživanja, aktivnosti i refleksije koji se ponavlja; i često ima za cilj da se učesnici „oslobode“ i osveste svoju situaciju kako bi se na taj način podstakli na akciju. PAR koristi niz različitih metoda, kako kvalitativnih tako i kvantitativnih.	Institut za razvojne studije (Institute of Development Studies)	https://www.participatorymethods.org/glossary-terms
Zajedničko učenje i aktivnosti	Zajedničko učenje i aktivnosti predstavljaju porodicu pristupa, metoda, stavova, ponašanja i odnosa koji osnažuju ljude i omogućavaju im da dele, analiziraju i unapređuju znanje o sopstvenom životu i uslovima, kao i da planiraju, deluju, nadgledaju, ocenjuju i razmišljaju.	Institut za razvojne studije (Institute of Development Studies)	https://www.participatorymethods.org/glossary-terms
Strategija	Opšti principi koji usmeravaju vladu u upravljanju javnim poslovima. Pravac ili princip delovanja koji je usvojila ili predložila organizacija ili pojedinac.	Glosar IUCN-ovog ekološkog prava	https://www.iucn.org/theme/environmental-law/our-work/water/water-law-and-governance-support-platform/learning-resources/glossary#PStext
Predindustrijski	Viševjekovni period koji je prethodio masovnoj industrijalizaciji koja je počela oko 1750. godine. Za približnu procenu predindustrijske prosečne globalne površinske temperature koristi se referentni period 1850–1900. godine.	Izveštaj IPCC-a	https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/2/2019/05/SR15_SPM_version_report_LR.pdf

Pojam	Definicija	Izvor	Link
Projekat	Projekat je vremenski ograničen skup aktivnosti planiranih tako da se ostvare određeni rezultati i postigne određeni uticaj.	IUCN PAAS	https://www.iucn.org/resources/project-management-tools/project-guidelines
Plan projekta	Definisanje odgovarajuće projektne organizacije za određeni projekat može se smatrati centralnim faktorom uspeha projekta. Projekti moraju da imaju odgovarajući organizacioni plan kojim će biti definisane uloge, kao što su vlasnik projekta, menadžer projekta, članovi projektnog tima, projektni timovi i podtimovi. Osim toga, projektna organizacija mora da bude povezana s kompanijom ili kompanijama koje izvršavaju projekat. Najvažniji alati za upravljanje projektima su organizaciona šema projekta i opisi uloga na projektu.	Relating sustainable development and project management: a conceptual model - (Gareis, 2005)	https://www.pmi.org/learning/library/relating-sustainable-development-project-management-6497
Projekcija	Potencijalno buduće kretanje određene veličine ili skupa veličina, koje se često izračunava na osnovu modela. Projekcije se razlikuju od predviđanja jer uključuju pretpostavke u pogledu, na primer, budućeg društveno-ekonomskog i tehnološkog razvoja, koje mogu, ali i ne moraju da se ostvare zato što podrazumevaju značajan stepen neizvesnosti.	IPCC	https://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/syr/ar4_syr_appendix.pdf
Zaštićeno prirodno dobro (ZPD)	Prema definiciji IUCN-a, zaštićeno prirodno dobro je „jasno definisana geografska oblast koja je prepoznata, ima određenu namenu i kojom se upravlja pomoću pravnih ili drugih efikasnih sredstava s ciljem da se osigura dugoročno očuvanje prirode i povezane usluge ekosistema i kulturne vrednosti“ (Dudley, 2008). Efikasna zaštita može se vršiti i u drugim oblastima i, u skladu s tim, IUCN vodi postupak definisanja „drugih efikasnih mehanizama zaštite zasnovanih na oblastima“ (Jonas et al., 2014).	IUCN, Zaštićene oblasti	https://www.iucn.org/theme/protected-areas/about
Obezbeđenje usluga	Proizvodi koji se dobijaju iz ekosistema, uključujući, na primer, genetske resurse, hranu, vlakna i vodu za piće.	Milenijumske procene ekosistema – MEA	https://www.millenniumassessment.org/documents/document.776.aspx.pdf
Regulisanje usluga	Koristi dobijene regulacijom procesa ekosistema, uključujući, na primer, regulaciju klime, vode i nekih ljudskih bolesti.	Milenijumske procene ekosistema – MEA	https://www.millenniumassessment.org/documents/document.776.aspx.pdf
Otpornost ekosistema	Otpornost ekosistema je sposobnost sistema da apsorbuje poremećaje i da se reorganizuje, zadržavajući sličnu funkciju, strukturu i povratno kruženje materija. U biljnim i životinjskim zajednicama ovo svojstvo u velikoj meri zavisi od prilagođavanja pojedinih vrsta na poremećaje ili stresove kojima je vrsta izložena tokom evolucije.	Međunarodni standardi za praksu ekološke restauracije, uključujući principe i ključne koncepte	http://seraustrolasia.com/wheel/image/SER_International_Standards.pdf
Otpornost (opšte)	Sposobnost društvenog ili ekološkog sistema da apsorbuje poremećaje i zadrži istu osnovnu strukturu i način funkcionisanja, sposobnost samoorganizovanja i sposobnost prilagođavanja stresu i promenama.	IPCC	https://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/syr/ar4_syr_appendix.pdf
Biološki resursi	Genetski resursi, organizmi ili delovi organizama, populacije i sve ostale biotičke komponente ekosistema koje imaju stvarnu ili potencijalnu vrednost ili su korisne za ljude. Pristup; definiše se kao mogućnost za učešće, korišćenje i uživanje koristi.	Glosar IUCN-a	https://www.iucn.org/sites/dev/files/iucn-glossary-of-definitions_en.pdf

Pojam	Definicija	Izvor	Link
Prirodni resursi	Prirodni resursi se često dele na obnovljive i neobnovljive. Obnovljivi resursi su uglavnom živi resursi (na primer, riba, kafa i šume), koji se mogu ponovo kultivisati (obnoviti) ako nisu prekomerno eksploatisani. Oni se sami obnavljaju i mogu se beskrajno koristiti ukoliko se koriste na održiv način. Ako se obnovljivi izvori troše brže od njihove prirodne stope obnavljanja, njihove zalihe će se smanjiti i na kraju i potpuno istrošiti. Stopa održivog korišćenja obnovljivog resursa utvrđuje se na osnovu stope obnavljanja i količine zaliha datog resursa. Neživi obnovljivi prirodni resursi uključuju zemljište, kao i vodu, vetar, plimu i oseku i solarno zračenje (uporedite s definicijom izraza obnovljiva energija). Resursi se takođe mogu klasifikovati, na osnovu porekla, na biotičke i abiotičke. Biotički resursi potiču od životinja i biljaka (tj. živog sveta). Abiotički resursi potiču od neživog sveta, na primer, zemlje, vode i vazduha. Mineralni i energetske resursi su takođe abiotički, mada neki potiču iz prirode. Eksploatacija osnovnih resursa i njihovo prečišćavanje u čistije, neposredno upotrebljivije oblike (na primer, metali, rafinirana ulja) obično se smatraju aktivnostima na prirodnim resursima, iako se prečišćavanje ne mora nužno vršiti u blizini eksploatacije resursa. Prirodni resursi su prirodni kapital pretvoren u robne ulazne elemente za kapitalne infrastrukturne procese.	Glosar alata CBD	https://www.cbd.int/cepa/toolkit/2008/doc/CBD-Toolkit-Glossaries.pdf
Obnova	Obnova strukture, funkcije i procesa primarnog ekosistema.	Glosar IUCN-a	https://www.iucn.org/sites/dev/files/iucn-glossary-of-definitions_en.pdf
Rezultati	Rezultati, ishodi i uticaji koji proizlaze iz primene sistema standarda (prilagođeno iz Glosara OECD-a, 2002).	Glosar ISEAL-a	https://www.sustainabilityxchange.info/filesagri/ISEAL%20Glossary%20of%20Terms%20v1%20-%202016%20Jan%202015.pdf
Rizik	Projektni rizik se može opisati kao „mogućnost negativnog ili pozitivnog odstupanja od projektnog cilja“. Prema tome, rizici mogu da utiču na uspešnost projekta i njima se mora upravljati na pravilan način.	Relating sustainable development and project management: a conceptual model - (Gareis, 2005).	https://www.pmi.org/learning/library/relating-sustainable-development-project-management-6497
Sposobnost unapređenja	Sposobnost unapređenja se definiše kao sposobnost proširenja jedne ili više intervencija, za koje se pokazalo da su delotvorne na manjem prostoru i/ili u kontrolisanim uslovima, u stvarnim uslovima tako da se obuhvati veći udeo kompetentnog stanovništva i da se istovremeno očuva efikasnost.	Koncept skalabilnosti: povećanje skale i potencijalno usvajanje intervencija kojima se promoviše zdravlje u strategijama i praksi.	https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/22241853
Skala (jedinica mere)	Merljive dimenzije određenih pojava ili zapažanja. Izražava se u fizičkim jedinicama, kao što su metri, godine, veličina populacije ili količina koja je preseljena ili razmenjena. U posmatranjima, skala određuje relativnu finoću i grubost različitih detalja i selektivnost u pogledu obrazaca koje ti podaci mogu da formiraju.	Milenijumske procene ekosistema – MEA	https://www.millenniumassessment.org/documents/document.776.aspx.pdf

Pojam	Definicija	Izvor	Link
Unapređenje	Unapređenje se definiše kao „širenje, umnožavanje, prilagođavanje i održavanje uspešnih strategija, programa ili projekata u geografskom prostoru i vremenu s ciljem da se obuhvati veći broj ljudi“. Važno je unapred definisati krajnji raspon do kojeg bi intervencija trebalo ili može da se sprovede, s obzirom na potrebe ciljane populacije i prirodu intervencije. Takođe je važno realno razmotriti vremenski period u toku kojeg će trajati proces unapređenja kako bi se postigao željeni konačni raspon/opseg. Hartman (Hartmann) i Lin (Linn) otkrili su da uspešno unapređenje programa na nacionalnom nivou može trajati deset do petnaest godina, pa i duže.	Taking Innovations to Scale: Methods, Applications and Lessons	https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/1865/v5web_R4D_MSI-BrookingsSynthPaper0914-3.pdf
Unapređenje	Unapređenje se postiže: učešćem u procesima donošenja odluka i aktivnostima; učenjem o tome koje promene su potrebne i izvodljive; uspostavljanjem odnosa i mreža za širenje ideja i podsticanje na akciju. Učešćem, učenjem i uspostavljanjem odnosa generišu se izvodljive intervencije koje zadovoljavaju lokalne potrebe i vlasništvo interesnih grupa. To omogućava održivost i unapređenje ishoda.	Burns, D., and Worsley, S., 2015. Navigating Complexity in International Development, Rugby, UK: Practical Action Publishing	http://dx.doi.org/10.3362/9781780448510
Naučno znanje	U Programu za međunarodnu procenu znanja i veština učenika (PISA) naučna pismenost je definisana kao sposobnost korišćenja naučnog znanja, prepoznavanja pitanja i donošenja zaključaka zasnovanih na dokazima s ciljem sticanja razumevanja i donošenja odluka o prirodnom svetu i promenama koje su nastale u njemu kao rezultat ljudskih aktivnosti.	OECD	https://stats.oecd.org/glossary/search.asp
Sektori	Delovi privrede, društva ili oblasti delatnosti, definisani na osnovu određene zajedničke karakteristike.	Global Reporting Institute Glossary	https://www.globalreporting.org/standards/media/1913/gri-standards-glossary.pdf
Lokacija	Zasebna oblast ili lokacija. Može da bude različitih dimenzija, najčešće je parcela ili posed (tj. manja od predela).	Međunarodni standardi za praksu ekološke restauracije, uključujući principe i ključne koncepte	http://seraustoralasia.com/wheel/image/SER_International_Standards.pdf
Društveni uslovi	Društveni kapital. U užem smislu, sastoje se od društvenih mreža i pridruženih normi koje utiču na produktivnost zajednice. Počivaju na poverenju i olakšavaju saradnju i koordinaciju na obostranu korist članova grupe. U širem smislu, izraz obuhvata i vertikalne i horizontalne veze između zajednica i drugih grupa kao što su šumske uprave, grupe za sertifikaciju šuma, opštinska veća itd.	Glosar IUCN-a	https://www.iucn.org/sites/dev/files/iucn-glossary-of-definitions_en.pdf
Vrste	Grupa međusobno ukrštenih jedinki sa zajedničkim karakteristikama koje mogu da imaju plodno potomstvo (sposobno za reprodukciju) i koje ne mogu da se ukrštaju s drugim takvim grupama, odnosno populacija koja je reproduktivno izolovana od drugih; srodne vrste grupisane su u rodove, označene slovom ili brojem nakon generičkog naziva, na primer, <i>Squatina</i> sp.	Glosar IUCN-a	https://www.iucn.org/sites/dev/files/iucn-glossary-of-definitions_en.pdf

Pojam	Definicija	Izvor	Link
Interesne grupe	Interesne grupe su lica ili grupe na koje projekat utiče direktno ili indirektno, kao i oni koji mogu imati interes u projektu i/ili sposobnost da pozitivno ili negativno utiču na njegov ishod. Interesne grupe mogu da uključuju lokalne pogođene zajednice ili pojedince i njihove formalne i neformalne predstavnike, državne ili lokalne vlasti, političare, verske lidere, organizacije civilnog društva i posebne interesne grupe, akademsku zajednicu i druga preduzeća. Ulog koji svaki od tih različitih pojedinaca ili grupa ima u projektu ili investiciji može biti različit.	IFC	https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/938f1a0048855805beacfe6a6515bb18/IFC_StakeholderEngagement.pdf?MOD=AJPERES
Angažman interesnih grupa	Angažman interesnih grupa je krovni pojam koji obuhvata niz aktivnosti i interakcija u toku trajanja projekta.	IFC	https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/938f1a0048855805beacfe6a6515bb18/IFC_StakeholderEngagement.pdf?MOD=AJPERES
Strategija	Strategija je dugoročni plan definisanog obima kojim su utvrđeni merljivi ciljevi, ključni akteri i ciljne grupe za postizanje ishoda koji su usklađeni s vizijom utvrđenom u tom planu.	Glosar alata CBD	https://www.cbd.int/cepa/toolkit/2008/doc/CBD-Toolkit-Glossaries.pdf
Pomoćne usluge	Usluge ekosistema neophodne za proizvodnju svih ostalih usluga ekosistema. Neki primeri uključuju proizvodnju biomase, proizvodnju atmosferskog kiseonika, formiranje i zadržavanje površinskog sloja zemljišta, kruženje hranljivih materija, kruženje vode i obezbeđivanje staništa.	Milenijumske procene ekosistema – MEA	https://www.millenniumassessment.org/documents/document.776.aspx.pdf
Održivost	Odnosi se na odgovarajući pristup, korišćenje i upravljanje prirodnim resursima koji treba da osiguraju da sadašnje i buduće generacije muškaraca i žena mogu nesmetano da zadovolje svoje osnovne potrebe. Obrazac ponašanja koji svim budućim generacijama garantuje mogućnost da imaju najmanje jednak stepen blagostanja koji je imala prethodna generacija. Naglasak je stavljen na međugeneracijsku jednakost razvoja.	Glosar IUCN-a	https://www.iucn.org/sites/dev/files/iucn-glossary-of-definitions_en.pdf
Održiv	Odnosi se na ili označava oblike ljudske privredne aktivnosti i kulture koje ne dovode do degradacije životne sredine i posebno sprečavanje dugoročnog iscrpljivanja prirodnih resursa.	Glosar IUCN-ovog ekološkog prava	https://www.iucn.org/theme/environmental-law/our-work/water/water-law-and-governance-support-platform/learning-resources/glossary#PStext
Održivo upravljanje	Upravljanje kojim se sadašnji potencijal resursa koristi na najbolji mogući način i ne smanjuje se dostupnost resursa.	Glosar IUCN-a	https://www.iucn.org/sites/dev/files/iucn-glossary-of-definitions_en.pdf
Održivo korišćenje	Korišćenje komponenti biološkog diverziteta na takav način i takvim tempom da ne dolazi do dugoročnog smanjenja biološke raznovrsnosti tj. da se održi potencijal za zadovoljenje potreba i težnji sadašnjih i budućih generacija.	Glosar IUCN-a	https://www.iucn.org/sites/dev/files/iucn-glossary-of-definitions_en.pdf
Sinergija	Rezultat zajedničkih aktivnosti koje prevazilaze prost zbir pojedinačnih aktivnosti i čine napore efektivnijim i efikasnijim.	UNEP-ov glosar pojmova za pregovarače o multilateralnim sporazumima u oblasti životne sredine (2007)	http://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/7569

Pojam	Definicija	Izvor	Link
Teorija promene	Sveobuhvatan opis i ilustracija toga kako i zašto se očekuje da će se željena promena dogoditi u određenom kontekstu.	Ecosystem Services Procedure: Impact Demonstration and Market Tools – adapted The Centre for Theory of Change 2016	https://ic.fsc.org/file-download/ecosystem-services-procedure-a-7433.pdf
Kompromis	Izbor koji podrazumeva gubitak jednog svojstva ili usluge (ekosistema) u zamenu za sticanje nekog drugog svojstva ili usluge. Mnoge odluke koje utiču na ekosisteme podrazumevaju kompromise koji su ponekad dugoročni.	Glosar IUCN-a	https://www.iucn.org/sites/dev/files/iucn-glossary-of-definitions_en.pdf
Tradicionalno znanje	Tradicionalno ekološko znanje (TEZ) jeste usmeni međugeneracijski prenos znanja i prakse/sistema verovanja (Berkes, 2008), koji obuhvata snažno kulturno ekološko pamćenje i osetljivost na promene, te zavisi od opstanka živih kultura u njihovoj domovini gde su starosedeoci. Tradicionalno ekološko znanje (TEZ) dopunjuje zapadnu nauku i upravljanje resursima u zaštićenim područjima, posebno u današnje doba, koje karakterišu ubrzane promene životne sredine. U časopisu „Frontiers in Ecology“ (Ekološko društvo Amerike – ESA) ekolozi su prepoznali sledeće: „Prostorno eksplicitno lokalno znanje je posebno važno za prepoznavanje pragova i prekretnica [...] starosedeoci imaju direktno znanje o prostornim i vremenskim promenama na osnovu vidljivih pokazatelja, koji se, u kombinaciji s naučnim razumevanjem, [...] mogu koristiti za razvijanje pouzdanih opisa referentnih uslova za evaluaciju [životne sredine]“ (Herrick et al., 2010). Tradicionalne kulturne prakse su uglavnom bile ekološki održive. Parkovi Kanade (Parks Canada) i Kanadski savet za parkove (Canadian Parks Council) (2008) prepoznaju „dugotrajne, testirane, ekološki prikladne prakse kao ekološke vrednosti koje treba obnoviti ili održavati“.	Ecological Restoration for Protected Areas	https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/PAG-018.pdf
Tradicionalno korišćenje	Eksplatacija prirodnih resursa od strane starosedeoca ili stanovnika koji nisu starosedeoci primenom tradicionalnih metoda. Lokalno korišćenje odnosi se na eksploataciju od strane lokalnog stanovništva.	Milenijumske procene ekosistema – MEA	https://www.millenniumassessment.org/documents/document.776.aspx.pdf
Transparentnost	Transparentnost se odnosi na okruženje u kojem se javnost na razumljiv, dostupan i blagovremen način obaveštava o ciljevima javnih politika, pravnom, institucionalnom i ekonomskom okviru strategija, strateškim odlukama i njihovim obrazloženjima, podacima i informacijama u vezi s monetarnom i fiskalnom politikom, kao i uslovima u pogledu odgovornosti državnih organa.	OECD	https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=4474
Neizvesnost	Izraz stepena u kojem je neko buduće stanje (npr. ekosistema) nepoznato. Neizvesnost može da nastane usled nedostatka informacija ili neslaganja u vezi s onim što je poznato ili što čak može biti poznato. Može da potiče iz više različitih izvora – od merljivih grešaka u podacima, pa sve do dvosmisleno definisane terminologije ili nesigurnih predviđanja ljudskog ponašanja. Prema tome, neizvesnost može da se predstavi kvantitativnim merama (na primer, raspon vrednosti izračunatih na osnovu različitih modela) ili kvalitativnim izjavama (na primer, na osnovu procena tima stručnjaka).	Milenijumske procene ekosistema – MEA	https://www.millenniumassessment.org/documents/document.300.aspx.pdf

Pojam	Definicija	Izvor	Link
Povećanje	Termin povećanje danas se koristi na različite načine. U nekim diskusijama uopšteno se odnosi na „povećanje aktivnosti“, kao, na primer, „povećanje aktivnosti koje se odnose na lečenje HIV/AIDS“. ExpandNet definiše povećanje kao svesan napor da se poveća uticaj uspešno testiranih zdravstvenih inovacija kako bi što veći broj ljudi mogao da uživa koristi od njih i kako bi se podstakao razvoj dugoročnih strategija i programa. Inovacija se odnosi na komponente usluga, druge prakse ili proizvode koji su novi ili se doživljavaju kao novi. Inovacija se obično sastoji od „skupa intervencija“ koji uključuje ne samo novu tehnologiju, kliničku praksu, obrazovnu komponentu ili inicijativu na nivou zajednice, već i upravljačke procese neophodne za uspešnu primenu. Izraz uspešno testirano ističe da su intervencije koje su planirane da se proširuju potkrepljene dokazima o efikasnosti i izvodljivosti programa koji su dobijeni tokom pilot projekata, demonstracijskih ili eksperimentalnih projekata, ili u okviru početnih intervencija na ograničenom broju lokacija. Svesni naponi podrazumevaju da je povećanje vođen proces, za razliku od spontanog širenja inovacija. Razvoj dugoročnih strategija i programa ukazuje na značaj izgradnje institucionalnih kapaciteta i održivosti.	SZO	http://www.who.int/immunization/hpv/deliver/nine_steps_for_developing_a_scalingup_strategy_who_2010.pdf
Bezbednost vodosnabdevanja	„Sposobnost stanovništva da zaštiti održivi pristup odgovarajućim količinama vode prihvatljivog kvaliteta neophodnim za osiguranje egzistencije, blagostanja ljudi i društveno-ekonomskog razvoja, s ciljem da se osigura zaštita od zagađenja voda i katastrofa izazvanih vodom i očuvanje ekosistema u atmosferi mira i političke stabilnosti.“ Navedenu definiciju je predložila organizacija UN Water kao polaznu tačku za dijalog u sistemu UN-a.	UN Water	http://www.unwater.org/publications/water-security-infographic/
Vododelnica	Područje zemljišta s kojeg se voda sliva u reku, pri čemu se voda s datog prostora odvodi u pritoke i glavne rečne kanale. Naziva se i sliv, rečni basen ili rečni sliv.	Glosar IUCN-a	https://www.iucn.org/sites/dev/files/iucn-glossary-of-definitions_en.pdf

Reference

- CBD (Convention on Biological Diversity) (2004). *The Ecosystem Approach* (CBD Guidelines). Montreal: Secretariat of the Convention on Biological Diversity. 50 pp.
- Cohen-Shacham, E., Walters, G., Janzen, C. and Maginnis, S. (2016). *Nature-Based Solutions to Address Societal Challenges*. Gland, Switzerland: International Union for Conservation of Nature. 10.2305/IUCN.CH.2016.13.en
- Cohen-Shacham, E., Andrade, A., Dalton, J., Dudley, N., Jones, M., Kumar, C., Maginnis, S., Maynard, S., Nelson, C., Renaud, F., Welling, R. and Walters, G. (2019). Core principles for successfully implementing and upscaling Nature-based Solutions. *Environmental Science and Policy* 98: 20–29. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1462901118306671?via%3Dihub>
- de Coninck, H., Revi, A., Babiker, M., Bertoldi, P., Buckridge, M., Cartwright, A., Dong, W., Ford, J., Fuss, S., Hourcade, J.-C., Ley, D., Mechler, R., Newman, P., Revokatova, A., Schultz, S., Steg, L. and Sugiyama, T. (2018). Strengthening and Implementing the Global Response. In: *Global Warming of 1.5°C. An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty*. IPCC. <https://www.ipcc.ch/report/sr15/chapter-4-strengthening-and-implementing-the-global-response/>
- Holling, C.S (1973). Resilience and stability of ecological systems. *Annual Review of Ecology and Systematics* 4: 1–23. <https://www.annualreviews.org/doi/10.1146/annurev.es.04.110173.000245>
- Holling, C.S. (ed.) (1978). *Adaptive Environmental Assessment and Management*. London: John Wiley and Sons. 377 pp.
- Holling, C.S. (1986). The resilience of terrestrial ecosystems: local surprise and global change. In: W.C. Clark and R.E. Munn (eds.), *Sustainable Development of the Biosphere*, (Chap. 10: 292–317). Cambridge, U.K.: Cambridge University Press.
- IPBES (Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services) (2019a). *Global assessment report on biodiversity and ecosystem services of the Intergovernmental Science- Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services*. E.S. Brondizio, J. Settele, S. Díaz and H.T. Ngo (eds.). Bonn, Germany: IPBES Secretariat. <https://ipbes.net/global-assessment>
- IPBES (Intergovernmental Science- Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services) (2019b). *Summary for policymakers of the global assessment report on biodiversity and ecosystem services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services*. S. Díaz, J. Settele, E.S. Brondizio, H.T. Ngo, M. Guèze, J. Agard, A. Arneth, P. Balvanera, K.A. Brauman, S.H.M. Butchart, K.M.A. Chan, L.A. Garibaldi, K. Ichii, J. Liu, S.M. Subramanian, G.F. Midgley, P. Miloslavich, Z. Molnár, D. Obura, A. Pfaff, S.

- Polasky, A. Purvis, J. Razzaque, B. Reyers, R. Roy Chowdhury, Y.J. Shin, I.J. Visseren-Hamakers, K.J. Willis and C.N. Zayas (eds.). Bonn, Germany: IPBES Secretariat. 56 pp. <https://ipbes.net/news/global-assessment-summary-policymakers-final-version-now-available>
- IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change) (2018). *Global Warming of 1.5°C. An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty*. IPCC. <https://www.ipcc.ch/sr15/>
- IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change) (2019). *IPCC Special Report on Climate Change, Desertification, Land Degradation, Sustainable Land Management, Food Security, and Greenhouse Gas Fluxes in Terrestrial Ecosystems. Summary for Policymakers*. IPCC. <https://www.ipcc.ch/srccl/>
- IUCN (International Union for Conservation of Nature) (2016). Resolution 69 on Defining Nature-based Solutions (WCC-2016-Res-069). IUCN Resolutions, Recommendations and Other Decisions 6–10 September 2016. World Conservation Congress Honolulu, Hawai'i, USA. https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/resrecfiles/WCC_2016_RES_069_EN.pdf
- OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) (2020). <http://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/blendedfinance-principles/> accessed: 11 May 2020.
- PwC and WWF (World Wide Fund for Nature) (2020). *Nature is too big to fail – Biodiversity: the next frontier in financial risk management*. Switzerland: PwC and WWF. <http://www.pwc.ch/wwf-report>
- Rockström, J., Steffen, W., Noone, K. et al. (2009). A safe operating space for humanity. *Nature* 461: 472–475. <https://doi.org/10.1038/461472a>
- Rogers, K.H., Luton, R., Biggs, H., Biggs, R., Blignaut, S., Choles, C.G., Palmer, A.G. and Tangwe, P. (2013). Fostering complexity thinking in action research for change in social–ecological systems. *Ecology and Society* 18(2): 31, 10.5751/ES-05330-180231
- Sharp, R., Tallis, H.T., Ricketts, T., Guerry, A.D., Wood, S.A., Chaplin-Kramer, R., Nelson, E., Ennaanay, D., Wolny, S., Olwero, N., Vigerstol, K., Pennington, D., Mendoza, G., Aukema, J., Foster, J., Forrest, J., Cameron, D., Arkema, K., Lonsdorf, E., Kennedy, C., Verutes, G., Kim, C.K., Guannel, G., Papenfus, M., Toft, J., Marsik, M., Bernhardt, J., Griffin, R., Glowinski, K., Chaumont, N., Perelman, A., Lacayo, M., Mandle, L., Hamel, P., Vogl, A.L., Rogers, L., Bierbower, W., Denu, D. and Douglass, J. (2020). *inVEST User Guide*. The Natural Capital Project, Stanford University, University of Minnesota, The Nature Conservancy, and World Wildlife Fund.
- Smith, R.D. and Maltby, E. (2003). *Using the Ecosystem Approach to implement the Convention on Biological Diversity: Key issues and Case Studies*. Gland, Switzerland and Cambridge, UK: IUCN. <https://doi.org/10.2305/IUCN.CH.2003.CEM.2.en>
- Steffen, W., Richardson, K., Rockstrom, J., Cornell, S.E., Fetzer, I., Bennett, E.M., Biggs, R., Carpenter, S.R., de Vries, W. and de Wit, C.A. (2015). Planetary boundaries: guiding human development on a changing planet. *Science*. <https://science.sciencemag.org/content/347/6223/1259855>

Waltner-Toews, D. and Kay, J. (2005). The evolution of an ecosystem approach: the diamond schematic and an adaptive methodology for ecosystem sustainability and health. *Ecology and Society* 10(1): 38. <https://doi.org/10.5751/ES-01214-100138>

MEĐUNARODNA UNIJA ZA ZAŠTITU
PRIRODE

SEDIŠTE

Rue Mauverney 28
1196 Gland, Švajcarska
Tel +41 22 999 0000
Fax +41 22 999 0002
NbSStandard@iucn.org
www.iucn.org